

ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI

AZ
1848-iki és 1849-iki
MAGYARORSZÁGIHADJÁRATBÓL

MÁSODIK KIADÁS.
ELSŐ KÖTET.

PEST.

KIADJA HECKENASTGUSZTÁV

MDCCCLXII.

Pest, 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnál,

KÁROLYI-ZICHY KAROLINA

ÉS

**BATTHYÁNI-ZICHY
ANTÓNIA**

TESTVÉRGRÓFNÉ Ő MÉLTÓSÁGAIKNAK

MÉLY HÓDOLATTAL AJÁNlja

A SZERZŐ.

ELSŐ RÉSZ.

G Ö R G E I.

E L Ő S Z Ó .

Sokat írtak és beszéltek Görgei árulása felől, de azon tények, melyek azt tanúsítják és bizonyítják, sehol sincsenek kellőleg érvényesítve; kötelességemnek tartom tehát ama mozzanatok, melyek részint a közvetlen hadműködés körén kívül esnek, valamint azon miveleteket is, melyeket, mint Görgei parancsnoksága alatt a 2-dik hadtest vezérének végre kellett hajtanom, s a mennyiben ezek, végeredményekben nyilvános honárulását bizonyítják, kiemelni, közelebbről felvilágosítani, s ezennel a nyilvánosság elé bocsátani.

Mind a két esetben csak szemtanúként szólok, szigorú hűséggel ragaszkodván az igazsághoz, csupán azt bocsátom közre, a mit ma-

gam tapasztaltam és láttam, avagy a mit hiteles kútfőkből, t. i. szolgálati tudósításokból meritettem.

Sokat elősorolhatnék még, a mit másoktól hallottam, de ettől tartózkodom, mert csak arról kezeskedhetünk, miről biztos tudomásunk van.

Idő folytán a tények legkisebb részletei is tisztán ki fognak tűnni, melyek a lefolyt időszak legújabb szabadságharczában ezen árulásra és Magyarhon történelmére vonatkoznak; az idő minden dolgot megérlel, s a jog és igazságnak végre győznie kell.

BEVEZETÉS.

Görgei Arthur, régi magyar nemes család ivadéka, kilépett huszár főhadnagy volt, s mint kapitány lépett a magyar hadseregbe; azután nemzetőrségi őrnagy, a Roth és Philippovits osztrák tábornokok alatt 10,000 emberből álló horvát hadtest elfogatása után pedig, miben Görgei lényegesen részt vön, ezredes lett. Ezen most említett fegyvertény hadászati szempontból, különösen pedig mivel Zichy grófot elítélte, kit, midőn Jellachich tábornok sürgönyével gróf Lamberg császári biztoshoz ment, emberei elfogtak s Görgei parancsára — ki akkor egyszerű nemzetőrségi őrnagy volt — felakasztottak, ezen akkoriban politikai szempontból irtóztatónak tekintett eljárás bírta rá Kossu-

thot, hogy Görgeit a schwachati csata után, midőn a magyar sereg vezére Móga tábornok leköszönt, a vezénylet átvételére pedig Görgei ajánlkozik, a föl-dunai hadsereghez tábornok- és parancsnokul kinevezza.

Midőn ezen hadsereg 1848 végén Pestre visszavonult, Görgeinek Felső - Magyarország bányavárosai felé való szabályellenes hadművelete után, mely által a Debreczenbe vonult magyar kormányt egészen védtelenül hagyá, s mely szándékos hadászati hibának csak az osztrák vezér még nagyobb hibája által vált jávára — minthogy Görgeit követte s az egészen védtelen magyar kormányt háborítatlanul hagyá; — csak ekkor keresett Kossuth, a honvédelmi bizottmány elnöke, tapasztaltabb vezért, e végből behíván Parisból Dembinszky lengyel tábornokot, reá bizá a minden activ magyar hadsereg fölötti főparancsnokságot.

Miután Dembinszky az 1849-ik évi febr. 28-kán történt kápolnai csatát elveszte: saját gyengesége, határozatlansága, különösen pedig Görgei által, ki elfogató, s ki akkor mint hadtestparancsnok szolgált seregében, egészen tehetetlen lőn. — Kossuth, Vetter és Mészáros tábornokok kíséretében, személyesen sietett

Tisza-Füredre, hol akkor a főhadiszállás volt, s a tény megvizsgálása után megnyugtató a fölötté felizgatott alparancsnokokat, s a hadsereg színe előtt Vetter tábornokot nevezé ki főparancsnoknak, Dembinszkyt pedig egy hadosztály szervezésére Felső-Magyarországba küldé.

Vetter most már főparancsnok (a becsvágyó Görgei alatta állott) ámbár tehetséges s igen tanult katona, s valamely hadtanilag fegyelmet sereg vezényletére igen alkalmas, de egyrésztől száraz és pedáns, másrésztől nem eléggé szilárd és elhatározott lévén, szinten nem felelhetett meg feladatának: oly fiatal, úgyszólván most teremtett, forradalmi, hazafias érzelmében túlbuzgó hadsereget vezényelni, mely meleg fölkarolást igényelt volna.

Látván, hogy seregének bizalmát és szeretét meg nem nyerheti, könnyen engedett Görgei és Damjanich tábornokok cselszövényeinek, kik el akarták távolítani, s 1849. év martius végéji félig betegen hagyá el a hadsereget, miután a hadjárat megnyitására működési tervet készített, a sereget szervezte, s az osztrák főerő szeméi előtt a Tiszán három helyen: a középpontot Tisza - Fürednél, a jobbszárnyat

Tokaj-, a balszárnyat pedig Szolnoknál átvezette.

Vetter Debreczenbe távozott a kormányhoz.

Görgei, mint a működő hadsereg rangban legidősb tábornoka, most tetteleg, a nélkül, hogy a kormánytól kineveztetett volna, átvéve a főparancsnokságot, s a működési tervet egész Komárom fölmentéséig bátran és gyorsan kivitte. Megverte az osztrák főszereget Windischgrätz alatt Hatvannál, Tápió-Bicske- és Issaszegnél, s visszaszorította 10 nap alatt a Tiszától a Dunáig, Pestre; gyorsan kerülé ki hadseregének zömével az ellenséget, és ennek állását Pestnél, Váczon és Léván, mely elkerülését Aulich és Asbóth hadtesteinek egyenes előnyomulása és fölállítása a czinkotai és keresztúri magaslatokra, leplezé el az osztrák arcvonal előtt. Mialatt e két hadtesttel erős támadási cselmozgásokat tétetett, apr. 19-kén gyorsan vetette magát a Wohlgemuth alatt előrenyomuló osztrák tartalékseregére Nagy-Sarlónál, ezt szétverte, s egy másik csatában april 26-kán fölmenté a Duna jobb partján Komáromot.

Görgei hadseregének bálványja lett, az országgyűlés pedig főtábornoknak nevezte ki.

Midőn Mészáros a függetlenségi nyilatkozat után a hadügyminiszteri állomásról lemondott; ő maga nevezteté ki magát hadügyminiszterré; e tárczát azonban a kormány székhelyén, Debreczenben, nem vevé át, hanem a hadseregnél maradt ide s tova járva, hogy a hatalom és cselszövény fonalait mindenütt kezében tart-hassa.

A két, — háborúban legmagasb — főtábornoki és hadügyminiszteri hatalom most Görgei kezében van; a mit az egyik keresztül nem vihet, megteszi a másik — s mégis ugyanaz. E hatalommal el tudja távolítani köréből az ellenséges elemeket, a részén levőket pedig még inkább megnyerni és magához vonni. Görgei eltávolítja az erélyes kormánybiztost, Csányit, kit a hadseregnél a gyengébbnél gyenge Ludviggal pótol; gátolja a hadügyminisztérium igazgatási tevékenységét, ennek minden előbbi hivatalnokait elbocsátván, ezeknek helyeit saját embereivel tölte be, kik épen a legnagyobb lanyhaságot tanúsítják, midőn az ujonczokat a tényleg működő hadsereghez beküldeni késedelmeskednek; az annyira szükséges hadiszereket a készítményi raktárakban visszatartják; az ellátás elhanyagoltatik; a

táborozó katonák ruházat-, lőszer- és élelemben hiányt szenvednek. Görgei tudja a kormány utasításait félremagyarázni és kikerülni, a hol pedig ezek határozott és kimértebb alakúak, nyílt engedetlenséggel lép föl ellenök ha érdekeiket nem mozdítják elő, s így utat tör rég koholt tervei kiviteléhez. Visszatér Budára, időt vesz, egyes hadtesteket a túlnyomó erőnek odavet, rendszeresen demoralizálja a hadsereget, önhatalmúlag alkudozik az oroszokkal, s ekkép árulása mindinkább határozottabb alakban mutatkozik, míg végre a világosi katastropha alkalmával világosan kitűnik.

Megbuktatja Kossuthot s vele együtt a magyar kormányt; nemzetét, hazáját az általa szétzúzott szabadság romjai alá temeti; a legjobbakat, legnemesebbeket, kiknek nagy része benne bízott, s hozzá az utolsó perczig híven ragaszkodott, kik hadidicsőségeért bátran harczoltak, — átadja gyáván a bakónak.

Ő maga szabadon marad, a császártól évi-díjt húz, s az örökös tartományokba vonul, Klagenfurthot választván tartózkodási helyül. A Windischgrätz herczeg által 1849. évi február hóban Görgeinek tett ajánlat teljesül.

Kossuth, midőn Görgeivel Gödöllőn össze-
jött, nyíltan közlé vele nézetét, a független-
ségi nyilatkozatot, mint szükséges feleletet ille-
tőleg, Magyarhonnak, mint tartománynak, az
osztrák minisztérium által márczius 4-kén ki-
mondott bekeblezésére vonatkozólag, s e tény
melletti okait is elősorolá.

Görgei „Életem és működésem Magyar-
honban” című munkájában mondja, hogy ő e
lépést roszalta, s Gödöllőn Kossuth előtt azon-
nal nyilatkozott, miszerint a hadsereg ily eljá-
rásba nem egyezik bele. Ha ez valóban úgy
történt, ha Görgei és a magyar hadsereg a
függetlenségi nyilatkozat ellen volt, s ha —
mint mondja — meg vala győződve a hadse-
regnek is hasonérzelméről: nem lett volna elég
ezen nézetét csak Kossuth előtt mondani ki,
hanem e nyilatkozatot nyílt levélben a magyar
országgyűlésnek kellendett benyújtania s a
hadsereg nevében ünnepélyesen tiltakoznia, s
akképen a honvédelmi bizottmány elnökének
akarata ellen nyíltan föllépnie. Ez volt hazafiúi
kötelessége, mint képviselő- és tábornoknak,
hogy a hadsereg és a nemzet képviselői közt
minden súrlódást, minden lehető szakadást el-
hárítson. Ennek elmulasztása már is bizonyí-

téka álnok szándékának, — de hogy a függetlenségi nyilatkozat után is megtartá a főparancsnokságot, hogy a köztársasági program szerint alkotott minisztériumban elfogadá a hadügyi tárczát, januáriusi kiáltványában kimondott dynasticus gondolkozás módjának ellenére: az határozottan kárhoztatandó.

Miután az országgyűlés Debreczenben Magyarország függetlenségét és a Habsburg-Lothringeni házat trónvesztesnek nyilatkoztatá; két út nyílt meg Görgei előtt, ezen elhamarkodott lépés által veszélyeztetett hazáját megmenteni.

Az egyik út volt Kossuthal szorosan egyesülni, — mire eskü által is kötelezé magát, átévén az apr. 14-ke után kinevezett minisztériumban a hadügyi tárczát, — a hatalmas mozgalom élére állni, az ország összes erejét fölhevíteni, kifejleszteni és fölhasználni, s a megkezdett harcot elszántan folytatni. Egy nemzetnek saját szabadsága és létezetése végett hősie és teljes feláldozása, küzdelem a halálig, a legutolsó emberig, — és ily harcz vívására a magyar nemzet akkor készen állott — oly magasztos, oly nagyszerű, hogy elhihetjük, miszerint Magyarország hű férfiaktól vezéreltetve, egyedül is, hanem összes erejének megfeszíté-

sével, s vezetettve oly teremtőerejű czivil-igazgatótól, mint Kossuth, ki a nép teljes szeretetét bírá, vezényeltetve oly bátor katonáktól, mint Görgei volt, e harcz Ausztria ellen szerencsés leendett! Sőt az oroszszal egyesült Ausztriának is sokáig ellentállt volna, mely utóbbi esetben lehet, hogy Angolország, vagy tán egy harmadik hatalom, közvetítő súlyt vett volna a mérlegbe Magyarország javára.

A második út volt, a függetlenségi nyilatkozat kimondása után azonnal nyíltan és híven a dynastiának trónvesztesége ellen tiltakozni, és egész hadseregével, melynek alvezérei e tény ellen voltak, föllépni, és ezt, mely egyesülve az 1., 2., 3., 7. és 8. hadtesttel, úgyszintén Kosztolányi, Kmetty és Horváth hadosztályai-val, 60,000 ember, és 200 csataágyúból álló tekintélyes erőt képeze, egyenesen Bécsbe vezetni, s ott e szép, lelkesült, győztes hadserget, mely bátor és értelmes parancsnokok alatt állott, a fiatal, lovagias császárnak azon feltétel alatt tenni lábaihoz, hogy a magyar alkotmányt úgy, a mint háza esküjével megerősíté, visszaadja és fönntartja.

S nem fogadta volna-e el Ausztria inkább a nyújtott olajágat? nem adott volna-e az

országnak teljes bocsánatot? nem ismerte volna-e el a nemzet jogait? hálásan emlékezve a múltnak némely korszakára, midőn a magyar nép áldozatkészsége és hűsége tartá fön­n a Habsburg-házat, s nem méltányolta volna-e a hűség ”ezen nagyszerű bizonyítékát a királyhoz? Nem csatolta volna-e inkább új kötelékkel szorosabban magához a népet, mely hűségét és vitézségét már többször bebizonyítá, mint hogy segítségül hívja a hatalmas és veszedelmes szomszédot, melynek lekötelezte s úgyszólván aláveté magát. Ezt parancsolta volna akkori állása, s a bölcs politika.

Mind a két ut merész volt; főkép az utóbbi, mert sok hazafias elem ellen kellett volna küzdenie, még pedig ügyesen és szilárdon, azon tudjuk, hogy a katonát s a nagy tömeget könnyen lehet vezényleni, — mind a kettő becsületes jellemet, nemes szívet, erős kezét s hatalmas akaratot igényel, mert mind a kettőnél nagy akadályokat kellett volna leküzdeni. Ha Görgei bármelyik utat választja is e kettő kö­zül, mindenesetre kivívja magának a történelem elismerését, és nagy emberré lesz. De ő sokkal kisebb volt, hogysem az egyiket vagy másikat választotta volna, s inkább választott

egy harmadikat, — az alattomos árulást, s elárulá jóltevőjét, ki őt a porból fölemelé; bajtársait, kik dicsőségéért győztesen harczoltak; elárulá végre a kormányt, melyet szolgált, s melynek hűséget esküdött, és hazáját, mely hitét, reményét helyezte volt benne!

(Görgei már januárban, midőn seregéhez szóló kiáltványa által elvált a honvédelmi bizottmánytól, gondoskodott magáról s a saját megmentésére szolgáló útról.) Derék bajtársait, hadseregét, benne bízó népét gyáván átengedé a győztes boszújának, ugyanazon győztesnek, ki neki már 1849. év január havában bocsánatot ajánlott.

Mindenki, a kinek ezen végkatasztrófáról közelebbi ismerete van, köteles erről a leplet lerántani s az igazságot kimondani; ezzel tartozik a történelemnek, hogy azon férfiú, ki oly nagyra látszott hivatva lenni, kiben a nemzet e szomorú esemény utolsó idejéig bizott, s ki ezen bizalommal oly aljasán visszaélt, hogy ezen ember leplezetlenül, álnok, szivtelen jellemének egész mezítelenségében állíttassák a világtörténelem ítélőszéke elé.

A függelékben 1, 2, 3 és 4 alatt a Kossuth leköszönését tárgyazó eredeti leveleket közlöm.

— Aradon, 1849. aug. 11-kén kelt levelében szólítja föl legelőször Görgei a kormányt, hogy köszönjön le, s a dictatori hatalmat ruházza reá — ismételve oda nyilatkozván, hogy csak ily módon juthat az oroszokkal megkezdendő alkudozások alkalmával előnyös eredményre. A kormányzó csak ezen biztosítás folytán köszönt le, nehogy az ország és nemzet számára nyerhető előnyös feltételeket akadályozza. Itt tűnik ki Görgei hamis jelleme és azon óhajtása, hogy Kossuth leköszönése az osztrák kormányt a különben bekövetkezendett nehézségektől megóvhassa.

Mikép beszélhetett Görgei előnyös feltételekről, miután az oroszokkal már megkezdett alkudozás folytán Rüdiger hadtestparancsnok értesítette Paskievitsnek aug. 9-ről kelt határozatáról, miszerint az orosz főhadvezér feltételes alkudozásba nem bocsátkozik?! — A hiúság, magát dictátornak nevezhetni, Kossuthot a kormányzói méltóságtól megfosztani, s ezáltal befolyását Magyarországra jövőre meggyengíteni, ellenben Ausztria diplomaticus állását Európa előtt megkönnyíteni volt Görgei ezen utolsó cselszövény ének indoka és célja.

ELSŐ FEJEZET.

Az elfogott futár és sürgönyei.

Tudva van, hogy midőn Görgei az osztrák hadseregnek herczeg Windischgrätz tábornagy .alatt 1849-ik évi január 4-én, miután Pestre bevonult, hadseregével Pestről Felső-Magyarország bányavárosaiba húzódott, és ez által a magyar kormányt, melynek oltalmára egyedül a Moórnál szétvert Perczel-féle hadtest romjai szolgáltak, a veszélynek egészen kitette: egy kiáltványt bocsátott közre, melyben kijelenté, hogy a Debreczenbe vonult honvédelmi bizottmány parancsaihoz nem alkalmazkodik, hogy a törvényes királyság mellett harczol, és csupán csak az Ő Felsége, V-ik Ferdinánd királytól kinevezett Mészáros hadügyminiszter rendeleteinek fog engedelmeskedni.

E kiáltvány legelőször Kossuthban keltett gyanút Görgei tiszta érzülete ellen, mely gyanú még inkább növekedett, midőn magához a hadügyminisztériumhoz sem küldött tudósításokat, s egészen függetlenül saját kezére működék. Csak febr. hó közepe táján adott helyzetéről tudósítást egy egyenesen hozzá küldött futár által, miután ettől a bántási hadsereg előnyomulása, Klapkának Tokaj melletti előnyös állása, az osztrák fősereg tétlensége, míg ellenben a magyar kormány megerősült állása és Bemnek erdélyi győzelme felől értesült; ezután újra összeköttetésbe tévé magát a honvédelmi bizottmánynyal s ettől parancsokat is fogadott, el.

Az 1849-ik évi január és a következő hónapokban én a tartaléksereg fölött parancsnokoltam, mely épen akkor állíttatott fel, s Debreczenben és környékén volt elhelyezve. E hadtest már szervezett és felfegyverzett részének feladata volt a Szolnoktól Tokajig terjedő Tisza-vonalra felügyelni s különösen a Tisza-Fürednél levő Tisza-hidat megvédeni, hova is, mint a legfontosabb pontra, főhadiszállásomat helyezem, az újonnan szervezendő zászlóaljok pedig Újvárosba gyűltek, hogy ott

ruházatot s fegyvert kapjanak és begyakoroltassanak.

Február hó első napjainak egyikén kevéssel éjfél előtt jelentették nekem, hogy egy elfogott futárt kísérték be; — a császári osztrák tiszt szobámba lépett, s én azonnal fölismerém benne Erbach grófot, ki az előbbi években velem együtt a 3-ik vértés-ezredben szolgált, öröm és fájdalom lépé meg egyszerre szívemet, mert Erbach gróf az ezred legkitűnőbb s leg-tiszteletreméltóbb tisztjeinek egyike volt; ő is megismert engem. Részvéteemet kifejezván, átvevém az elfogatásakor tőle elvett sürgönyöket.

Erbach kapitány, habár Miskolczon mint futár lovat cserélt, egy, vezényelem alatt álló, portyázásra indult Sándor-huszár-osztálytól körülvétetvén, elfogatott, s nagy örömmel tapasztalam, hogy a legjobb bánásmódban részesült, és tőle a sürgönyöket tartalmazó táskán kívül semmi egyebet nem vettek el.

Miután Erbach grófot fölkertem, hogy a mellékszobában nyugodja ki magát, felbontám ^és áttekintem a sürgönyöket; ezek néhány rendjelen kívül a tábornagy fővezérnek több parancsolatát tartalmazák a Felső - Magyarországnban parancsnokló gróf Schlick altábor-

nagyhoz. Ezek áttekintése után, mialatt segédem az állásomra nézve szükségeseket följegyzé, herczeg Windischgrätznek még több hasontartalmu rendeleteire bukkantam, melyek a Magyarország felső tájain parancsnokló tábornokokhoz, mint Schlick, Schulzig, Götz, Jablonszky és Csorich, valának intézve.

Alig hittem szemeimnek, midőn a rendeleteket átolvastam; ezek, mint említém, valamennyien egyértelműek valának a következő tartalommal.

„N. N. cs. k. tábornok úrhoz.

Miután a fölkelők vezérét, Görgeit, a lázadók elcsábították és elragadták, jelenleg azonban az úgynevezett honvédelmi bizottmánnyal egészen szakított, és kész legkegyelmesebb urunk, császáruunk és királyunk Ő Felsége jogaiért küzdeni, így csak eltévelyedettnek látszik, ezért ön tábornok úr e parancshoz alkalmazkodva, akár hol találkozzék is Görgeivel, szólítsa fel, békés utoni meghódolásra, ez esetben kijelentvén neki, miszerint teljes bocsánatot nyervén, Magyarországon kívül bárhol szabad tartózkodási helyet választhat.

Kelt Pesten, febr. 5-kén 1849.

Alájegyzé Windischgrätz.”

E rendeletet, róla környezetemből senkit sem értesítve, tüstént lemásoltam, s elküldém Dembinszky tábornoknak más egyéb, reá nézve szükséges tudnivaló hadászati tudósításokkal együtt, a sürgönyök többi egész tartalmát pedig, a Görgeit illető rendelménnyel, a hátralevő magánleveleket és rendjeleket azonnal Debreczenbe küldém a honvédelmi bizottmány akkori elnökéhez, Kossuth Lajoshoz.

Itt fekszik Görgei árulásának első bizonyítéka; gondolható-e, kérdem, hogy a büszke, akkor győzelmes tábornagy Windischgrätz herceg, az egykori hadnagy Görgeit, a ki Zichy gróf embertelen és kegyetlen kivégzésével első kezdé meg a forradalom rémuralmát; a ki Moga császári tábornok leköszönése után a Schwechatnál álló magyar sereg vezére- és vezetőjéül ajánlkozék, gondolható-e kérdem, hogy ő ezen embert eltévelyedettnek nevezze, neki bocsánatot s szabad, biztosított tartózkodási helyet ígérjen a nélkül, hogy Görgei már előbb ne szolgáltatott legyen alapos okokat, melyek ily ajánlatot indokoljanak. Nem; teljességgel nem! — ily tényre az osztrák fővezér, Görgei részéről történt fontos és ide irányuló lépés nélkül nem határozhatta volna el magát.

Ellenben gondolható, s mint bizonyosat fogadhatni el, hogy Görgeit a további alkudozóaktól csak a magyar kormány épen roppant mérvben növekvő ereje, a magyar harczerőnek minden oldalról a Tiszához való összpontosítása s a tudósítás Erdély kedvező állásáról, legfőképen azonban az elfogott sürgönyök hirtelensége tartá vissza, s csak ez korlátozó a megadásnak e föltételeit már akkor elfogadni, és készte az alkudozásokat félbeszakítani.

Hogy miként veszélyezteté a magyar kormányt 1849-ik évi január első napjaiban Görgei, s miként viselte magát a kápolnai csata előtt és alatt, melynél fogva ekkor hadseregétől két hadosztály elkésett, a mi e csata elvesztésére döntő befolyást gyakorolt, Dembinszkynek Görgei által való, a neki engedelmes és tőle megnyert törzstisztek mesterségesen előidézett lázongása miatti befogatásáról; végre Felső-Magyarország kétértelmű, a kormánynyal semmi tudósítást nem közlő magatartásáról, Schlick elleni hadi mozgalmáról, kit saját akaratából elillanni engedett, Guyónnal a legbecsületesebb és legvitézebb magyar vezérek egyikével való ellenségeskedéséről, kit ő minden alkalomkor kisebbíteni törekvék, — azon egyének ta-

núskodjanak, kiknek e tények felől mint szemtanuknak teljes ismeretök van. Én most egy eseményt fogok leírni, mely azt tárgyalja: miként tagadott meg Görgei minden parancsot, habár ez Mészáros-, Kossuth-, vagy más nálánál fölebbvalótól bocsáttatott is ki, ha tervével nem volt megegyező. Ezen, azonkori engedetlensége, midőn ő még alárendelt tábornok volt, eléggé egyensúlyozná későbbi, a kényszerített engedelmességre vonatkozó mentegetőzését, mely győztes hadseregének ápril végével visszavezetését Budára illette, — ámbár ezen időben már teljhatalmú hadügyminiszter és a hadsereg főparancsnoka volt.

MÁSODIK FEJEZET.

Görgei Tokajban.

A közép-tiszai hadsereg Répásy tábornok vezénylete alatt Tisza-Füredre vonult, én pedig a hadügyminiszter Mészáros tábornoktól, kinek egyedüli rendelkezése alatt állott a tartaléksereg, február 26-án parancsot kaptam, hogy a vezényletem alatt levő csapatokkal Tokajba induljak a közép-tiszai munkálatokat végrehajtani, a Tokaj melletti tiszai átjárást a Gallicziából erre indult Ramberg császári altábornagy ellen fődözni, s a tokaji állást megerősíteni. Az akkor fővezérré kinevezett Vetter tábornok, kivel ott találkozám, személyesen meg szemlélte e fontos pontot, melynek mikénti megerősítésére nézve némi utasítást is adott. A kápolnai csata után, márczius közepén a 7-ik hadtest

(Görgei) Tokajba vonult; a mint jöveteléről értesültem, egész Újfaluig lovagolék eléje, hol őt Bónisné asszonyság házában találám. Először láttuk az életben egymást; magatartásom, a mint jelentem neki, hogy csapataimmal Tokajt szállottam meg, katonásan kimért volt, az övé igen előzékeny és megnyerő, azonnal a bizalmas „te”vel üdvözölt, bár akkor mint azután is, mindig tábornoknak címzém; dicséretekkel halmozott el érdemeim-, s a sok szépért, melyeket rólam hallott, s csodálkozását fejezte ki a fölött, hogy én, mint oly érdemes tiszt, még magasabb fokra nem jutottam, — akkor alezredes valék. — Miután még Tokaj helyzetéről s Ramberg Miskolcz felőli érkezéséről beszéltünk, megszakitá a hivatalos beszédet s a háziasszonyhoz, egy nagyon szeretetreméltó hölgyhez vezetett. Mintegy félórai ittmulatás után távozám s a bucsuvételkor épen oly katonásan és komolyan viseltem magamat mint bemutatásomkor.

Görgei másnap Tokajba érkezett, úgy szintén hadserege is, mely a környéken szállásoltatott el. Görgei esetleg azon házban vőn szállást, melyben én laktam, — Radványi úrnál.

Alig jött meg Görgei Tokajba, midőn a had-

ügyminisztertől és a főparancsnok Vettertől futár érkezett. E futártól kaptam a rendeletet, hogy Görgei seregében Guyon hadosztályát vegyem át, — egyszersmind eddigi érdemeimet és munkásságomat is különös elismeréssel jutalmazták meg benne. Egyúttal parancsot kaptam, hogy Berzsek alezredest a Tokajnál fekvő csapatokkal gyorsmenetben Török-Szt.-Miklósra küldjem, magam pedig új hadosztályom átvétele végett Görgeihez csatlakozzam. Ez okból a mellékszobában levő tábornokhoz mentem, s jelentem a vett rendeletet. Görgei hidegbben fogadott, mint először és monda, hogy bár ő ugyanezen parancsot vette, mindazáltal fájjalja, miszerint ennek meg nem felelhet, mivel ő Guyon hadosztályát már Kmettynek adta át, (Guyon tábornokká neveztetvén ki, Komáromba volt hadvezérül szánva, s már a 7-ik hadtesttől el is távozott,) s nem is találja helyesnek, hogy engem az én osztályomtól elvonjanak (a tartaléksereg ezalatt e 12-ik hadosztálynak neveztetett el), mely előttem már ismeretes, s melylyel annyi dicsőséget arattam, ezért ő a minisztériumot és a fővezért tudósítani akarja, miszerint eddigi osztályomat tartsam meg. Megütközéssel hallám e szavakat annyival

is inkább, miután az előbbi napon s még e pillanatban is oly sok dicsérettel tetézt; mindazáltal azt felelém, hogy távol legyen tőlem magamat reá erőszakolni, s azt is természetesnek találom, miszerint bizalmával oly tiszteteket ajándékoz meg, kik hadseregében szereztek érdemeket.

Ezen úgy be volt fejezve; csapataimat Berzsek alezredes parancsnoksága alatt azonnal Török-Szt.-Miklósra indítám, magam pedig Debreczenbe mentem, — távozásom előtt azonban szemtanuja valék egy jelenetnek, mely e fejezetem megírására alkalmul szolgált.

Görgei tábornok a hadsereg fővezérségétől ugyanazon futár által rendeletet kapott, hogy hadtestének egyik hadosztályát (hadteste három hadosztályból állott) azonnal Tisza-Füredre indítsa, az ott megkezdendő védelmi munkálatoknak e pontoni megerősítése végett.

Törzstisztjei közül többeket ebédre hívott meg; ebéd után, midőn már kissé jó kedvök volt, a tiszteteket, kik közül még többen is megjelentek, a szomszéd terembe vivé, én is beléptem, ki mind ezen meghívása által: „jöjjetek, menjünk a terembe”, mind állásomnál fogva erre jogosítottnak érzem magamat; már ebéd

alatt panaszkodott előttem Görgeiné, ki mellett ülhetni szerencsém volt, a hadosztály elhívása fölött, így nyilatkozván: „Meglátják, hogy férjemet meg akarják buktatni, most elhívnak tőle egy hadosztályt, azután elvonják a második s végre a harmadikat, és így férjem csapatok nélkül egyedül fog maradni.”

A terembe gyűlvén, Görgei egy iratot vett ki tárczájából, Vetternek a hadosztály elhívását illető rendeletét. — Görgei hangosan felolvasá, a parancs világos nyelven van szerkesztve, s végül Görgei hazaszeretetésénél fogva kéretik e rendeletnek haladéktalanul engedelmesskedni.

Midőn felolvasá, tisztjein, sajátóságos és utánozhatlan éles tekintetével végigfutott, s a parancsot magától messze a földre dobva e szavakban tört ki: „Vájjon mit szóltok ehhez? magatok látjátok, hogy meggyengítésünk végett el akarnak bennünket egymástól választani, el akarják tőlem a legvitézebbeket vonni, helyes az előttetek? el akartok-e ti engem hagyni?” és zajongva kiáltott fel az összegyűlt tisztikar: „Nem, nem, mi nem megyünk, mi maradunk, minket nem választhatnak el, és a hadosztály nem fog elmenni.”

Ujjongva ölelkezének a bajtársak, a fővezér rendelete elleni katonai zendülést keresztülvittek; tokaji aszút hozatván újra ittak, a kedélyek még inkább fölhevültek, a kormány, minisztérium s fővezérség ellen különféle nyilatkozatok lőnek hallhatók, s végre Görgei tábornokot Tokaj utczáin zeneszó mellett újjongva meghordozták!

Én ily magaviselet, ily érzület fölött komolyan gondolkodva visszavonultam, Boronkay Albert kormánybiztos, ki e jelenetet a nyitott mellékszobából nézte és hallgatta, sajnálkozó szavakat váltott velem. ő és én ez esetről jelentést tettünk a kormánynál, magam személyesen. Mészáros miniszternél Debreczenben, később pedig a fővezér-, Vetternél Török-Szt.-Miklóson. — Mészáros fölöttébb felindult és ezt monda: „majd megtanítják Görgeit engedelmeskedni,” ez azonban, fájdalom, csak nyilatkozat maradt, gyengék és félénkek valának a baj gyökerére tapintani, egy eképen cselekvő férfit életétől megfosztani; s mégis forradalomban éltünk!

Egyébiránt Görgei maga mutatott gróf Zichyben példát, hogy miként kell büntetni, s ismét Udvarnoki kapitányban, kit a kápolnai

csatában, őrnagya iránti engedetlensége miatt, a huszárok által azonnal felkonczoltatott, habár egykor testőr-társa volt is; — azonban e példa nem talált követőre.

Bemnek kellett volna fővezérnek lenni.

Mikép sikerült Görgei cselszövényeinek később Vetter fővezért (a forradalom első hadászati és katonai tehetségét) beteggé és tehetetlenné tenni, eltávolítani, s mikép küldék ezt egy fényes igazoló kibocsátvánnyal a déli hadsereghez, tudva van; nem tartozik ugyan már e jelenethez, csak megérintem, hogy az áprilisi hadjárat terve, valamint a főseregnek a szolnoki állás által előnyomulása Tisza-Füredre, az ilymódoni átkelés a Tiszán s a három oldalról tervezett megtámadás, melyet Vetter (mialatt engem megbizott, hogy a sereg zömének kitárulása alatt Tisza-Fürednél a szolnoki állást akként tartsam meg, hogy Jellachich Abonyban és Szolnokon kénytelen legyen hinni, miszerint az egész sereg még Cibak- és Török-Sz.-Miklóson áll, s én csak akkor nyomuljak a vasútvonalon előre, midőn a fősereg már Jászberénybe lesz érkezendő) egész terjedelmében közöltt velem Török-Sz.-Miklóson, márczius 17-kén, szerencsésen keresztülvitetett.

HARMADIK FEJEZET.

Budavár megszállása.

E résznek nem célja a magyar hadsereg 1849-ik évi ápril havában Pest ellen három pontról intézett előrenyomulásának közelebbi leírását — mely alkalommal a 7-ik hadtest (Görgei) Miskolcra a jobbszárnyat, az 1-ső, -2-ik és 3-ik hadtest (Klapka, Aulich, Damjanich) Tisza-Füredről a középpontot, s a hadosztály (Asbóth) Szolnokról a vasútvonal hosszában a balszárnyat képezték —, a tápió-bicskei, issaszeghi, gödöllői, hatvani, vácsi, nagysarlói győzelmeket, továbbá Komárom- és Pestnek felszabadításakor ápril 11-, 16- és 19-én végbement harcokat részletezni. Görgei, kit Vetter fővezér betegsége miatt, az ideiglenes fővezérségre meghíttak, ezen, csak kevéshez hasonlítható győzelemgazdag áprilisi hadjáratban a magyar honvédség hősi vitézsége által

ellenállhatlanul elragadtatott, másrésről őt Kossuthnak a hadseregnél többszöri személyes jelenléte, s a bátor és határozott Damjanich tábornoknak folytonos otlléte, ki semmi habozást nem tűrt, sakkban tarták, ezért ezen időben örizkedék is gondolatait valódi leplezetlenségökben nyilvánítani, s mielőtt komolyan hozzáfogna az árulás művéhez, mind a két hatalmat, a hadügyminisztériumot és fővezérséget, kezei közt akará látni, úgyszintén néhány győzelem által a nép és az egész hadsereg bizalmát megnyerni, — melynek legnagyobb része őt nem ismeré, — hogy így szilárd, könnyen meg nem támadható állásra tegyen szert; s hogy későbbi, hamar gyanút keltő cselekedetei és hadimozdulatai alkalmával e tényező, a hadügyminiszternek a tanácsban, a fővezérnek a harczmezőn levő kettős teljhatalma, — legyőzve minden akadályt, terve kivitelére szolgáljon.

Annyi azonban bizonyos, hogy politikai magatartásában már akkor Kossuth iránt hízelgő és kétértelmű, a kormány irányában engedetlen volt, hadi műveleteiben pedig feltűnő hibák jelentkeztek gyakran, de ezeket, daczára hogy a császári hadsereg minden ponton meg-

verte, azon időben csekély hadászati képzettségének, s koránsem gonosz kétértelmű érzületének tulajdonították.

Csupán Bem tábornok és Perczel állították mindig és szilárdan, hogy Görgei már akkor áruló volt, s e véleményhez az áprilisi győzelmek után is határozottan hívek maradtak. Megjegyzésre méltó azon körülmény, hogy Bem Erdélybe érkezvén 1848-ik év december 20-kán, az első bemutatás alkalmával tisztjeihez e kérdést intézé: „Ismerik önök Görgeit?” s midőn ezek nem-mel feleltek, monda: „Vigyázzanak uraim, Görgei hazáját el fogja árulni.” — Bem és Perczel e nézeteket ismételve közlék Kossuthal, s elfogatását sürgetek, de hasztalan; Kossuthot minden egyes, személyes összejövetele alkalmával Görgeivel ennek hatályos magatartása, lakonikus, de találó beszédmodora megzavarta, részint félelemben tartotta, részint bizalomra ébresztette.

A mi az áprilisi hadjárat műveleteit illeti, feltűnő, hogy Görgei személyesen egy csatában sem vőn részt, kivéve Issaszeghnél, jóllehet ez utolsóban is későn jelent meg, míg tulajdon hadteste, Gáspár tábornok vezénylete alatt, a csatamezőtől egy órányira veszteglett, s így a

megvert osztrák sereg előtt a Pestre vonulhatás nyitva maradt. Ellenben, ha akkor e 16,000 főnyi hadtest Gödöllőtől előnyomul s a császári hadsereg balszárnyát megkerüli; egyrészt elvágja, más részét a Dunába szorítja. Ezen 7-ik hadtest a kápolnai csata óta (itt is csak egy része) a június 26-ki győri ütközetig (a hatvani csata kivételével) a főntebb említett ütközetek közül egyben sem harczolt. A nagy-sarlói döntő ütközetben egészen tétlenül állott a magyar sereg balszárnyán, s midőn Görgei (tökéletesen bevégzett győzelem után) megérkezett és több¹ oldalról felszólították, hogy a teljesen levert ellenséget kipihent 7-ik hadtestével úzóbe vegye: az üldözésre csak egy osztály lovasságot küldött bizonyos meghatározott rövid távolságig.

Ezen hadtest hasonlólag semmit sem segített a Komárom felszabadításánál előfordult csata alkalmával.

S még ezenfelül hogy (Görgei) hibáját, vagyis inkább azt, hogy az ellenséget szándékosan elillanni engedte, eltitkolhassa, vagy másra foghassa, Gáspár tábornokot, ki ha nem is lángeszű, ebe a legvitézebb vezérek egyike volt, a 7-ik hadtest parancsnokságától fölmen-

tette, s helyette igen gyenge, de a fővezér vakengedelmességű tisztjét, az akkor ezredes, később tábornok Pöltenberget nevezték ki.

Kossuthhoz Görgei levelet írt, hogy átlátja, miszerint ő nem valami nagy katonai tehetség, s inkább az igazgatásra lenne alkalmas, miért is szeretné a hadügyminisztériumot átvenni, s a dunai főparancsnokságot Damjanichnak engedni, s midőn így ezen csellel azonnal hadügyminiszterré nevezték ki, nem ment Debreczenbe, hanem a tárczát elfogadván, előbb Damjanichot, s midőn pedig ezen tábornoki hadtestéhez a táborba búcsúzni indulván, lábát kitörte, Klapkát küldé el különös utasításokkal mint ideiglenes hadügyminisztert, maga pedig a seregnél maradt, s így a kormány akarata ellenére önkényileg egyesíté személyében a hadügyminiszteri és főhadvezéri állást.

Most Görgei elérte azt, a mi után már régóta törekedett, s a hon és kormány iránt ellenséges tetteiről és fondorkodásairól az álczát lassankint le kezdé venni.

Komáromnak april 26-án bekövetkezett föl. szabadítása után, a császári sereg feloszlítás szélén állott. A győztes magyar sereg előtt egészen tárva volt az Ausztriába vezető út.

A bécsi kormány gyámoltalan és zavart állapotban sínlett, e váratlan hadfordulat mély benyomást gyakorolt, miután az osztrák hadijelentések egész a sarlói ütközetig még mindig győzelemről és színlett hadi mozdulatokról szóltak; ekkor futárt futár után küldtek Varsóba, orosz segélyt kérni, könyörögni, siettetni. A kormány, a császári család s az előkelők készen voltak Bécsset odahagyni, először Olmütz-, azután Prágába menekülendők. Minden órán várták a magyarok megérkezését, s Ausztriának ezer meg ezer szabad férfija állott készen az érkezőkhez azonnal csatlakozni.

A jelenet azonban rögtön megváltozik. A győztes magyar sereg nem jő, Komáromnál megfoghatatlanul pihenést tart, s a hadsereg egész zömével együtt visszatér Buda alá, s csak egy kis rész, a 7-ik hadtest 12,000 gyalogból álló 2 hadosztálya s 2 ezred huszár maradt Győrött tétlenül.

A császári kormány e csuda után újra szabadabban kezd lélekzeni, a már Laxenburgba visszavont főhadiszállás ismét Sopronyba mozdíttatik előre, Bécs föleszmél rémüléséből, az osztrák hadsereg időt nyer, magát újonnan szervezni 2 egész hónapja marad s Olaszországból

új csapatok vonatnak elő. Ezalatt végre Oroszország kimondja a segélyadást, hadai megindulnak, s Panjutin június 12-én a vasúton Pozsonyba érkezik.

Görgei, miután május 1-jéig tétlenül állott Komáromnál, ezen a napon az 1-sős és 3-ik hadtesttel s Kmetty 6000 válogatott emberből álló hadosztályával Budára indult, hova még 8 ezred huszár kíséretében — miket haszon nélkül a környéken helyeztek el — május 4-kén meg is érkezik, a várat elzárolja és ostrom alá veszi.

Budavár megrohanása

május 21-kén 1849.

Az aradi várban május 21-kén 1850.

A tegnap esti és éjjeli vihar megszűnte után ma reggel gyönyörűen kelt föl a nap a világosi és radnai hegyek fölött; a szokottnál korábban fölkelvén, azonnal a toronyba siettem a szép hegységet megnézni. — Midőn távcsöveimmel Világos és Sólymos romjait s a leggyönyörűbb fénytengerben úszó tájat szemlélgetem, eszembe jutott, hogy ma van évfordulati napja a Budavár ellen intézett fényes rohamnak, mikor is az ősrégi magyar vár, mely-

ben Árpád-házi őseink trónoltak, újra hazai kezekbe került.

Akkor is, mint most, forró nap volt, kétszeresen forró a bátor harcosokra nézve, kik a magas falakat a legsűrűbb golyózáporban mászták meg.

Megelőző estén, május 20-kán, 9^y_a órakor a különböző hadtestek csapatai táborukból a városon keresztül vonultak; ragyogó szép este volt, s az ég egész éjen át derült maradt; a ezt csak a föld gyermekei szomoríták meg az iszonyú lövöldözéseikkel, melyeket úgy a magyarok különböző pontjain, mint a sz. Gellért-, a kis- és nagy-svábhegyen fölállított réstörő tűztelepeiből avarra, valamint innen az ostromlókra irányoztak. Minden oldalon láthatók valának a tűztelepek villámai, a mint füstoszlopok fölemelkedék; tüzes, izzó golyók gyujták meg a házakat, fejeink fölött mint fénysugarak repültek a röppentyűk s a légben és a földön, elül, hátul, jobbra, balra bombák és gránátok pattantak szét. Ezen vadszépségű és rettenetes rombolás folyama alatt csendesen és komolyan vonultak a magyar hadsereg fekete csapatai kijelölt helyeikre, ugyanazokra, melyeken már 17-kén állottak. A vezényelem alatt állott 24ik

hadtestnek jutott a várkapu és a bástyák jobbra, balra; az 1-ső hadtestnek (Nagy Sándor) a sz.-fehérvári kapu j. és b., hol a rés is volt; a 3. hadtestnek (Knesich) a bécsi kapu; végre a hadosztálynak (Kmetty) a vízi-kapu. A csapatok 6—8 ölnyi hosszú rohamlét rajokat a vezérek és törzstisztek által kitűzött helyeken rendezték el, s miután teendőjéről minden üteg értesült, a csapatok lenyugodtak, melyek a lehetőleg földött helyeken, utczákon és udvarokban táboroztak, hogy a függőleges lövésektől védve legyenek, melyek mindenütt hullottak; parancs volt kiadva csendben maradni, csak a nehéz tűztelepek lövöldözék szakadatlanul a várat. Bizonyára a várőrség el volt csüggedve, ily roppant, rohamra kész sereget látva sánczai előtt, némelyik végső éjét gyanítá elérkezettnek, s kötelességének áldozatául esett el, azonban ki még a reggelt megélte s az erősség elesét látta, hasonlólag szerencsétlen volt; egyébiránt ezen éjjel a magyarság is szenvedett némi veszteséget, minthogy a csaknem függőlegesen fellőtt gránátok és bombák a tanyázó csapatok lábai elé hullottak.

Az általános roham jeléül valamennyi magyar üteg egyetemleges tüzelését határozták

mire legelőször a réstörő tűztelep adott jelt, melyet a többi üteg átvett, és így gondolható, mily megrendítő pillanat volt az, midőn május 21-kén reggeli 3 órakor először a réstörő, azután pedig a magyar hadsereg majd kétszáz ágyúból álló tűztelepei villámaikkal és dörgésekkel egyszerre rázkódtaták meg a levegőt.

A zászlóaljok most rohamra indultak, minden magas ház ablakait vadászokkal és honvédlövészekkel rakták meg, kik a bástyát védőkre lövöldözének, s az ostromlók az ő védelmök alatt nyomultak elő; az előépületekből a hegyoldali házak közé vonultak, hogy annál inkább védve legyenek a vár sánczai ellen; egy része már fölraká a létrákat, míg a más rész ezeket még csak most vivé a hegyre, s a legalsó rendek a védőket, valamint ezek az ablakokban levőket vevék célba. Az ágyútűz egészen megszűnt, csak a várból kartácsoltak a résre, s kézi gránátok röpültek sűrűen az ostromlók fejei fölött, csupán az apró fegyver működött, több vitéz honvédnek korai, de szép halált szerezve; de azok mindnyájan örömmel haltak meg a drága háza szabadságáért, s miatt száz és azaz holt és nehéz megsebesült embert az utánuk rohanók hátravitetik, — ezek

annál nagyobb dühvel rohantak előre, s elszántan mentek a bizonyos győzelem vagy halál elé.

Valamennyi zászlóalj egyenlő vitézséggel küzdött, s csak a sors és helyzet részesíté egyiket vagy másikat a szerencsében, először nyomulhatni be a várba, s ha egyik vagy másik szakasz a sűrű golyózáporban pillanatra meg-ingott, a vezér-, vagy más bátor tisztnek egyetlen szavára annál vitézebbül sietett a már biztos győzelmet elérni; — föltarthatlanul nyomultak előre a honvédek, s már leheté látni egyes sötét alakokat a falon állani, fegyver- és ökölharczba keveredve a lengyelek-, horvátok- és olaszokkal.

Az 1-ső hadtest 44-ik számú honvédzászlóaljának zászlója, Inkey őrnagy vezénylete alatt, tüzetett föl először a magyar vár szürke bástyáira, ezt követték a résnél a többiek; az én 2-ik hadtestemtől a 44-ikkel csaknem egyidőben ért a sánczokra föl a 26-ik balra a várkaputól, s mellette a 48-ik, Rezenyi százados és Rakovszky őrnagy vitéz vezetése alatt, bevívén a nemzetiszínű zászlót az erősségbe. A Don Miguelek 1-ső zászlóalja a rést, a 2-ik zászlóalj pedig a nádorkertet ostromlá. Miután e két

hadtest bevette a várat, a vár és fehérvári-kapunál legyőzték még a lengyel és olasz őrség csekély ellenállását, s a vízi- és bécsi-kapu horvátokból álló őrsége hátulról támadtatván meg, a 3-ik hadtest és Kmeti osztálya előtt a bemenetelt megkönnyítették. Az olaszok, kik tüstént megadák magukat, kegyelmet nyertek, a lengyelek közül is csak kevesen estek el, a kik ellentálltak, ellenben a laktanyában makacsul küzdő horvátok lemészárlását nem lehetett megakadályozni, s csak a parancsnokok közbejöttének sikerült az osztrák tisztek életét megmenteni, kik, a 48-dik zászlóalj által a főörhely előtti téren képezett négyoszögbe vétetvén föl, megmentettek.

En magam, miután a 48-dik zászlóaljjal a várkaputól balra följutottam az erősségbe, ezen, és a 25-ik zászlóaljból több szakaszt azonnal elküldtem, hogy a várőrség tisztjei és legénysége közül a magukat megadókat összegyűjtve a főörhely előtti térre hozzák. E szakaszok egyikével érkezett meg a nehéz sebet nyert (lágycsont meglőtt) várparancsnok, Hentzi tábornok, ki még lélezett; őt az orvos kíséretében tüstént a parancsnoki épületbe szállítám, hol délután 3 órakor elhunyt.

Görgei tábornok főhadiszállásától balról, Vodjánernek a svábhegyen fekvő nyárilakából, melynek erkélyéről nézé az ostromot, reggeli 10 óra tájban érkezett avarba; vonásai sötétek és hidegek valának, és szótlanul ment végig az utcákon a vártérig, hol Nagy Sándor csatkozók hozzája, — ajkairól egyetlen, elismerést vagy meglepedést tolmácsoló szó sem jött, s csak itt-ott fejezé ki a zsákmányoló honvédek, s a szétvált zászlóaljak fölött roszalását. A parancsnokok lassankint összegyűjték zászlóaljjaikat, s táborba vonultak; a napi szolgálat a 48-ik és 44-ik zászlóaljknak jutott.

Görgei a napiparancsot a főhadi-kormányzéknél felolvasá a hadparancsnokoknak, s 1 óra körül elhagyám a várat, hogy hadtestem sebesültjei után nézzek. Sokan, igen sokan estek a halál áldozatául. Perczel százados, Bürdina őrnagy és sok más halva, nagy szám pedig súlyosan megsebesülve volt; — törzskari századosom, Doer Emil oldalomnál roskadt össze nehéz sebében, öt Károlyi grófnéhoz vitettem, (ki már előbb felkért, hogy a sérült tisztet házához küldjem) s 5 órakor kimerülve érkeztem a táborba.

A 2. hadtest halottjainak száma 167, a

sebesülteké 221, — elég bizonyosság arra, hogy a védők jól céloltak. A magyar hadsereg összes vesztesége hallottakban 427, sebesültekben 691 ember volt. Az ellenség elvesztett 1906 embert, több mint 2600 pedig fogságba került.

Midőn a várat már bevettük, Alnoch ezredes a lánczhidat kísérle meg légberöpíteni, a mi azonban nem sikerült, minthogy a Buda felőli oszlopban az akna nem volt elég mélyre ásva, s csak egyes láncszemeket sértett meg a nélkül, hogy a hídban lényeges kárt tett volna. Gonosz tettének ő maga is áldozatául esett.

Másnap Görgei több érdemrendet osztott ki a tisztikar között, mely alkalommal Máriássy, Kmeti és én a 2-ik osztályú rendjelet nyertük.

Hadtestemből Rakovszky őrnagy, Rezenyi százados, Roth, Beisigl, Kovács, Weber főhadnagy és még néhány tiszt, kiknek neveire már nem emlékszem, a 3-ik osztályú rendjelre érdemesítettek.

Második nap, 23-án, több zászlóalj lobogójára, a 2-ik hadtestből a 25- és 48-ikéra, a fővezér személyesen tüze fel az érdemrendeket. Mindezen alkalomkor, midőn Görgei a dicsőségteljes sereget, megdicséré, sötét és zárkó-

zottnak mutatkoztak, hazájának gonosz szelleme gyanánt, a mint e magaviselete már akkor is általános figyelmet keltett, ezt különben későbbi árulása megmagyarázza.

Ugyanazon napon az. 1-ső és 3-ik hadtest Budára, a 2-ik Pestre vonult, Kmetty osztálya pedig május 27-kén Székes-Fehérvárra indult. Én Károlyi gróf házába szálltam, hol a nemes háziasszony és a gróf már első bevonulásomkor Pestre a legbarátságosabban fogadtak.

FÜGGELÉK A III. FEJEZETHEZ.

1. Az issaszeghi csatában a Gáspár tábornokvezénylete alatt levő 14,000 emberből álló 7-ik hadtest nem vőn részt, hanem Hatvanban egészen tétlenül állott. Kmetty ezredes Gáspár tábornokot sürgetve szólítá fel az előnyomulásra, de ez erre nem hajolt, okul adván, miszerint ily parancsot nem kapott. Eltekintve attól, hogy Görgei elmulasztá e hadtestet a csatába vinni, önálló parancsnoknak fontos esetekben nem kell rendelet után várnia, hanem a körülményekhez alkalmazkodni, különösen

pedig oly esetben, midőn az átellenében fekvő ellenség, mint a hogy Hatvannál történt, elvonul, ezt követni, — heves csata napján pedig az ágyúdörgés hívja a mellék-vezéreket valódi helyeikre, hivatásukat betölteni.

Ha Görgei a hadtestet az ellenség balszárnyára viszi, akkor a megvert ellenek nem marad szabad visszavonulása Vác és Pest felé, hanem a Dunának szorítja, tönkre teszi, vagy fegyverletevésre kényszeríti. Windischgrätznek csupán csak egy átmeneteli helye volt a Dunán, míg ellenben háta mögött egy nagy, irányában ellenséges érületű lakossággal bíró város. Asbóth ezredes már január 5-kén készen állott 6000 főnyi rendes csapattal és 15 ágyúval, továbbá 10,000 főnyi fölkelési nemzetőr-séggel, tisztán magyar kerületekből, a Kunságból és Szolnok, Czepléd, Nagy-Körös, Kecskemét városokból, mely csapatok harcban ugyan a 2-ik rendben, üldözéskor azonban különösen nagy haszonnal működtek volna. Ehhez számítván még a győztes magyar seregnek a főváros megpillantásakor kitörő lelkesedését, az osztrák sereg bizonyára csak romjaiban is bajosan menekülhetendett, mindenesetre pedig, mint ez később megtörtént, Jellachich bánnak

16 gőzös- és 33 hajóval való háborítatlan elvonulása, valamint Budavár felszabadítása nem következett volna be.

2. A nagy-sarlói ütközet és Komárom felszabadítása után Görgei árulása még világosabban tűnt elő; a helyett, hogy Soprony- és Újvároson át Bécsnek menne, (mit semmi akadály sem gátolt, miután az osztrák hadsereg szét volt verve, bátorságától megfosztva, és közel állott teljes felbomlásához). Komáromnál megállapodást parancsol, s egyedül az 12,000 gyalog és 2 ezred huszárból álló 7-dik hadtestet küldi Pöltenberg ezredes alatt Győrbe, azon parancscsal, hogy ott csupán figyelő állást vegyen, maga pedig a hadsereg zömével, 30,000 gyalog és 8 ezred huszárral Buda alá tér vissza, e várat ostromolni, azonban, — a mi megjegyzendő, — magával egy ostromágyút sem hoz.

Az nem igaz, mintha Görgeinek a magyar kormány parancsolta volna Budavár bevételét, valamint még kevésbé, hogy seregével visszavonuljon.

Azt csak Kossuth egyik magánlevelében foglalt óhaja fejezte ki azon határozott rendelet mellett, hogy a főerő Bécs ellen induljon.

De bármily tartalmú lett legyen is e levél, mindazáltal Buda ostromára 30,000 gyalog- és 8 ezred huszárral visszatérni — valóságos áru-lás volt.

Buda nem erősség, csupán magas falakkal körített város, várüregezés nélkül, s komoly, nehéz telepek lövöldözését nem képes kiállani. 3500 főnyi gyenge őrséggel az ellenség Budán semmit sem merészelhetett, s ennek elzárolására legfőlebb 6000 ember elégséges leendett; ha azonban mégis be akarák venni, elég lett volna az ott fekvő Aulich tábornoknak Komáromból 30 ostromágyút küldeni, melyekkel ő Budát, a várost környező s fölötte uralkodó magaslatokról, kevés nap alatt romba dönteni képes leendett, — mert háborúban, különösen forradalomban a kiméletnek nincs helye, hanem a cél elérésére minden eszközt fel kell használni.

Görgei azonban, mint mondám, Aulich és Asbóth csapataival együtt 45,000 emberrel Buda alá vonul, nem hozat ostromágyúkat, hanem a sereg csataágyúival 14 napon át eredménytelenül löveti a várat, Hentzivel fölösleges alkudozásokba bocsátkozik, s végre 14 nap múlva hozat Komáromból 6, mondd hat darab

18 fontos löveget, melyek 6 nap alatt rést törvén, odaérkezésének 21-ik napjára rohamot parancsol, föláldozván 600 legderekabb katonáját.

E rohamot Budára érkezésekor sokkal csekélyebb áldozattal végrehajthatta volna, — miután Hentzi az ostrom ideje alatt erősíté meg magát, a kapukat elzárogatván, a falakat pedig megtöltött homok- és lisztzsákok által védelmi állapotba helyezvén.

Buda megvétele által Görgei sem nyert, hanem hosszú, visszahozhatlan időt vesztett; a magyar seregnek Esztergám- és Komáromnál biztos átkelési helye volt, a budai őrség, mint emlitém, 3500 emberből állván oly jelentéktelen volt, hogy a sereg mozdulataira semmi befolyást sem gyakorolhatott, — s Bécs, elfoglalása után, jószántából is lerakta volna a fegyvert. Ezért Budának ilymódoni bevétele nyílt árulás vagy a legnagyobb hadászati hiba volt, — minthogy a helyett, hogy áprilban mindjárt Bécs ellen indult volna, Görgei az ellenségnek 2 hónapot engedett, egész június 16-káig, mely idő alatt ez magát újra szervezé, Olaszországból új megerősítést vont elő, s végre az orosz segély is megérkezett.

Görgei az osztrák hadsereget azonban még mindig zavarba hozhatta volna, ha május 22-kén Budáról az egész hadsereggel elindul, s a Duna jobb partján öszpontosulva az ellenség ellen vonul.

Ő azonban június 1-ig Budán maradt, azután megosztott hadsereggel — maga részint Pesten, részint Debreczenben időzván — a Vág mellé vonul, ott a sereget egész 14-kéig heverteti, s a 2-ik hadtestet Asbóth alatt csak akkor küldi át a Vágón, midőn attól az oroszok megérkezése felől értesül.

Görgei soha sem szokta a kormány parancsait teljesíteni vagy végrehajtatni, különösen hajlandó volt pedig annak, a mit Kossuth kívánt, épen ellenkezőjét cselekedni; így Budára való visszajöttekor is semmi kényszert sem érzett és követett, hanem kétségkívül saját szabad akaratából vezérlé vissza a sereget.

Az azonban a hadtudományyal merőben ellenkezik, hogy a győztes sereg a helyett, hogy főmunkálati tárgyát folytatná, s az ellenség legérzékenyebb része-, annak fővárosa ellen fordulna, melynek közelében találhatik az ellen minden segédforrása valamint hogy: oly nagy áldozatok, oly nagy előnyök s négy győzelmes

csata után, melyekben az ellenség megsemmisült és védtelenné lőn, a győzelem közepén rögtön megállapodják, a győzelmet fölhasználni elmulasztja és visszatérjen egy egészen jelentéktelen tárgyra, mely semmi, hadászati fontosságú pontot nem képez, — így semmi okkal nem bíró késedelmezés által időt engedve az ellenségnek magát szervezni és föntartani.

Ausztria új tartalék-sereggel lép elő; olaszországi, Ott már nélkülözhető hadait Magyarországra vonja; végre június közepén segítségül érkezik az orosz hadsereg.

Kétséget nem szenved, hogy az áprilisi hadjárat után az osztrák állam tulajdon erejéből nem lett volna képes Magyarországot legyőzni, sőt ez Oroszország segélye mellett is kétséges marad, ha Görgei áprilben Bécs ellen vonul. Bécsben, valamint Ausztria minden tartományában, tekintélyes elem volt, mely a magyarok odaindulását örömmel várta, hol így a magyar sereg a legénységben szaporodott, különösen pedig a tüzérség főanyagszereiben, miben leggyengébb volt, megerősödött volna. Bécs elfoglalása után Olaszországban az újra kezdődő ellenségeskedésnek új jelei mutatkoztak volna, — az olaszországi magyar csapatok

ez esetben bizonyára nem harcolnak a szabadság ellen, hanem a győztes hon hazahívó szavának engedelmeskednek. — Kossuthnak terve volt, a Bécs elleni nyomulással egyidejűleg, Erdélyből Bem által s Felső-Magyarországból Dembinszky által Galicziát fellázítani, minélfogva Oroszország ereje megoszlott volna, miután az örökös tartományok valamennyi nagy városa ostromállapotban lévén, e tartományokból a lakosság fölkelésének félelme nélkül nem lehetett volna a katonaságot kivonni, s így mint bizonyosat állíthatni, hogy akkor Magyarország Bécsben saját jogait elismerő békét szerez.

Valamely kormány ereje nem a szuronyok sokaságán nyugszik, hanem a nép szeretetében, ennek a felülről szentül megtartott törvények iránti bizalmában gyökerezik. Eléggé bizonyítja ezt I. Napóleon, X. Károly és Fülöp Lajos bukása, ezt tanúsítja a szabadságharcz Magyarországon, hol Windischgrätz minden főhelyen, melyet elfoglalt, őrséget volt kénytelen hátrahagyni, hogy hűségét biztosíthassa, mi által azonban serege végtelenül meggyengült; míg ellenben a magyar kormány által elfoglalt minden új rész a seregnek azonnal újonczokkal szolgált.

Oly sok fényes győzelem után, a magyar csapatokat a legnagyobb lelkesedés fogta el, míg ellenben az osztrák sereg egészen el volt csüggedve, s csak az oroszok megérkezése öntött beléje némi bizalmat. Az eredmény fölött saját tábornokaik is kétkedtek. Daczára annak, mint Ramming ezredes az ő 1849-ki magyarországi hadjáratában mondja, hogy a magyar kormány tetemes hibákat követett el, s a fölkelők vezetése hiányos volt, — az újonnan teremtetett magyar sereg a begyakorlott osztrák haddal győzelmesen küzdött volna, ha azt rendszeres, finoman szőtt árulás nem vezérli.

Merem állítani, hogy ha a kormányzó a kormány gyepelőit erős kézzel ragadja meg, s csupán az ország védeése, nem pedig egy halmoz igazgatási szabály szerkesztésével foglalkozik, ha elhatározott erélyességgel a fősereghez megy s ott marad: Magyarország nem csak Ausztriának tökéletesen, hanem Oroszországnak is hosszabb időre ellenállhatott volna.

Ausztria, gyengeségének érzetében, a nagy-sarlói ütközet után kérte Oroszországtól az első sürgető segílyt; az orosz tábornokok nem titkolták, hogy a bécsi udvar futárjai eleinte

minden 14-, azután minden 8-ik, végre minden-nap érkeztek a varsói orosz főhadiszállásra, a segélyt siettetvén.

Miután Ausztria bizalma saját erejében egészen megtörött, hadseregének szelleme és vitézsége nem vala akkor oly kitűnő, mint a minőnek Ramming ezredes írja a „Magyarország elleni nyári hadjárat”-ában.

Természetesen, midőn az oroszok már magyar földre léptek, minden ellentállás hasztalan leendett — győzelmi eredményt nyerhetni; de nem lett volna hasztalan, egyesített erő és becsületes vezetés mellett, még mindig jobb feltételekre szert tenni, mint — Görgei módjára — föltétlenül lerakni a fegyvert.

FÜGGELÉK.

Midőn művem már sajtó alá volt adva, kezembe jött Görgeinek: „Mein Leben und Wirken in Ungarn” című munkája. A hang, melyben Görgei e művében beszél; tetteinek vázlata; az érvek, melyekkel ezeket indokolja, végre mindannak kicsinylése, sőt lealacsonyítása és elferdítése, a mit nem ő tett; és ezzel szemközt saját tetteinek kiemelése, — ha mind ezt gondolva átvizsgáljuk és pártatlanul ítéletet hozunk, tiszta világításban áll kétes, ravasz, kárörömmel telt s tökéletesen érzéketlen jellege. Midőn önmagát pelengérré állítja, mindenütt elárulja azon utógondolatot, hogy maga számára minden körülmény között kibúvó ajtót tartson fel, melyen át megmenekülhet; s midőn minden áron azon törekszik, hogy a forradalmi korszak alatt önmaga számára hirt, nevet és erőhatalmat teremtsen, az események lehető rossz kimenetelekor, személye számára mindig mentő-horgonyt tart készen.

Így látjuk, hogy Görgei minden hadi válla-

latánál az ellenségnek azon lehetőséget nyújtja, hogy megmenekülhessen, s hogy kivívott előnyeinek fel nem használása által, az ellenségnek lehetővé teszi, hogy hátrányos helyzetét — a melybe jutott — megjobbíthassa.

Látjuk, hogy Görgei kezdet óta magában a magyar kormányban, s a magyar kormány s a sereg közé viszályt és bizalmatlanságot hint, e szakadást mindig növeszti, s a kormány tekintélyét, erejét aláásván és megrongálván, rendeletei foganatosítását nyílt és alattomos ellenszegüléssel gátolja, végre Kossuthot a kormányzói méltóságtól a nép s országnak tett ígérek, valamint ámitások segélyével megfosztja s ez által az osztrák kormányt jövőre nézve lényeges zavaroktól megmenti, melyet a diplomatiában a kormányzói méltóság megtartása okozott volna.

Görgeit végre Világosnál találjuk, midőn seregének, a jövő nyomorának átadott honvédeknek, utolsó havi fizetésük csak egyharmadrészét adja ki készpénz-, a két harmadot pedig magyar bankjegyekben, melyeket Haynau már értéktelenített; az osztrák kormánynak pedig átadja a néhány millióra rúgó összenyomott és nyers aranyt s ezüstöt.

Kossuth tiszta jellemét hűn előtűnteti az, hogy ez összeget nem vitte el magával a számkivetésbe; pedig az elvitel csak akaratótól függött, Bem, vagy a Temesvárról visszavonuló magyar sereg más tábornokának Lúgosra, hol az ércztömeget őrizték, azon parancsot küldheti, hogy a pénzt ne szállítsák vissza, hanem a török határ felé.

Kossuth tehát nemcsak elvihette volna a pénzt, hanem ez kötelessége lett volna, mert mindenképp előtt kötelezve volt a bizonytalan sors elé menő emigrációról gondoskodni, melynek száma 10,000 emberre tehető.

Görgei mindenesetre kevésbé tiszteletre méltón tűnik fel, midőn Nagyváradon Paskevich-től 1200 imperiális aranyt fogadd el! Mily ok birta rá, hogy ellenségétől ily nyomorult alamizsnát vegyen el! Talán attól félt, hogy az úti költségeket Austriáig fedeznie kell? Vagy talán attól tartott, hogy ott majd éheznek? — Austria ellátja azon foglyokat, kik erre tehetlenek, s elszállíttatásukról is gondoskodik, s azon ellátás, melyben az általa elhagyott, az elítéltetésnek átadott bajtársai részesültek, ezen ellátás Görgeinek is biztosítva volt! S ő, a szilárd, a nélkülözésekhez szokott katona, ki baj-

társaiért föl akarta magát áldozni s akárhány-szor mondta, hogy érettök életét is odaadni kész, ugyanazon perczben pénzt fogadott el, hogy kényelmesebben utazhasson és élhessen! Nem szégyenli magát, hogy legyőzője, hazája elnyomójától aranyt fogadjon el!

A pénzösszeg mindenesetre kevés, hogy készsége jutalmául tekintsük, melylyel Ausztria és Oroszországnak a győzelmet megkönynyíté, a sereget demoralizálta, Kossuthot megbuktatá s hazáját az ellen kezeibe adta, vagy hogy ez elfogadásért megvesztegettetésről vádoljuk; elég azonban arra, sőt egy fillér elfogadása is elegendő, hogy Görgei önjellemére a nyomorultság bélyegét süsse. A mi műve második kötetében a 160—167-dik lapokon foglalt, a jun. 20-iki peredi csata vezetése alkalmával rám szórt vadait illeti, míg egész művét kellő világításba helyezem, szükségesnek tartom megemlíteni:

Gyöngé hadtestemmel a kétszerte oly nagy ellenerő irányában reggeli 6 óra óta küzdöttem, a királyrévi és zsigárdi terjedelmes hadvonalt gyöngé haderőmmel, melyből a balszárny s a kerülő zárt hadcsapat már előrevonult, nem foglalhatám el biztos támpontul, s mégkevésbbé

lehetett az előrenyomult Rakovszky-csapatot cserben hagynom. Ennek következtében, miután Királyrév és Zsigárd elfoglaltatott, azt határoztam el, hogy az ellenség zömét szétszakítom. Ez tökéletesen sikerült. Természetes tehát, hogy Görgei délutáni 2 órakor a harcslókra érve, a csatarendben hiányt talált, mert az ellenség zömének áthatolása után, jobb szárnyát Alsó-Szélybe rendelve, ezt belső szárnyam üldözése és háttérbe szorítása, míg én az ellenségre rohantam, ki zömét és jobbszárnyát Perednél központosította.

Pered erőszakolt megtámadását — mint említők — a csata előtt történt rendelkezés követelte, mely szerint Rakovszky őrnagynak Negyedből 2 zászlóalj, 1 lovas század- s 1 üteggel Zsigárdot, a peredi erdőt meg kellett kerülnie és Peredet hátulról bevennie, továbbá szükséges volt, hogy biztos hadállást lehessen nyerni s az ellent viasszorítani, hogy e szerint a jövő napra, melyen a Vág mögött a három hadtestnek egyesülnie kellett — mert mi másra szolgált hadtestemnek támadó benyomulása? — időt nyerjünk.

Hogy Görgei, az első csatanap után ide érkezett, érintetlen 3-ik hadtestet nem küldte

a visszaszorított ellen üldözésére, hanem ennek helyzete megjobbításához időt engedett; hogy Nagy Sándornak nem parancsolta meg másnap az egyesülést, azt mint jó hazafi, s becsületes katona természetesen nem is gondolhatná!

Hogy a Peredre rendelt támadó csapataim balszárnyán levő 63-ik zászlóaljat — midőn ennek összegyűjtésére oda siettem — fedezett állásba visszavezetem, azt minden katona csak helyeselheti — mert földözetlen, az ellenség tűzének kitett kövecses magaslaton, zúrzavaros rendetlenségbe jött csapatot nem lehet ismét csatarendbe állítani. Ugyanazért földözött helyre visszavezetem, minőnek a hátam mögötti 50—100 lépésnyi távolra eső mélyedés kínálkozott, ott azonnal rendeztem a zászlóaljat s megragadva zászlaját, újult erővel rohantuk meg az ellent. E rohamot tökéletes siker koronázta, a mit nem érek el, ha közéjük kartácsokat lövöttek, vagy pedig megkardozom, a mint ezt a fővezér szokta. Hogy zászlóaljamat Görgei állításaként azzal vigasztaltam, miszerint segélyünkre nyomul már a 3-ik hadtest; ez hazugság. Ekkor először is e hadtest előőrseit sem lehetett látni, s rögtöni segélyökre számolni több lett volna, mint optimismus, midőn

6 óra óta a leghevesb ágyúdörgést hallva, a csatatértől csak 2 óra távolnyira fekvő hadállásából semmi életjelt sem adott; de másodszer segélyére a győzelmet illetőleg nem is szorultam, mert a jobb szárnyon levő támadó csapataim, melyek éléről száguldva jövék, már a faluba nyomultak és számításom szerint Rakovszkinak is meg kellett már hátulról támadni az ellent; a győzelemről így biztosítva voltam.

A 63-ik zászlóaljat, mint ezt parancsnoka Gröse őrnagy, valamint egész tisztikara bizonyíthatja, csak bátorítám, néhány hazafiúi szót intéztem hozzá, és figyelmeztetem előrenyomuló zászlóaljaim példájára. Hiába utaltam volna őket a 3-ik hadtest segélyére, melyet nem láttak; ez tehát csak Görgei találmánya.

Hogy hadtestem rendben volt, erről elég tanúság a zsigárdi és peredi 2 nap, melyeknek első harczában — a legczélszerűtlenebb rendelkezés daczára — a 3-dik hadtestteli egyesülést, Negyed megszállása, s az ellenségnek úgy szólván szemeláttára a Vágón átvezető híd fölszerelése által elértem, a második harcban pedig csak a 2-ik hadtest segélyével — nélkülözvén a segélyre ígért 3-ik hadtestet — a sokkal erő-

sebb ellent Szélly és Deákiig visszanyomtam. E két harcz elég tanúság mellett.

Hogy tisztjeim tiszteltek és szerettek, ennek bizonyosága, hogy azon perczben, midőn hadtestem megtudá, hogy elhagyom, azonnal nemcsak a tábornoki kar két osztály-elnöke, hanem Mihali és Coliig dandárparancsnokok s még 4 zászlóaljparancsnok, leköszöntek, kiket Görgei tettmodora bírt e lépésre; hogy az összes magasb tisztikar, az összes zászlóalj és lovas századok parancsnokainak aláírásával, szeretetök és tiszteletök tanúságaként, fölszólítlanul és saját sugallatukból Guttárol 1849-ki jun. 22-ről kelt köszönő iratot küldtek utánam, melyben eltávozásom felett legmélyebb sajnálatukat, vezényletem iránt teljes bizalmat, emberséges bánásmódomért köszönetüket és személyem iránt hálás hódolatukat kijelentik, s melyben végre — mint ők kifejezik — republikánus hősiségemet, melylyel a legterhesb pillanatokban a csatát hidegvérrel és tántoríthatlanul vezettem, a zászlóaljakat bátorítám, nem tudják eléggé csodálni.

Bocsánatot kérek, hogy hadtestem e bizonyítványát itt felemlítém; soha sem hoztam volna ezt nyilvánosság elé, ha Görgei hazug

rágalmi erre nem köteleznek. A parancsnokságom alatt levők azon időbeli bizonyítványa, midőn már nem voltam parancsnokuk, becsesb előttem, mint parancsnokaim bármely okmányai és kinevezései; és tökéletesen védelmezi Görgei állításai ellen.

Még meg kell említenem, hogy a peredi csata után a 3-ik hadtest 2 osztályfőnöke Cillich és Leiningen ezredesek, valamint a táborkari főnök, Hügel alezredes és Görgei első hadsegéde, Kempelen azonnal hozzám jöttek s a fényes győzelmi napra üdvkívánatokkal tiszteltek meg. A mint pedig Kászonyi ezredes megtudta, hogy ő veszi át a 2-ik hadtest parancsnokságát, lakásomon a peredi plébános házában azonnal fölkeresett s arra kért, hogy maradjak a hadtestnél, mert csak vezetésem és tanácsaimra támaszkodva remélheti, hogy a hadi műveletek kedvező eredményt arassanak. Görgei eltávolított hadseregéből; de nem a könyvében foglalt, költött s alaptalan okokért, hanem eltávolított azért, mert buzgó, jó hazafit látott bennem, mert gyanította, hogy terveit keresztüllátom, s attól félt, hogy Nagy Sándorral egyesülve, nagyon erős ellenzékot képezhetek irányában.

Befejezésül még valamit.

A június 21-én történt peredi csata után, melyhez Görgei a legroszabb állásban fogott*),

*) Azonkívül hogy Görgei június 20-ika estéjén, tehát a győztes csata-napon, és a tervezett 2-ik ütközet elsőestéjén Perednél a 2-ik és a 3-ik hadtest parancsnokait megváltoztatta, s a nem csak bátor és előrelátó, de a június 20-iki győzelemkor egy önálló hadtest vezetésére képességét már bebizonyított Asbóth ezredes helyett, a még összesített csapatokat soha nem vezényelt és a 2-ik hadtest előtt egészen ismeretlen Kászonyi lovas-ezredest tette parancsnokká — persze, Asbóthot, ki világosan a kormány emberének látszott, minden áron el kellett távolítani — még azon strategikus hibába is esett, hogy az előtte levő állomásokat minden fedezet nélkül hagyta, és Királyrévet a magyarok állásának kulcsát, ez egyetlen visszavonulási vonalt Pusztá-Aszódra, hol a 8-ik hadtesttel Klapka állott, csak csekély fedezettel látta el. E szerint balszárnya minden támasz nélkül úgyszólván előre az ellenség kezébe volt adva. Panyutin csakhamar fel is ismeré a hibát, s első támadása Királyrév visszavétele volt.

Ehhez járult még ama hátrányos körülmény, hogy egyenesen a magyar sereg homlokzata előtt 1000 lépésnyi széles és % mrtfnyi hosszú mezőség terült el, mely rögös, köves lévén, az ellen ágyúinak erős utóhatással szolgált, egy tekintet az abroszra és látható volt a zsák, melybe a Vág, Duna karja és a Vágduna közti állás szorított, közepette nagy mocsárok, melyből csak két út vezetett ki, az egyik Aszód-, a másik Farkasdnak. A Farkasdnáli híd olyan rossz volt, hogy csak gyöngesztályzatok és egyes ütegekkel lehetett rajta átmenni, az Aszódnáli híd Csorits táborszernagy ellenséges támadásának volt kitéve, — és egyrésztől csak a lovasságnak Farkasdnáli bátor magatartása, másrészt Klapkának Aszódnáli hősie

és mely nemcsak az osztrák harczy sorba épen megérkezett 20,000-nyi orosz gyalog-segéd-csapat? Panyutin alatt 40 ágyú, legalább 23,000 embernyi számtöbbség, — hanem a magyar bal — szárnynak fedetlen volta miatt, már előfele veszve volt, és a magyar seregnek a Vág és Dunán át történő visszavonulásával végződött — Görgei a vereség által szétszalasztott 2-ik és 41-ik hadtestet, mely Nagy Sándor vezetése alatt, első állott az ellen előtt, — a Vág balpartján egyesíté, és Tótmegy érbén ütötte fel főhadiszállását.

---

ellentállása tették lehetővé 21-én este, vesztett csata után — a visszavonulást. Görgeinek illetően állása, és a 21-ikén ket-
tőzött erő ellen kezdett csata által, a magyar sereg, egész nap tökéletes elfogatásnak volt kitéve. 21-én reggel, midőn már Panyutin megérkezésének és Wohlgemuthali egyesülésének kire eljutott, a magyar seregre nézve már semmi előnyről, legfeljebb gyors visszavonulásról lehetett szó, de itt is Görgei áruháza vagy dőlője volt a főtényező. — 2 gyöngye 15,000 ezernyi harczosból álló hadtesttel ama tócsás helynek ment, hol 20-án a 2-ik hadtesttel Asbóth oly győztesen hagyta oda a csatát, meg akarta mutatni, hogy a 2-ik és 3-ik hadtesttel neki is győzni kell, — de hiába! nem sikerült. Meg kell még azon nevezetes körülményt említenem, hogy a 2-ik hadtest intendatúrája, melynek Asbóth 20-án parancsot adott Aszódról eljönni, Görgei által visszahivatott, s így a hadtest, mely 20-án egész nap a csata tüzeiben állt, minden élelem nélkül, fáradtan a 18 órai csatározástól, 21-én éhesen és meg nem erősítve ismét tűzbe ment.

Miután Görgei az első hadtestnek kiadá parancsát, hogy hozzá csatlakozzék, nyugodtan, gondtalanul marad meg ez állásában, engedi, hogy Wohlgemuth és Panyutin Győrnél Haynauval egyesülvén, az egyesített orosz-osztrák erő egész dühével, a Győrött állomásozó Pöitenberg magyar tábornokra rontson, a nélkül hogy ennek még idején segílyt küldene, vagy Komáromvárba visszavonván, őt ez erősség oltaalma alá helyezze.

Ennek az lett következménye, hogy Pöitenberg tábornok csak nagy veszteséggel is alig kerülheté ki a végelpusztulást, és hogy a Kmetty osztálya a magyar főhadtesttől elválasztanék.

A július 2-án és 11-én történt komáromi csatározás csak hasztalan áttörési kísérlet, és az úgyis megfogyott számú honvédők felelősségnélküli vérontása volt.

Ha Görgei a kormány parancsának rögtön engedelmeskedik, és Komáromban fedezetet hagyván, csapatjait a Dembinszky alatt előnyomuló északi-sereg és a Vetter alatti déli sereggel egyesíti; e sereg-egyesülés által Haynau fölött még teljes győzelem is vívható, vagy ha nem is — de a catastropha befejezése még

elnyúlván, a táborozás ez elhalasztása által az eredmény mindenesetre kedvezőbb leendett.

De a mint már feljebb is említők, Görgeinek kiszámított terve volt a sereget gyöngíteni, és egyes részeit kitenni a biztos megsemmisülésnek, ezért nem engedelmeskedett ő a kormány parancsainak, hanem gyönyörködött ennek zavarán és tudósítás nélkül elhagyá, mint azt 1849 telén Felső-Magyarhónban is tette.

Az ácsi véres napok, és a Komárombani hasztalan időzés után, mert az a közben Paszkievich alatt előrejövő orosz sereg, az egyenes egyesülést már lehetlenné tette, seregét Vácra viszi, onnan pedig további kerülésekben, Nógrád, Gömör, Borsod, Szabolcs és Biharvármegyéken át erőtetett utak- és összecsapásokkal demoralizálva mint általa felajánlott — de az időtájban már késő segílyt — Aradra viszi.

Itt is mint mindenütt felveszi, a hol kell? kiszámított ravaszságát, s ha ez nem használ, daczos engedetlenséget, csakhogy a kormány rendszabályainak ellene tehessen.

Aradra érve Görgei a minisztérium által *)

*) L ásd az idemellékelt eredeti okmányokat.

kieszközli a kormányzó lemondását és a dictátorságnak saját személyére való átruházását, azon ürügy öt hozván fel, hogy csak mint ilyen, eszközölheti ki az országra nézve kedvező föltételeket, az oroszokkali alkudozásnál.

A kormányzónak felette nagy jósága — nevezzük gyöngeségnek — saját leköszönése, és a legfőbb polgári hatalomnak Görgeire történő átruházása által, az ember nagyravágyásának koronáját tévé föl.

Görgei most hát elégedett, megbuktatta Kossuthot, — de ezzel együtt hazáját is!

Tizenharmadikán az oroszokkal szerződik s élethalálra minden kikötés nélkül Világosnál leteszi a fegyvert.

De mit mondok, föltétel vagy kegyelem nélkül?

Társai a hóhér kezébe jutnak, hazája, népe az elnyomatás áldozata lesz!

Görgei, ő él! biztosítva van, Paskievichtől Nagyváradon szép pénzbeli jutalmat kap, Ausztriától pedig évdíjat.

Eredeti oklevelek.

(Külczim.)

Görget Arthur tábornoktól.

Kossuth Lajos

Kormányzó elnök úrnak

Aradvárban.

Görgei Arthur tábornok,

Az ország Kormányzójának Kossuth Lajos úrnak.

Kormányzó úrnak, a miniszterelnök úr ellenjegyzése mellett, engem az ellenséges hadsereggeli egyezkedésre felhatalmazó levelét kézül vettem, minthogy ezen felhatalmazás azonban a kívánt s közös hazánk jövőjét biztosító cél elérésére nem elégséges, és én arra, hogy azt, a mi a nemzet számára megmenthető, megmenthessem, elkerülhetetlen szükségesnek tartom, hogy a jelen kormány lépjen le, s én ruháztassam fel a polgári s katonai legfőbb hatalommal, — tehát ezennel felkérem, Kormányzó urat méltóztassék ekkép mielőbb határozni, ezen határozatát velem, s a község-

gel is tudatni, hogy annak következtében minden késedelem nélkül azon lépéseket megtehessem, melyek egyedül képesek a nemzet jövőjét biztosítani, s azt a végromlástól, míg nem késő, megmenteni.

Ó-Arad, augusztus 11. 1849.

Görgei Arthur, tábornok.

(*Külczim*)

A minisztériumtól.

Az ország kormányzója

Kossuth Lajos úrnak

az aradi várban.

Az országhoz kormányzóknak.

Görgei tábornok úr, a ma reá ruházott megbízásnak siker reményével megfélemletni nem vél, ha a mostani kormány teljesen le nem lép, az általa bírt polgári és hadi hatalmat ő neki nem adja át, s mindez nyilvánosságra nem hozatik.

Hazánk szerencsétlenségében hosszabb értekezésnek lehetőségét nem látván, — ezenel Görgei tábornok kívánatához hozzájárulásunkat jelentjük ki, s viselt miniszteri hivatalainkat leteszszük.

Hogy ez intézkedésnek hasznát venni lehessen, a szorító események miatt drága időperczek tekintetéből, kérjük országkormányzó urat, hogy ön s a minisztérium lemondását, s a hatalomnak Görgei altábornagyra ruházását mind vele, mind a közönséggel a legközelebbi órákban közölni szíveskedjék.

Arad, august. 11-kén 1849.

Aulich,
hadügym.

Csányi László,
Vukovich Sebő

(Külczim.)

Az Ország Kormányzójának
Kossuth Lajos úrnak.

Magyarország Kormányzójának
Kossuth Lajos úrnak!

Az ország függetlenségi igazságos harcát Bem vezénylete alatti seregeink szétveretése után bevégeztnek kell tekinteni — mert öncsalódás nélkül képzelni sem lehet, hogy az Aradon létező három hadtest, az ellenségnek túlnyomó erejével győzelmi resultatummal

vívhasa a csatát — csekély távolságában a közeledő orosz seregeknek. — Azért a kormányt továbbra sürgősen, sőt károsnak tartom — kétséget nem szenvedvén, hogy a szerencsétlen nemzetnek részére, polgári hatalom jót eszközölni nem képes. Ha létez valami, mi által boldogtalan nemzetünket némi kedvezésekben lehet részesíteni, egy katonai kézbe központosított hatalom az, — mihez képest lemondván a kormány haszontalanná, célhoz nem vezethetővé vált hatalmáról, ruházza fel Görgei altábornagyot, ki nemcsak vezérlete alatt lévő seregeink, de a nemzetnek szent ügyét is szem előtt tartandja intézkedéseiben.

Kormányzó úr e nézetet osztá mai találkozásom alkalmával, és megígérni méltóztatott a hatalommali felruházó iratot Görgei altábornagynak elküldeni, minthogy az eldöntő végperczek közelednek, és az említett irat késik, én sietek magam részéről miniszteri tárczámról, mely által semmi, de semmi jót és hasznost nemzetem részére nem művelhetek, lemondani, szíves köszönetem mellett kormányzó úrnak bennem helyezett bizodalmaért. Vajha szerencsés lehettem volna annyi jót felmutathatni soha semmi mellékes érdekhez nem csatolt

igyekezetemből — mennyire azt lelkemből óhajtám.

Görgei altábornagy megkapta a vezéri kinevezést — az most feleslegessé vált, mert seregeinek ő úgysis fővezére — más seregek pedig jelenleg, melyek felett fővezérkedhetnék, nem léteznek. Kormányzó úr nézete más volt mai értekezésünk alkalmával, sajnálnám, ha a miniszteri tanács a multak emlékét nem méltányolván, még most is, midőn már a reménységár is letünőben van, késnék a nemzet érdekében határozni, — miszerint Görgei altábornagynak átadandó a főhatalom.

Kelt Arádon, 11. aug. 1849.

Csányi László.

Görgei Arthur tábornok úrnak.

Augustus 12-kén 1849.

Ön tegnapi napon kelt levelében oda nyilatkozván, miszerint arra, hogy azt, a mi a nemzet számára megmenthető, megmenthesse, elkerülhetlenül szükségesnek tartja, hogy a kormány lépjen le, s ön ruháztassék fel a polgári s katonai legfőbb hatalommal:

Én önnek ezen kívánatát — bár igen különös dolog, hogy valaki maga magát candidálja kormánynak, mégis teljesítettem, teljesítettem t. i. annyiban, a mennyiben azt teljesíteni rajtam állhatott — a nélkül természetesen, hogy a nemzet felsőségi jogainak ez által legkevésbé is derogálni akarhatnék.

Önmagam iránt tartozom a kötelességgel, röviden elmondani az okokat, melyek ezen rendkívüli lépésre indítottak; egyszersmind a nemzet jogainak tiszteletben tartása iránt tartozom önt azon határookra figyelmeztetni, miket, hacsak zsarnok lenni nem akar (mit a nemzet semmi esetre nem tűrne), respectálni tartozik.

Indítatva találtam magamat ön kívánatát teljesíteni, mert:

1-ör A körülmények oly rendkívülileg súlyosak, miszerint ha kormányzói fáradozásimnak sikere nem volt volna, a história előtt azon vádnak lettem volna kitéve, hogy elbizakodottságomnak, vagy hatalomvágyamnak a haza javát alárendeltem, s hogy a dolog másképen üthetett volna ki, ha önnek — midőn kívánta, a hatalmat átadom vala. — S talán (mert ellenkezőjét bizonyítani lehetetlen volt volna) saját lelkemismeretét is nyomta volna a vád,

hogy a megmentésnek valamely lehetőségét elmulasztottam.

2-or. Tettem azért — mert a mint tudja ön — boldogabb körülmények közt már hónapok előtt tettem önnek azon ajánlatot, hogy helyemet átadni akár mikor kész vagyok; sőt ha el érkezettnek véli az időt erre, kész vagyok ön számára magam pártot csinálni — pedig akkor, midőn ezt mondám, a párt, melyet csinálhaték nagy vala, t. i. az összes nemzet. — Én pedig adott szavamat megszoktam tartani szintűgy, mint a hatalom iránt soha vágyat nem éreztem; — még akkor sem, midőn markomban koronák sorsa feküdt.

3-or. Tettem azért: mert én csak addig lehetek a kormány élén hasznos hazámnak, míg a nemzetben egységet eszközölni, vagy legalább színét feltartani képes valék. — Ez vala mindig igyekezetem és ennek köszönhetem azon nagyszerű eredményeket, mik kormányzatom alatt történtek, egy idő óta azonban különösen az ön vezérlete alatti seregben, egy neme a politicái corteskedésnek, sőt restaurationalis jeleneteknek, s bizonyos gúnyolása a polgári hatalomnak kezdett kifejleni — a nemzet ügyének roppant kárára — melyhez midőn

legközelebb a pártcsinálási viszketeg magába a képviselő házba is beharapódzott; — egységet többé nem eszközölhetek, s a szakadást — melyet Ausztria magának, nyíltan bevallva oly ügyesen, s annyi sikerrel czélul kitűzött, többé meg nem előzhetem. Nekem szakadást nem legyőzni, hanem eltávolítani volt feladatom; s kitértem önnek útjából, hogy ezen feladathoz hű, és emlékezetem minden ambitiótól, tisztán maradjon. Kitértem pedig annyival inkább, mert

4-er. Ön maga lépett fel azt követelni, az egyetlen hadsereg élén, mely a dolgok gyupontján akkor jelen volt. Önt pedig férfinak ismerem, ki ha valaminek szükségéről meggyőződve, magában feltesz valamit, azt nem hiában tette fel. Én pedig a 18-ik brumaireket nem igen kedvező eseményeknek tartom a szabadság érdekében.

5-ör. Tettem azért, mert három minister ön indítványát támogatván, s egyszersmind resignálván, vagy ministereket kellett volna neveznem — mi a jelen körülmények közt lehetetlen volt — vagy ministerium nélkül kormányoznom, azaz dictaturát gyakorolnom — mitől magamat mindig idegennek éreztem,

most pedig midőn minden teendő úgyszólván, a hadseregben koncentrálódik, a hatalmat katonailag képzett kezekben czélszerűbbnek vélem.

Ezen okoknál fogva — s mert magam sikerrel nem kormányozhatva, az országot kormány nélkül nem hagyhatám, átadtam önnek a kormányzati hatalmat.

Tudom, hogy a kormány-formát változtatni nem volt jogom — de az országgyűlés nem volt együtt: s azért hiszem, hogy lépésem a a kénytelenség által mentve van.

De átadtam önnek a kormányzati hatalmát a nemzet javára s nem kárára, s kötelességem önt emlékeztetni: hogy a felelősségről a nemzet irányában feloldva magát nem képzelheti; — a különbség csak az, az én s az ön felelősségem között, hogy én formák megtartásaért is felelős valék, ön csak azért, hogy roszt ne, jót pedig, a mennyit csak lehet, tegyen a nemzetnek.

Kérem és emlékeztetem önt a nemzet nevében, tartsa tiszteletben a nemzet felségi jogát. Emlékezzék meg, hogy ön nem ura, hanem — első szolgálja a nemzetnek; s emlékezzék, hogy a hadsereg is nem öné, hanem a nemzeté.

Egyet tehát meg kell említenem. — Én árulásnak tartanám, ha minden okszerű lehetőség meg nem kísértetnék a nemzet megmentésére. — Árulásnak tartanám, ha ön nem a nemzet, hanem csak a hadsereg részéről, nevében és számára bocsátkoznék alkudozásba. Lehet eset, hogy hadseregek becsülettel letehetik a fegyvert a túlnyomó erőszak előtt; de nem lehet eset, hogy becsülettel letehessék a fegyvert, ha úgy teszik le, hogy a nemzetnek szolgásgot vásárlanak, sok, néhány, vagy kevés egyes egyének személyes javának árán.

Ezen nyilatkozattal tartoztam magamnak, s a hazának, kívánom azt a hivatalos „Közlönyébe beigtattatni.

Fordítás románból.

Az egyesült aranybányai légiónak praefectusa,

Tekintetes magyarországi kormányzónak.

Látván azon békeajánlatokat, melyeket Baleszescu úr román emigratio ügynöke a tisztelt magyarországi kormány részéről nekünk ho-

zott, sajnálatunkat kell kifejeznünk a felett, hogy a jelen körülmények között nem alkudozhatunk a béke visszaállítása tárgyában a magyar testvérekkel, a körülmények, melyekben vagyunk, igen válságosak lévén. A magyar haderő távozik és az orosz haderő közeledik; azután igen nehéz és sok időt igénybe vesz, míg a népet a veletekkel testvériségre bírhatjuk, mindamellett, hogy megmutassuk testvéri érzelmeinket, melyekkel viseltetünk a magyar nemzet iránt, elhatároztuk magunkat, mind ezen harcok alatt a magyar sereget illetőleg, semlegeseknek maradni, őket meg nem támadván, és csak azon nem várt esetben, ha mi általuk támadtatnánk, magunkat megvédeni. Reméljük, hogy ezen semlegesség mind a tisztelt magyar kormány részéről, mind haderejének főnökei részéről tiszteltetni fog.

Campani, aug. 3. 1849.

Jancu, s. k. praefect.

A kormányzó elnök úrhoz!

Rékás, aug. 10. 1849. 4 óra d. u.

Kormányzó úr!

Tegnap épen azon perczben értem a sereghez, midőn az visszavonulásban volt. úgy hiszem, hogy ezt a helységet csatázva s folytonosan visszavonulásban kiismerni nem lehet, azonnal parancsot adtam nyolcz ütegnek, hogy állást vegyen, 3 zászlóalj gyalogságot és néhány lovas csapatot is odarendeltem. Mielőtt rendeletem még minden parancsnokhoz érkezett volna, az ellenség előrenyomulva, szorítani kezdé kis csapatomat. A közben a második csapat megérkezett, ütegeink erősödtek és én a védelemhez foghaték.

Az ellenség kezdett visszavonulni, míg gyalogságunk éljen kiáltások közt nyomult előre. Ágyúink tüzelése a készletek hiánya miatt félbeszakadván, — ilyenekért küldénk, de a másik csapat visszavonulásban levén, már egy napi távolságra ment a harczterttől. Az ellenség ez alatt, lóra kelvén tüzérésege, gyalogságunknak fordult. Ifjú csapataink először rend-

ben, később rendetlenül kezdtek visszavonulni.

A temesvári zászlóalj nem lévén képes ez időben feltartani csapatjainkat, elvesztők e napot, de főleg a visszavonulás előtt felvett állás miatt.

Mi hát kény telének valánk eltávozni Temesvárról és Rékásnál venni positiót, az ellenség itt nem zaklatott bennünket és valószínű volt, hogy ma el sem jön. E hely nagyobb sereg számára nem lévén alkalmas, csak néhány csapatot hagytam itt, s Lúgosra mentem, ezt erősen védendő, itt két vagy három szabad napom lévén, a kissé rendetlen sereg szervezésére használtam föl. Veszteségünk kicsiny volt, kivéve az aradi útjában elkésett ütegek elfogatását. Egy mellettem elsült gránát lovammal kellemetlen helyzetbe hozott, én gyöngé sebet kaptam, de neki iramodván, leestem és csontom ketté törött.

Egyelőre azt hiszem, nem leendek képes az ügyek vezetésére, különben ma nem érzem magamat annyira rosszul, hogy mozogni ne tudnék.

Ha ütközet napján lóra nem ülhetnék is, valami közellévő kocsiból tehetném renделе-

teimet mindaddig, míg ön felváltásomra eljövend. Perczel tábornok segítségemre jött. — Guyon tábornokot választám ügyeim intézésére. Mindazt, mi a védelemre szükséges, elintézem, holnap reggel Aradra utazom, átvenni parancsait és Görgei tábornokkal értekezni támadási eljárásunk felől.

Bízzunk igazságszeretetünkben, — és ha a bátorság és lélekjelenlét el nem hagy bennünket, e válságos helyzetből győztesen szabadulunk meg.

Fogadja a kormányzó úr legmélyebb tiszteletem kifejezését.

Bem.

Az 1849-iki áprilisi hadjárat.

BEVEZETÉS.

A kápolnai csatát, melyet a nagyon kiterjesztett hadállás, s Dembinszkynek határozatlansága, valamint az alparancsnokok tudta nélkül tett változtatási rendelkezéseiért febr. 26-ik és 27-ikén a magyarok elvesztették, a honvédek több megtámadtatás alkalmával mégis rettenthetlen hősiséget tanúsítottak, s az osztrák szabályozott, fegyelmezett sereg több kísérletének ellenálltak.

A Kápolnánál foglalkozó csapatok a Tiszán át visszamentek s az alparancsnokok közóhaja folytán Dembinszkyt letették a főparancsnokságról, melylyel Vetter tábornokot bízták meg.

míg Kossuth és Mészáros márcz. 5-dikén Tiszafürednél kiegyenlítették a meghasonlásokat, Damjanich fényes győzelmet aratott Szolnoknál az osztrákok felett.

Szolnoknál azon időben a Karger gyalogdandár állomásozott 5000 emberrel s 15 ágyúval, Abonymál ennek gyámolítására Ottinger lovassági dandára, mely 12. század- és 9 ágyúból állt.

Ennek megtámadását határozta el a Czi-bakházánál állomásozó Damjanich és részvevésre meghívta Vécsey tábornokot, ki Török-Sz.-Miklóson állomásozott. Márcz. 4-ike és 5-ike közti éjjel Damjanich a Tisza jobb partján átmegy s minthogy az éj valamint a hajnali kod nagyon kedvezett neki, 7 órakor Szolnok alá ér. Az osztrák hadsereg, előőrsei által figyelmeztetve, csak nagy ügygyel-bajjal szedi magát össze. Damjanich a szolnok-abonyi vasútvonalon küldi huszárjait, hogy Karger jobb szárnyát elfoglalja, és a Visoczki-üteggel, a 3-ik és 9-ik zászlóaljjal gyalog megtámadást rendez; — feltűzött szuronyyal s egy lövést sem téve bámulatos hősiességgel Borbéch derék őrnagyától vezetve megy a 3-ik zászlóalj a helység szélén felállított osztrák ágyúk

elé, — a 9-ik zászlóalj nyomban követi; meg sem mocczanva fogadja azok első tüzelését s egy perczig sem késedelmezve rohamléptekkel veti magát az ütegekre, a melyeket valamint az utakat is, elfoglalja. Itt rövid harcz fejlődik ki, mert sziklakként állnak a 3-ik és 9-ik zászlóaljak, az osztrák serget minden ponton megverik s vagy a Zagyvába, vagy a Zagyván át kergetik.

E közben Vécsey elfoglalja a hídfőt, megakadályozza a hid szétrombolását és lovasságával homlokegyenest Szolnokba nyomul. Az első huszármerénylet nem sikerül, mert csak egy huszár-szárny támadja meg az egész osztály nehéz lovasságot és Puchly alezredest a Ferdinánd huszároknál már megsebesítik és visszavonulásra kényszerítik, — Fach, a bátor főhadnagy újra megtámadja az osztrák lovasság homlokzatát s ezt rögtön a gyalogságra szorítja.

Határtalan zűrzavar szállja meg az osztrák serget és 11 ágyút, valamint 17 táborig szekeret a magyarok kezeiben hagyva, Karger nagy nehezen megmenti dandára romjait a Zagyván át megszaladva.

Ottinger nagyon későn jön Abonyból segít-

ségre — a csata már-már be van fejezve. Damjanich saját, valamint Vécseynek Hannover és Ferdinánd-huszárjait küldi ellene, és Ottinger néhány ember veszteséggel ismét Abonyba visszatér.

Karger veszteségét 200 halottra s erősen megsebesültre lehet tenni, azonkívül a magyarok majd 400 embert elfogtak, s az összes pénztárak, valamint a dandár minden podgyásza a győztesek zsákmánya lón.

Miután Vetter a főparancsnokságot átvette, az osztrák seregre általános megtámadást akart intézni Szolnokból a Tisza jobb partján, melynél a magyar sereg egy részének az eger-pesti országúton kellett volna tüntetnie. Az 1-ső és 2-ik hadtest Klapka és Aulich vezérlete alatt e szerint a tiszafüredi hidat megszállva tartván Török-Sz.-Miklósra vonultak. Damjanich, kinek csapatai a Vécseyével egyesülten a 3-ik hadtestet képezek, szintén visszament a Tiszán s evvel elhiteti Windischgrätzet, hogy Szolnoknál nem kel tartani a magyarok újabb megtámadásától.

Mind három hadtest 18-ik és 19-ikén Czi-baknál átmennek a Tiszán és Nagy-Körös felé haladnak, míg Görgei a 7-ik hadtesttel Polgár,

Lök, Rakamazon át Tokajnál átmegy a Tiszán és menetét Miskolcz felé irányozza.

Windischgrätz hitelesen értesül a magyar sereg mozgalmairól és sietősen Kecskemét, Körös és Czeplédnél központosítja seregét, Ramberg csapatai kivételével, melyek a felső Tiszánál maradnak. Windischgrätz összpontosított serege 40,000 emberből áll.

Vetter ennek megtámadására nem tartja magát elég erősnek. Megváltoztatja tehát tervét, Czibaknál átmegy a Tiszán 20-ik és 21-ikén, és Czibakot a tartalék-osztály egy részével megszállván, az 1-ső, 2-ik és 3-ik hadtesttel Tisza-Füredre vonul, Asbóth ezredesnek a tartalék-osztálylyal azon parancsot adván, hogy Szolnok mögött foglaljon állást, Czibakot megszállva tartván, terjedelmes tábor-helyet üssön, és ez által a Tisza jobb partjára tüntetőleg lépjen fel, hogy a seregnek Füredre való vonulását fedezze. Görgei azon parancsot kapja, hogy az eger-pesti úton vonuljon előre. E hadműveletekkel kezdődik meg az áprilisi hadjárat.

A Magyar sereg zömének előrenyomulása Tisza-Fürednél.

A magyar sereg zöme (1-ső, 2-dik és 3-dik hadtest) márcz. 23-án Török-Sz.-Miklósról és Mező-Turról elindul, Tisza-Füred felé vonulva; 25-ik és 26-ikán oda megérkezik, 27-ikés 28-án átmegy a Tiszán és oly sebesen, hogy az utóbbi napon már az összes sereg a jobb parton áll.

A 7-ik hadtest Görgei vezérlete alatt — mint már jelentök 8-kán a kápolnai csata s a Tiszáni átmenet fedezete után Tisza-Füredről Tokajba, s innen Gesztelyen át Miskolczra vonul, hova 16-án megérkezett. 18-án Kövesdre megy Görgei, hol megtudja, hogy Ramberg 8000 emberrel Hevesnél áll. Ramberg megtudván Görgei előrenyomulását, arról rögtön értesíté Windischgrätzet, ki a Céorich-osztályt Nagy-Körösről azonnal Jászberénybe indíttatá s abba hagyta tervét, hogy Szolnoknál menjen át a Tiszán, s ennek balpartján támadja meg a magyar sereget. Az osztrákok minden mozdulataiból kitűnik parancsnokuk ingadozása, ki semmi központi hadműveletet sem vitt ki, s ha

ez tervében volt is, a magyarok mozgalmai által rögtön arra bírattott, hogy avval felhagyjon. Midőn tehát Görgei délfelé előrenyomult, Ramberg Jász-Apáthiba visszaindult. Windischgrätz Schlick csapatainak is megparancsolá, hogy Czeglédről elvonuljanak, Csorichot és Ramberget Hatvanba rendelé, Schlick csapatainak azon parancsot adván, hogy Jász-Berevényben foglaljanak állást.

Windischgrätz nem tudván Vetter és Görgei tervét, e hadállás által Schlick sergének lehetővé akarta tenni, hogy szükség esetében a bánnak segédkezet nyújtson, mert Asbóthnak ügyes tüntetése Szolnok mögött, még mindig azon hitben ringatta, hogy a magyar sereg ott áll, és határozó megtámadást akar intézni a bán ellen.

Görgei most Hatvan felé demonstrált, de midőn tudomására jutottak Vetter katonai működései, Kápolnánál megállt.

Görgei, Beniczky, a bátor alezredes és kitűnő csapatvezér vezénylete alatt kutató csapatot küldött ki Tokajból, mely a szláv csapatokat és emissariusokat széteszlassa.

Beniczky csakhamar dicséretesen megoldá feladatát s Görgeitől, ki újra azt akarta elhíttetni

Windischgrätzel, hogy Pest éjszaki megkerülésével Komárom felé akar vonulni, azon parancsot nyerte, hogy Kassáról Losoncra vonuljon s ott folytassa hadi kutatásait.

Rimaszombatban azt tudja meg Beniczky, hogy egy osztrák osztály Losonc felé nyomul — azonnal utána rohan, 24-én vakmerően megtámadja, egészen széjjelveri, s ennek parancsnoka, Almássy ezredes, 300 embert s a pénztárt elvesztvén, Vácra vonul vissza, azt jelentvén, hogy 6000 emberből álló sereg támadta meg és kényszeríté visszavonulásra. Windischgrätzet ez egészen megzavarja s azt hiszi, hogy a sereg a Komáromba vonuló csapatok elő részét képezi. Ramberg e szerint azon parancsot kapja, hogy Balassa-Gyarmathra vonuljon, Csorichnak Vácra kell hadállást foglalnia. Schlick Gödöllőre vonul, a bán Czegléden marad. Az osztrák sereg tehát épen nem tudta Vetter terveit s tökéletes bizonytalanságban osztá fel mindenfelé erőit.

Márcz. 20-án arról értesíték Windischgrätzet, hogy a magyarok a Gyarmath és Losonc között levő ipolyi hidat szétrombolák, miért is nem valószínű, hogy e részről történjék az előrenyomulás.

Erre támaszkodva, elhatározza az osztrák fővezér, hogy erős szemlét tart, miszerint némi tudomást nyerhessen a magyar sereg mozgalmairól. Schlick azon parancsot kapja, hogy Gödöllőről Gyöngyös felé nyomuljon, Csorich szintén oda utasított, hogy nagyobb számú osztályt küldjön Gyöngyös felé, serege többi részével pedig maradjon Vácztól, hogy a netán mégis az Ipolyon át előrenyomuló magyarok ellen a Gyarmathon levő Rambergnek segínyt nyújthasson. A bán pedig azon parancsot nyeri, hogy a vasút-vonalon Pesthez közeledjék, de mégis több figyelmet fordítson éjszak felé, hogy szükség esetében Schlickkel egyesülhessen.

Schlick szintén 12 zászlóalj, 18 lovas század s 30 ágyúval april 1-én Bagh felé nyomul. Jelasich 2-án Czeglédről Albertibe megy.

A magyarok további előrenyomulása Tisza-Füredről.

Láttuk, hogy az egész magyar fősereg márcz. 28-án a Tisza jobb partján áll.

Asbóth, ki oly sikerrel fedezte a zöm Füred melletti átkelését, hogy Jelasich 2-án is még

mindig azon véleményben volt, hogy a magyar sereg Czibak- és Szolnoknál áll, miután a bán 3-án Abonyt és Szolnokot elhagyá, ugyanaz éjjel Szolnoknál a folyamon átment és Abonyba vonult.

Görgei márcz. 30-án Kápolnánál állt, előcsapatai Halmajnál. A 2-ik hadtest Aulich vezérlete alatt Erdő-Teleknél, a 3-ik Damjanich parancsnoksága alatt Kerecsendnél, az 1-ső pedig Klapka alatt Füzes-Abonymál. Nagy Sándor volt e hadtestek lovasságának főparancsnoka, 31-kén a 7-dik hadtest Gyöngyösre, a 2 dik Kálra, a 3-dik Halmajra, az 1-ső Bodra — vonultak.

Vetter e közben oly súlyosan megbetegedett Tisza-Fürednél, hogy nem vihette továbbra a sereg főparancsnokságot. — Kossuth ennek folytán mart. 2 8-án Tisza-Füredre jött, ideiglenesen Klapkára bízta a táborkari ügyek vezetését, innen Egerbe ment, s ámbár vonakodva, mert döntő események előestéjén álltunk, Görgeit nevezé ki az összes működő csapatok ideiglenes főparancsnokává. Gáspár ezredes vette át a 7-ik hadtest parancsnokságát.

Április 1-én a 3-ik hadtest Gyöngyösre ment és itt a 7-ikkel egyesült, az 1-ső és 2-ik

hadtest pedig Karácsond és Sárig nyomultak előre.

A 7-ik hadtest előcsapatai ugyanez napon Hatvanig hatottak, hol lovassági ütközetre került a dolog, melynél az osztrák Parrot-üteg a magyar huszárokat visszanyomta, kik Aszódig nyomultak előre, s e helységet megszállá. Parrot ugyanez napon Hatvanra is intézett rohamot, s Gáspárnak gyalog előcsapatait is visszanyomta. Schlick főhadiereje Aszód- és Baghnál központosult.

Windischgrätz most meg volt győződve, hogy a magyarok főserege az eger-pesti úton akar előre nyomulni, miértis a bánhoz futár által azon parancsot küldte, hogy a Schlick-hadtesttel csatlakozzék.

Egerben Klapka azt indítványozá, hogy a három első hadtesttel kerültessek meg az ellenség jobb szárnya, hatoljanak be Schlick és Jelachich közé, nyomják meg elébb ez, utolsót, s azután egyesülve rohanják meg az ellenség balszárnyát.

E tervet helyeselték, s a három hadtest sietve Nagy-Kátára vonult.

A 7-ik hadtest Gáspár vezénylete alatt apr. 2-kán Hortra vonult, a helység előtt előcsapa-

tai Schlick előcsapataira bukkantak, melyeket Parrot vezényleti Parrotot rögtön visszanyomták és Horton át üldözik, — itt Schlick főse-rege vette oltalmába. Gáspár ezredes mindkét osztályát kibontá, tüzérségét előre vezeté s élénk tüzelést kezdett. Hatvan magaslatain ugyan újra megállt és csatarendbe akarta állítani seregét, néhányszori roham után azonban, segélyeztetve Wysocki megjelenésétől, ki a 3-dik hadtesttől Csányba megérkezvén, ágyúdörgések között vonult Schlick jobb szárnyába, visszaveretett s Aszód- és Baghra visszavonult.

4. hatvani győzelem Gáspár számára megszerzé Görgei bizalmát s tábornokká történt kineveztetését.

April 2-kán a 7-dik hadtest elfoglalá a Zagyva-vonalt, s itt megállt, míg a három hadtest az oldalmozdulatokat tette meg.

Mint már említve volt, 3-kán a 3-ik hadtesttől a Wysocki-osztály Csányba érkezett, ugyané hadtest többi osztályai s az 1-ső hadtestéi Arokszállásra, a második hadtest pedig Aulich vezérsége alatt Vámos-Györkre. A 7-dik hadtest Kmetty osztálya, tartalék-csapatnak Gyöngyösön maradt. Az osztrákok april 3-kán következőképen álltak:

Schlick és Csorich, kit Windischgrätz a legsietősben Váczról elparancsolt, Gödöllőnél;
 Ramberg Balassa-Gyarmaton;
 Jellachich Tápió-Szelen.

A mi a magyarokat illeti, a három első hadtest ápril 3-án Jászberényig ment, Kmetty Csányba vonult, Gáspár Hatvanban maradt

Mint már említve volt, Asbóth Abonvbn nyomult, és czibakházi valamint szolnoki sergét egyesítvén, Jellachichot jobboldalról akarta fenyegetni.

Klapkának az 1-ső és 3-ik hadtesttel április 4-kén Nagy-Kátára kellett volna érkeznie, a 2-ik hadtestnek pedig Farnosig vonulnia.

Jellachichnak zöme ugyanaz nap Kóka- és Szecsőre vonult — Sternberg és Rastich, kik, miután a Jellachich csapatokhoz tartoznak, követik őt. Sternberg délfelé ért 14 lovasszázad- és egy dandárral Tápió-Bicskére, Rastich szintén délben érkezett meg ugyanott és tábort ütöttek.

Klapka, reggel 10 órakor Nagy-Kátára megérkezővén, megtudta Jellachich előrenyomulását s elhatározá, hogy Tápió-Bicskére vonul és megtámadja az osztrákokat.

Délben érkezett meg Klapka a nagy Tápió-

folyamon át vezető hidra. A Desewffy-osztálynak megparancsolja az előrenyomulást, a Dipold-dandár ugyanez osztályból, a hidon átmegegy s a nagy Tápió s a helység között levő homokdombokon terjeszkedik ki, a Bobich-dandár segélyül követi. Dipold tüzéségével előrenyomul és Rastich dandárjára megkezdi a tüzelést. Rastich, ki nem is gyanítja, hogy oly közel vannak a magyarok, csak akkor veszi észre Dipoldot, midőn ez már a homokdombokon megjelenik. Sergeit rögtön előre parancsolja, s a császár-huszárokat küldi az előrenyomuló Dipold-üteg ellen, 2 zászlóalj és 1 lovas századot balra küld a magyarok jobbszárnya ellen, a huszárok visszanyomatnak, Dipold-dandára az úton keresztül fölmegegy, de Dipold még mindig késedelmezik a gyalogsági megtámadással, s midőn ez végre megtörténik, Rastich 3 zászlóaljjal gyorsan nyomul előre és szegzett szuronnyal intézi a rohamot, a magyar zászlóaljak ingadoznak s meg sem várva az ellent, hátrálni kezdenek. Klapka 3 osztály császárhuszárral akarja gyalogságát felbátorítani s a huszároknak megparancsolja, hogy támadást intézzenek; de a huszárok nem állják ki az osztrák csapatok sortüzet s a gyalogság-

gal megfutamodnak. A Babich-dandárt magukkal ragadják a futók, hiába fáradozik derék parancsnoka, hogy a futamodókat megállásra bírja, s megfoghatlan módon a Máriássy-osztályt, mely tartaléknak a híd mögött felállított, sem lehet előrenyomulásra bírni; páni félelem szállja meg a magyarok 1-ső hadtestét s ez Nagy-Kátáig szalad meg. — Klapka csak nagy bajjal menekül meg Tápió-Szelén át, a folyón egy gázlóban átmegy és sergét csak este éri utol Nagy-Katán. 10 ágyú marad az ellenség birtokában.

Damjanich, ki nem tudta Klapka azon szándokát, hogy megtámadja az osztrákokat, délben érkezik meg Nagy-Kátára s a táborba akar szállni. Ekkor hallja az ágyúdörgést s a Wysocki-o3ztálynak rögtön megparancsolja, hogy menjen az ágyúzás után. Wysocki összetalálkozott Klapka futó sergével, s elszánt bátorsággal, a halált nem félve s a harczot hon szeretve 3-ik és 9-ik zászlóalj, a Földváry-üteg az ellenségre rohan, és rohammal foglalja el a hidat. Rastich és Sternberg kiűrik sietősen a Tapióvonalt, a 2-ik hadtest Knézich osztálya sebesen utánok nyomul, Tápió-Bicskéből kiűzi az osztrák dandárokat s visszafoglalja a 6 elfog-

lalt ágyút. Az est vet véget a csatának, az osztrákok fősergőket Szecsőre követik. Ha Nagy Sándor lovasságával erélyesebben űzi ekkor az osztrákokat, az ellenek lényeges kárt okozhattak volna.

Damjanichnak a győzelemben elfáradt csapatai az elfoglalt tereken táboroznak s Klapka este vezeti a tápió-bicskei menedékhelyre csapatait és a 3-ik hadtesthez csatlakozik.

Az osztrák főparancsnok április 5-kére előrenyomulást tervezett, hogy erőszakos szemlélés által biztosan megtudhassa az eger-pesti országúton levő magyar sereg számát.

Késő este azonban megkapván Jellachichtól a tápió-bicskei csatáról szóló tudósítást, felhagy ebbeli tervével s minthogy arról is értesült, hogy jobb szárnyát körülvették a magyarok, Pesteli összeköttetésének fentartására, mert csak ebben hitte sergének élelmezhetését biztosítva, a következő rendelkezéseket teszi:

Jellachichnak megparancsoltatott, hogy oly állást vegyen, mely Pestet a Nagy-Kátáróli megtámadtatás ellen biztosítja. A Schlick-hadtest közeledik Jellachichhoz, szemmel tartván a magyaroknak hatvani állását. Megfoghatlan midőn Csorich és Rambergnek még mindig az

parancsoltatik, hogy a losonczi utat fedezzék, mert Windischgrätz nem mondhatott le azon rögeszméről, hogy a magyarok mindenekelőtt Komáromot akarják a megszállástól fölmenteni; ámbár a dolog természetéből is kitudhatta, hogy a magyarok ily vállalkozást nem tehetnek meg előbb, míg az osztrák főszereg ellen általános, döntő rohamot nem intéznek.

Jellachich e szerint 5-kénDányra vonul, s azt jelenti a főparancsnoknak, hogy 6-kán Isaszegh felé nyomul.

Schlick Gödöllő felé indul, néhány lovaszázadot Aszódon hátrahagyván.

Csorich visszafelé Vácra indul s összekötetésbe teszi magát a Gyarmaton állomásozó Ramberggel.

A magyar főparancsnok pedig 5-kére e rendelkezéseket teszi.

A 7-dik hadtest zömével Hatvanban marad, a Kmetty-osztály ugyanakkor csatlakozott.

A 2-ik hadtest Tót-Almásra vonul.

A 3-ik hadtest Szecsőre és

az 1-ső hadtest Sülyre.

E rendelkezésből kitetszik, hogy az egész magyar főszereg három mérföldnyi hosszú

vonalon egyesülve áll, melyből összeütközések alkalmával hamar lehet összehasonlítani.

Április 6-kára azt határozza Görgei, hogy a 7-dik hadtest támadja meg Baghot, mégis azon esetre, ha az ellenség már elvonult, a körülményekhez mértén végezze hadi működését.

A 3-ik hadtest a Király-erdőn át Isaszegh-re vonul;

az 1-ső hadtest Sápon át szintén Isaszegh-re.

A 2-ik hadtest tartaléknak Dányban marad.

A főhadiszállás Tót-Almásán van. Látjuk tehát, hogy Windischgrätz védelmi csatára készül, mert — a helyett hogy Csorichot saját vonalába húzza, azt parancsolja neki, hogy Vácra menjen vissza. Görgei el van határozva, hogy az előrenyomult balszárnyal támadást intézzen, mely által az osztrákokat Pestről elriaszsa és északfelé szorítsa. Ekkor a magyar fővezér a később Komárom felé intézett oldalmozdulatnak sejtelmével sem bírt s ezt csak április 8-kán határozta el, midőn látta, hogy Windischgrätz Pestre vonta vissza főseregét.

Az isaszegi csata.

Isaszegnél 3 út egyesül. Az északi Túráról Valko mellett megy el; a középső Zsámbokról Dányon át, a déli Sülyről Sápon át. E három út metszi át a Király-erdőt. A Király-erdő a Rákospatak balpartján terjed el, Isaszeghnél a Rákoshoz szorosán közeledik s északi és déli végén szélesebb, mint a közepén; a közepén körülbelül 1500 lépest tesz szélessége, északi végén 3000, délen pedig még többet, — az erdőben több tisztás van, északfelé a Rákos-patakban levő malommal szemközt e tisztás legki-terjedtebb.

A főnemlített három út Isaszeghnél egyesül, s a főút Czinkotán át a pest-egri posta-útra vezető gyeputról Isaszeghtől nyugotra másik út ágaz el, mely a Rákospatakat Péczelen át Kereszturra kíséri, itt elhagyja és a Rákosmezőn át Pestre vezet.

A Rákos balpartján levő magaslatok dél s nyugat felé kisebbszerű lejtőségeket képeznek.

6-kán, déli 10 órakor érkezett Schlick a gödöllői hadiállomásra.

Az osztrákok a folyam jobb partján, Jellachich 6-án reggel indult el Dányról, s reggeli 10 órakor ért sergének zöme Isaszeghre s a Rákos jobb partjának magaslatain vett hadi állást

Jellachich jelentést tett a fővezérnél, s azon választ nyerte, hogy a Schlick-hadtest délután 2 óráig segélyadásra készen áll, miért is támadja meg az előtte délfelé nyomuló magyarokat.

Alig kapta meg a bán e választ, a csata megkezdett, mind az egri úton, mind Isaszeghnél.

Gáspár, hát-fedezésül a Weiszszel zárkózott csapatot, 2 zászlóaljat Hatvanban hagy, sergének zömével pedig Baghra vonul, a homlokzaton a Kmetty-osztály áll.

Kmetty Hévízre nyomul, a Pöltenberg-osztály az országúton, a Kossuth-osztály Túránál áll.

Ennek előcsapata 12 órakor érte el Baghnál Schlick utócsapatát. Windischgrätz Gödöllő előtt állítá fel a Lobkowitz-osztályt, a Lichtenstein-osztály utána nyomul, hogy segédkezet nyújthasson.

Gáspár erre az út felé központosítá hadtestét, de haszon nélküli ágyúzással elégedett meg, a

nélkül, hogy támadást intézne, mely tevékeny-
telenség oly karba helyezé Windischgrätzet,
hogy a Lichtenstein-osztályt Jellachich segé-
lyére elküldheté.

Klapka délben ért Sáptra s arra készült,
hogy a Király-erdő déli vége hatása ellen táma-
dást intézzen. A homlokzatban előrenyomuló
Zákó-dandár követve a Bobich-dandártól 1
órákor ért az erdő elé, midőn az úton, mely
Dánytól az erdő felé vezet, csatározást vett
észre. Jellachich Rastich vezérlete alatti elő-
csapatait támadta meg itt Damjanich. Ras-
tich visszavonult s biztosításul felgyujtatá a
erdőt.

Zakó azonnal megtámadá a bán vele szem-
közt levő csapatait, ezeket visszanyomta, s az
erdő nyugati határáig Isaszegh felé előrenyo-
mult; Rastich visszavonulásban épen az erdő
északi részéből tört elő. Jellachich most Klein-
berger és Dietrich-dandárokkal Klapka ellen
támadó harczt kezd.

Rövid csatározás után visszanyomják a
Zákó-dandárt, ez zavarba jön s futásában
magával ragadja a Bobich-dandárt, Jellachich
azonban nem kezdheti meg az üldözést, mert
Damjanich megérkezik a Király-erdő északi

határára és 4 üteget erélyesen a Rákos-patak ellen fölállítva, a Nagy Sándor parancsnoksága alatti lovasságát a patak és az erdő közötti szabad téren harczrendbe állítja. Damjanich észrevevén Klapka visszanyomulását, Kis Pál ezredesnek azonnal megparancsolja, hogy 2 zászlóaljjal Jellachich csapatai ellen előre nyomuljon. Midőn a bánnak balszárnya így megtámadva lőn, s a jobb szárny is Klapkának Péczelről előrenyomuló 2 zászlóalja által fenyegettetett, ez abba hagyja a csatározást s egész hadtestével a Rákos-patak jobb partja mögé vonul.

Midőn az előrenyomuló Schulz és Dipoldandárok Zakó és Bobich visszavonulását észrevevék, a helyett, hogy előre nyomulnának aggodalmasan megálltak s ez által a csatában szünet állt be, mert Damjanich nem érezte magát elég erősnek, hogy a bánnak a Rákos jobb partja mögötti állását egymaga megtámadhassa.

Damjanich megelegette, hogy az erdősélt megszállva tartá, jobb szárnya a malom mellett állt, a bal pedig Kis Pál vezérlete alatt a déli határt foglalá el, a lovasság pedig Nagy Sándor parancsnoksága alatt szintén ingadozott

már, s alig állhatá meg Jelachich borzasztó tüzelését, midőn Görgei a küzdtéren jelent meg.

Görgeinek eredeti terve az volt, hogy az osztrákok jobb szárnyát megtámadva, őket észak felé nyomja, azok és Pest között hadálást foglalván el.

Görgei 2 óráig Kókánál nyugodtan maradt, ez időtájban kapta azon tudósítást, hogy a Király-erdőben javában foly a csata; e tudósítással egyidőben érkezett meg Gáspár kiküldött tisztje is azon jelentéssel, hogy Windischgrätz elhagyta a Golga vonalt, miért is ő előrenyomulásban van.

Görgei ennek folytán megváltoztatá tervét s azt határozta, hogy központosítólag intézi a támadást, azon biztos sejtelemben, hogy Gáspár határozottan megtámadja és visszanyomja a Schlick-hadtestet.

Egy tisztet azon rendelettel küld Dányra Aulichhoz, hogy roham-leptekkel nyomuljon előre s önmaga is a harcztérre megy; oda mentében Aulichchal találkozik, s azt parancsolja neki, hogy 1 dandárt észak felé küldjön, a 3-ik hadtestnek segélyül, a többi 3 dandárral pedig induljon a Király-erdő déli széle felé.

Továbblovagolva, összetalálkozik a visszavonuló Dessewffy, Zákó, Bobich-dandárokkal, melyeket maga Klapka kísér; e visszavonulás által megrettentve, keserű szemrehányásokat tesz Klapkának, megparancsolja, hogy csapatait rögtön ismét vezesse a harczba, hozzá tevén: ma győznünk kell, vagy ismét a Tiszán át visszamegyünk!

Klapka újra összegyűjti dandárait és egészen a Kis Pál dandarához vezeti előre, ki bátor hősiességgel védi az erdő déli szélét, a támadólag előre nyomuló Jelachich-csapatok ellen.

Görgei Damjanichhoz siet. A Nagy Sándor vezérlete alatti huszárok zűrzavart visszavonulásban vannak, Görgei megjelenik közöttük, új harczra bátorítja őket; a fővezér szavának hatása nagy, a lovasság bátran rohan előre.

Damjanich is alig tudta már összetartani a csatában elfáradt vitézeit.

Görgei tudósítja, hogy Aulich közeledik már segélyére, Damjanich örömtelven újítja meg a malomhíd elleni támadást.

E perczen jelenik meg Damjanich jobb szárnyában a Lichtenstein-osztály, mert Gáspár

alparancsnokainak kérései daczára, nem támadja meg a Schlick-hadtest Lobkovicz-osztályát, miért is Windischgrätz a szorongatott bán segélyére küldhette a Lichtenstein osztályt.

Ez Gáspár részéről nagy hiba volt.

A Fidler és Montenuovo-dandárok a Schlick hadtestből való Lichtenstein-osztályból előre nyomulnak, a Grammont-dandár egyidőben rohan előre a malomhidról a Rákospatakon át — Damjanich azonban hősíleg megáll, nem ejtik zavarba a seregében itt-ott felmerülő rendetlenségek, újra csatáz, rendbeállítja a felbomlott csapatokat s az erdőszélnek rendületlen birtokában marad.

E közben Görgei Nagy Sándor huszáraival is sikerteljes támadásokat intéz s az Ottinger-dandárt mindaddig visszatartja, míg végre Aulich is a 2-dik hadtesttel a csatatéren megjelenik. A csata jelenete most egészen megváltozik, Klapka előre vezeti a csatába már-már hátravonuló csapatjait s a Schulcz dandár a legdélibb szélről döntő oldaltámadást intéz Jelachich ellen. Aulich zászlóaljai az ellent a Rákoson átszorítják, rohammal beveszi az égő Isaszeget, innen kiűzik a bán csapatjait, egyszersmind megrohanják a túlparton levő

magaslatokat és Jelachichot Gödöllőre szorítják. Lichtenstein a bán visszavonulása által arra kényszerítve, este abban hagyja a csatározást és szintén a Király-erdő mögé vonul.

Minthogy a magyarok előtt már nem volt ellenség, nyugodtan ütötték fel hadi sátraikat Isaszegh magaslatain.

Magyar részről minden csapat részt vett az ütközetben, kivéve a Dipold-üteget, mely a pusztá szemtanúskodás szomorú szerepét nem hagyta abban.

Az ütközet eredményei.

Az isaszeghi ütközet a magyar fegyvereknek dús eredményeket termelt. Megrendíti az az osztrák sergek bátorságát és fokozza a magyar sergét, s az utóbbinak egyszersmind utat nyitott, hogy Komárom várát a megszállástól fölmentse.

A két harczoló fél hadiereje egyenlő volt, mert minthogy a 7-ik hadtest a csatában semmi részt sem vett, a magyar gyalogság és lovasság létszámát 30,000 emberre lehet tenni; a csata-

ban vezetett osztrák sereg 28,000 főből állt csak ugyan; de sokkal több ágyúval birt,mint a magyar.

Windischgrätz 7-kén reggel elhatározá, hogy visszavonul Pestre, mert csak ott volt élelmezése biztosítva s mert meg volt győződve, hogy a magyarok legnagyobb becsét tulajdonítanak fővárosuk visszafoglalásának, önmaga sem válhatott meg azon gondolattól, hogy a fővárost mindenáron birtokában tartsa. Minthogy azonban attól tartott, hogy a magyarok mégis netalán Komárom ellen is intézendnek támadást, e rendelkezéseket teszi.

Schlick 7-dikén reggel az eгри úton vissza felé indul, szintén így Jelachich is ugyanez úton délfelé; Csorich reggel indul el Váczról és menetét Dunakeszin át Kerepesre irányozza; Ramberg Balassa-Gyarmathról Váczra húzódik.

Schlick és Jelachich a parancs szerint 7-kén Pestre indulnak, Csorich is haladéktalanul teljesíti a vett parancsot.

April 7-én este tehát az összes megnevezett hadtestek közvetlenül Pest előtt álltak, a bán a jobb szárnynyal a vasútnál, Schlick a középén az eгри úton át Kereszturban, Csorich Czinko-

tánál, Misich-dandár a horvát osztályzattal Üllönél.

Ha Windischgrätznek a csata előtti állását tekintjük, látjuk, hogy az osztrák főhad vezér legalább is 15,000 emberrel többet állíthatott volna a magyarokkal szemközt; pedig a hadvezér fő feladata, hogy minden haderőt központosítson, ha határozott támadást akar intézni az ellenre.

A 9000 emberből álló Csorich-osztály Gödöllőnél állt, mindenesetre tehát a fősereggel lehetett volna összepontosítani s így megfoghatlan, miért parancsolták azt vissza Vácra. Windischgrätz april 6-kán támadólag akart föllépni, miért gyöngíti tehát magát Csorichnak visszaküldése által? A Misich- és Horváth-dandár, mely 6000 emberből állt, egyidőben előre nyomulhatott volna délben, mert az Asbóth-osztály 5-én még Albertinél állt, tehát a csatatértől elég távol volt, semhogy attól kellett volna félni, hogy a csatában részt vesz! E helyen tehát Windischgrätznek a hadmenet folytán többször tanúsított modorát, hogy sergét t. i. szétosztá, nem lehet nem helyesülünk.

Görgei azon hiszemben, hogy 7-kén egy

második csata is előadhatja magát, ily rendelkezéseket tőn:

A 7-ik hadtest, a jobb szárny Baghból Gödöllőre indul;

az 1-ső hadtest Kerepesre;

a 3-ik Isaszeghből a Rákos balpartja mentén fölfelé, hogy a 7-diknek segédkezet nyújthasson;

a 2-ik tartaléknak a 3-ik után; az összes lovasság Nagy Sándor vezérlete alatt a 3-ik hadtest után ez és a tartalék között.

A főhadiszállás Dányon van.

Görgei 7-dikén észrevette, hogy Windischgrätz Pestre nyomul vissza. A fővárosnak birtoka előtte szintén nem nagy értékű levén, s tekintetbe véve azt is, hogy a főváros kapui előtti csata, ezt az utczai harczok borzadályai-val tölthetné el; továbbá, hogy Buda megszállása mindenesetre mind Pest, mind a magyar seregre nézve súlyos következményű lehetne, elhatározá, hogy Komáromot menti föl a megszállás alól.

Görgeinek e tervénél Kossuthtal is kellett küzdenie, ki 7-dikén Gödöllőre érkezett s minden áron a főváros birtokába akart jutni, Kossuth azonban nem sokára engedett a jobb tervnek, mert Komáromnak a megszállás alóli

fölmentése önként a magyarok kezébe adja Magyarhon fővárosát.

Görgei tehát a Komárom ellen intézendő hadműveletre nézve e rendelkezéseket teszi:

Aulich a 2-dik hadtesttel Kerepes és Czin-kotára vonul s magával egyesíti az Asbóth-osztályt, mely előre bejelenté, hogy 7-ikén Maglódra érkezik.

A 7-ik hadtest Dunakeszin áll csatarendben, s így megakadályozza, hogy az osztrákok Pest és Vác között összeköttetést tartsanak fen. Mindkét hadtest Pest felé tüntet, hogy elhí-tessék Windischgrätzzel, miszerint az egész egyesült magyar sereg Pest ellen akar intézni támadást.

Az 1-ső és 3-dik hadtest egyenesen Vácra nyomulnak, innen kiűzik Ramberget s hosszab tartózkodás nélkül Rétság- és Lévára indulnak.

A mint Vác elfoglaltatik, a 7-ik hadtest, Pöltenberg és Kossuth osztályai az 1-sőés 3-dik hadtestet követik, s csak Kmetty marad meg egy időre Dunakeszinél.

Ha végre a 7-dik hadtest elhagyta már Vácot, Kmetty utána nyomul és főfigyelmet fordít a felső Tiszáról Komárom felé vezető útra.

Ütközet Vácznál april 10-ikön.

Az april 8-kára történt rendelkezések ezek:

A 7-ik hadtest Fóthra indul;

a 3-dik Mogyoród, az 1-ső Kerepesnél áll felcsatarendben, a 2-dik Isaszeghnél. A lökészet-tartalék Dányra megy, a főhadiszállás Gödöllőn van.

April 9-dikére:

A 7-dik hadtest Fóthon és Dunakeszin marad, a 3-dik Veresegyházára, az 1-ső Csoornádra megy; e három hadtest egymással egyesülésben marad.

A 2-dik hadtest Czinkotára megy, s előőrsöket állít ki. Asbóth ezredes a 12-ik sereg - osztálylyal Maglód előtt marad táborban, és Keresztúr, valamint Csaba magaslataira előcsapatokat küld ki.

A 7-dik hadtest 10-dikén Palota ellen tüntet. Esti 5 órakor e hadtest Duna-Keszi előtt sátort üt, hátra hagyván 1 dandárt.

A 2-dik hadtest és az Asbóth-osztály harczen áll, oldalvást erős őrcsapatokat küldnek ki és Vecséstől Mogyoródig előőrségi lánczot vonnak.

A 3-dik hadtest 6 órakor Szödön át Vácra indul, ezt elfoglalja, s az ellenséget Gyarmath felé törekszik nyomni.

Az 1-ső hadtest tartaléknak követi a 2-dikat.

Vácot a Ramberg-osztály állt a Götz és Jablonovszky dandárokkal, a sereg létszáma körül-belül 10,000 ember és 28 ágyúból állt

Ramberg beteg levén, Götz volt az osztály parancsnoka.

Az előcsapatok Gomba patakánál álltak, hol 9 órakor meg is kezdődött az ütközet. Götz, ki látta, hogy 2 magyar hadtest nyomul előre, sokkal okosabban cselekszik, ha a várost azonnal kiüríti s az éjszaknyugati magaslatokat tartja megszállva; e helyett azonban sokkal bátrabban, mint józanul okosabban elfogadja az ütközetet.

Klapka úgy egyezett meg Damjanichchal, hogy megkeríti keletről e várost s így egészen bekeríti az osztrákokat, Damjanichnak addig a megtámadással várnia kellett volna; hanem Damjanichot elragadá hevessége s a lengyel légiót azonnal előre küldé, hogy rohanja meg a Gomba-hidat.

De ezek megtagadják az engedelmességet.

Földváry ekkor rohamra vezeti dandárát, a 3-ik és 9-ik honvédszászlóaljat. A hidat elfoglalják s az osztrákokat a város déli vége felé szorítják.

Götz észreveszi Klapka kerülő útját, s visszavonult, s Jablonovszky tábornoknak megparancsolja, hogy összes sergével elvonulván Verőcében foglaljon állást; maga Götz védelmezi 2 zászlóaljjal a visszavonulást. A 2 zászlóalj szilárdon kiállja a sarat, míg Jablonovszky a visszavonulást elrendezi. Götz azonban egyszerre halálosan megsebesül, zászlóaljai zavarba jönnek, rövid, de gyilkos utcai harc vet véget az ütközetnek.

Az osztrákok 160 embert vesztek; 300 pedig elfogatott.

Klapka későn érkezik meg a nyugati határra, s az ellenség zavartalanul elvonulhat, mert Nagy Sándor sem üldözi erélyesen a bozótos térség miatt, különben nem is üldözhetette a lovasság.

11-ikén az Aulich-hadtest s az Asbóth-osztály erőszakolt látszólagos támadást intéz a Pest előtti osztrákokra. (L. „A rákosi csatározások” című külön fejezetet.)

A 3-ik hadtest 11-ikén, a 2-ik pedig 12-ikén

indul Léva felé. A 7-ik hadtest Pöltenberg és Kossuth osztályai, melyek 12-ikén Vácra vonulnak, 13-ikán utánok mennek; — a Kmetty osztály pedig 13-ikán Vácra indul.

Miután Windischgrätz 8-dik és 9-ikén sergeit a pesti táborban kipihenteté, 10-dikére általános szemlegezést tervezett, de ezt nem valósítván, Görgei kerülőjéről mit sem tudott. Aulich és Asbóthnak 11-dikén történt látszólagos támadásaik is azon hitben erősíték meg, hogy az egész magyar sereg vele van.

Egyszersmind azon hírek is elterjedtek, hogy Bem seregével felfelé nyomul, és Duna-Földvárnál a Dunán átkel. Ez arra bírta Windischgrätzet, hogy egyelőre állásában megmaradjon; ámbár e határozat annál is inkább megfoghatlan, — mert Jablonovszkynak a vácsi ütközetről szóló jelentése Windischgrätzet még is csak némileg fölvilágosíthatta Görgei terveiről.

Windischgrätz szorgalmazására ez időben az osztrák-magyar határon tartaléksereg állíttatott fel, míg Hammerstein 10,000 emberrel Gallicziából Magyarhonba nyomult.

A tartaléksereg Wohlgemuth altáborszernagy parancsnoksága alá helyeztetett. E sereg

a Herczinger, Teuchert és Theissing-dandárok, 10,000 ember- és 24 ágyúból állt. April 10-ikén Érsekújvárra érkezett.

Komáromnál Simunich parancsnokolt s a Lederer, Sossay, Veigl osztrák dandárokkal e várat már febr. elején körülfogta; de a mint Windischgrätz, midőn januárban Pestre nyomult, azt hitte, hogy Magyarhon el van foglalva s önként meghódol; úgy e várban is igen hanyagon folytak az ostromzárlati munkálatok, s megelégtették, hogy roppant mennyiségű lőkészlet elfogyasztásával tölték az időt.

A kis magyar megszálló sereg Török mérnökkari főhadnagy parancsnoksága alatt így erősen tarthatá magát. Majthényi mart. 5-ikén az osztrák előőrséghez csatlakozott. A várban már április hó folytán hiányt szenvedtek az élelmezésben, de a magyarok közeledésének hire új bátorságot s erélyt öntött a seregbe.

Windischgrätz ez alatt különféle terveket koholt, részint az Aulich s Asbóth ellen intézendő erélyes megtámadást, részint a Komárom felé vonulást illetőleg; (mert a Görgői sergének szemlegezése végett fölfelé Vácra küldött Horváth ezredes jelentéséből megtudta, hogy Vácznál a magyarok jelentékeny serege volt látható,)

az is tervben volt, hogy seregeit a tartaléksereggel a Garam jobb partján egyesíti. Mindezekből azonban semmi sem létesítettett és Windischgrätz nyugodtan megmaradt Pesten, legfőlebb Aulich tüntetése zavarta meg olykor olykor.

Ekkor, április 14-ikén Pestre érkezett a császár Ő Felségének parancsa, hogy Windischgrätz, Weldennek adja át a főparancsnokságot. Windischgrätz tehát a pesti táborbari állomásozó seregek fölötti parancsnokságot azonnal átadta Jelachichnak s Olmützbe ment, az udvari táborba.

Jelachich szintén nyugodtan megmaradt Pesten, míg végre megérkezett a sarlói csata hire. Ennek folytán okvetlenül szükséges lőn, hogy a sereg egyik része Schlick alatt Komáromon át az osztrák határra; a másik része pedig Jelachich alatt délfelé a Bácskába menjen.

Ezek után visszatérünk az osztrák tartaléksereghez, mely mint említők Wohlgemuth parancsnoksága alatt állt.

A Váczról visszaveretett Jablonovszky 12-ikén Kéméndnél átmegy a Garam jobb partján, és 14-kén Kálnára vonul, hova a tartalék-hadtest Teuchert-dandár már megérkezett; 15-ikén

a Herczinger és Theissing-dandárok is odajönnek, a Veigl-dandár pedig 14-ikén Perkámosra érkezik.

Kéméndnél összes sergét egyesíti Wohlgemuth, mely már most 6 dandár, körülbelül 27,000 emberből áll. Önmaga 17-dikén érkezik ugyanoda, mert előbb Pozsonyban értekezett az új osztrák főhadvezérrel a hadi műveletek jövő terve felett.

Wohlgemuth azon utasítást kapta, hogy a Garam folyó felé nyomuló magyar sereg létszámát tudja ki és csapatait e folyó felső területére indítsa, mert valószínű, hogy az ellenség ott kísérti meg az átkelést.

17-ikén tehát Kéméndre érkezvén, azon rendelkezéseket teszi: hogy a hadtest mind a két utat, melyek egy részről Sz. Györgyről, Nagy-Sarlón, Csekén és Sz. Miklóson; más részről pedig új-Barson, Besén, Sztrányon és Érsek-Ujváron át Komáromba vezetnek, foglalja el, s ily módon mindkét részről fődözze Komárom megszállását.

Ez mindenesetre hibás rendelkezés volt, mert Wohlgemuth ismét ugyanazon rossz intézkedést tette, mint Windischgrätz, sergeit t. i. szétdarabolá.

E rossz intézkedésnek eredménye lőn a sarlói csata-vesztés. Sokkal jobb lett volna, ha öszpontosítva, vagy legalább szoros összekötetésben a Garam jobb partján fölfelé haladnak, míg Wohlgemuth így csak egyes őrszemek által őrizteté a Garam felső területét, kiknek lehető hanyagsága nem eléggé hamar értesít, hogy mely pontokon kell át a magyar hadsereg.

A 18-ikáról 19-ikére hajló éjjel a Jablanovszky-osztály Strasdil és Dreihaus-dandárok Nagy- és Kis-Málasnál állomásoztak, hátuk mögött állt a Herczinger-dandár a Nagy-Sarlóból vezető úton; Jászfalunál pedig a Veigl-dandár. Jablanovszkytól balra a surányi úton a Teuchert és Theissing dandárok álltak Pill- és Besénél; így összesen 6 dandár állomásozott e környéken.

Welden 17-ikén Esztergomba érkezvén, innen azon parancsot meneszté Jelachichhoz, hogy a Csorich-osztály, Wip és Colloredo dandárok sietve vonuljanak Esztergomba. Csorich 18-ikán meg is érkezett Esztergomba és a Wip-dandár 19-ikén Kéméndre parancsoltatott.

A magyarok április 15-ikén már a Garamnál álltak és pedig a jobb szárnyon Damjanich

Ó-Barsnál, a középben Klapka Szecsénél, a bal-szárnyon a Pöltenberg és Kossuth 2 osztály, valamint a 7-ik hadtest Zsemléméi. Mindezen csapatoknak a nevezett pontokon kellett volna a Garamon átmenniök, minthogy azonban a hídépítésre szükségelt anyagokat csak most kellett előteremteni s a magyar hidászok sem voltak valami kitűnő ügyességűek, Damjanich nem készülhetett el hídjával; az 1-ső és 3-dik hadtest így csak april 18-dikán ment át Szécse-Kálnánál a Garamon és előre nyomulva foglalt állást; — Gáspár pedig csak 19-ikén reggel ment át Zsemléméi a Garam jobb partjára.

Wohlgemuthot hibásan értesíték őrszemei, mert ezek azt mondták, hogy 18-ikán még nem mentek át a magyarok a folyón, hanem csak egyesek jelentek meg Nagy-Sarlón, hogy ló-tartásról gondoskodjanak. 12-ikén akart Nagy-Sarló felé nyomulni, de előcsapatai e helységet a magyar előcsapatoktól már megszállva találták.

A Dreihaus-dandár most azon parancsot kapja, hogy foglalja el e helységet. E parancsot teljesíti is a dandár, kiűzvéen azon csekély számú csapatokat, melyeket Klapka előre küldött. Az 1-ső és 3-dik magyar hadtest már kora

reggel, napkelte előtt megindult s mindkettő Nagy-Sarló felé nyomult. A hadtestek előtt Klapka lovagolt, ki nem sokára találkozik a Nagy-Sarlóból kiűzött elődsapataival. Azonnal előre siet és Hölvényből szemlegeti az épen rendezkedő két osztrák dandárt.

Klapka azonnal elhatározza, hogy Nagy-Sarlót megtámadja s erről értesíti Damjanichot is. A 7-ik hadtest dandárai is, melyek Zsemleméi álltak, értesítést nyernek a csata felől.

Klapka a Dipold-dandárnak megparancsolja, hogy a nagy-sarlói erdőben éjszak-nyugotra nyomuljon, a Máriássy-osztály homlok egyenest Nagy-Sarlót támadja meg, ettől balra van a 3-ik hadtest Wysocki osztálya. Ugyanezen hadtest Knézich osztálya tartalék-csapatnak Hölvényben marad, valamint az 1-ső hadtest Bobich dandára is.

Reggeli 10 órakor a magyar tüzérség erősen kezd működni, az osztrákok szintén érelyesen visszonozzák a tüzelést, s a magyarok két ágyúját haszonvehetlenné teszik. Ekkor Földváry alezredes nem várja a parancsot, mert a többi csapatok még távol vannak, személyesen vezeti csatába a 3-ik zászlóalját és visszanyomja a legelől álló Dreihaus-zászló-

aljat. Ekkor hirtelen 2 osztrák zászlóalj jön segélyre, Földváry zászlóaljával a falu előtti árokba menekül, s innen tüzel az osztrákokra.

Feltűnnek a távolban a többi magyar zászlóalj; Földváry azonban nem várja meg őket; „Előre fiuk!” kiáltja, és hirtelen a falura veti magát, hova az ellenséggel egy időben érkezik; a 9-dik zászlóalj s a Wysocki-osztály többi zászlóaljai utána. A faluban Földváry egy osztály ellenséges gyalogsággal találkozik; „Lábhoz!” „A fegyvert le!” kiáltja rajok, az egész osztályt elfogja, s így küldi vissza. — A Strasdil-dandár a Dreihaus-dandárnak segélyére nyomul elő s elfoglalja Sarló első házait, a legyőzhetlen Földváry-dandár s a túlnyomó számban előre nyomuló magyarok azonban vissza verik s visszavonulásuk rendetlen futássá fajul. Wohlgemuth a Sarlót éjszaknyugotról kerítő magaslatokon a Jablonovszky-osztályt, a futó csapatok fedezetéül csatarendbe állítja.

Damjanich és Klapka épen meg akarják támadni a Jablonovszky-osztályt, midőn Hölvény felől, ellenkező irányból, újabb csata zaját lehetett hallani.

A Herczinger dandár t. i., a mint a sarlói ágyúzást hallá, Csekéről Erdőd felé nyomult,

hogy a Jablonovszky osztály s a Teuchert, Theising-dandárok közötti összeköttetést, melyek egészen külön válva álltak a surányi úton, biztosítsa. — A hölvényi erdőben Herczinger Dipoldra bukkan, megtámadja, de Dipold Bobichhoz vonul Hölvényre. Ekkor a sereg élére lovagol Guyon tábornok, ki mint kinevezett komáromi várparancsnok önkéntesen ment Klapkával és Hölvényből nézte a csatát. Guyon tehát a Bobich-dandárt Herczinger ellen vezeti, az a közben megérkezett Klapka összeszedi a Dipold-osztály elszélyedt zászlóaljait és Herczinger Csekére visszaszorítja.

Damjanich ezalatt Jablanovszky ellen előre nyomul, hogy ezt a Nagy-Sarlótól délnyugotra fekvő magaslatokról leszorítsa, megparancsolja egyszersmind Nagy-Sándornak, hogy a lovasággal is támadást intézzen; ez azonban a térségi akadályok következtében csak lassan haladhat előre.

Wohlgemuth belátja, hogy egy maga gyöngé az ellenállásra, 4 órakor Érsekújvárra visszavonul, és visszavonulásában a magyar sereg csak gyöngén üldözi.

A Teuchert-dandár egy oldalcsapatját, mely a hölvényi erdőben eltéved, elfogják.

Görgei az egész csata alatt nyugodtan maradt Lévánál. A csata folyamáról nem értesítette magát s azzal sem törődött, valljon átment-e Gáspár a folyón. Gáspár különben épen az ütközet végére ért a csatahelyre, de üldözésbe szintén nem fog.

Görgei 19-ikén, későn este kapja meg Damjanich tudósítását; ha azonban a fővezér csakugyan akarja a támadást s a csatában megjelenik, kétséget sem szenved, hogy a Jablonszky-osztályt is szétűzik.

Az osztrákok veszteségét legkevesebbé 2000 halott, megsebesült- és fogolyra tehetni, a Wohlgemuth-sereg végkép elveszte bátorságát, a zászlóaljok széjjel-oszlottak, s csak a Nyitra és Vág folyók mögött rendezkedtek össze.

Wohlgemuth a Herczinger és Veigl dandárokat a Nyitra mögött hagyá, hadteste romjával pedig Deáki, Sellye és Királyfalva mellett foglalt állást.

Április 20-ikán az 1-ső és 3-dik magyar hadtest Jászfalura vonult, a 7-dik hadtest Pöltenberg és Kossuth osztlályai pedig a Garaparton lefelé mentek, — ezek Kéméndnél a Wiss-dandárra bukkantak, mely visszavonu-

lásra kényszerítettet. Visszavonulásában a Horváth parancsnoksága alatti szemlemező zárkózott csapatra akadt, melyet Görgei balszárnyának fedezéséül Váczról a Duna mentében fölfelé küldött. Horváthnak lényegtelen károkat okozott a visszavonuló dandár néhány ágyúlövessel, melyek a zárkózott csapatot érték. Horváth egy ideig kísérte a visszavonuló osztrák dandárt s aztán Zsemléméi átmenvén a Garam-folyón a magyar sereg zöméhez csatlakozott.

A nagy-sarlói ütközet Komárom várát a balparti megszállástól fölmenté.

A szemlemezési hadtest Sossay osztálya a Duna bal partján Csallóközön át vonult vissza s így nem volt akadály, mely a Komáromba léphetést gátolta volna.

Ápril 21 ikén a magyarok 1-ső és 3-dik hadteste Sz.-Péterre nyomult, és előcsapataikat a Zsitva mellé küldék, a 7-dik hadtest jobbra kanyarodott, hogy az 1-ső és 2-dikkel tartsa fel a közlekedést.

A 22-ikére hajló éjjel a Zsitváni átkelésre szolgáló hidak elkészítették és Klapka sergének első osztályzatai 22-dikén Komáromba vonultak, az 1-ső és 3-dik hadtest hátramaradt csapatai a Vág

folyamon levő hídfőnél szálltak táborba, a 7-dik hadtest osztályai pedig Bátorkeszire vonultak. A Horváth szemlekezési csapat azon parancsot kapta, hogy a Nyitrához nyomulva, az ellenséget tartsa szemmel, a zöm 4 lovas százada Verebélyre küldetett. A Kmetty-osztály, mely eddig Váczott táborozott, parancsot kapott, hogy Párkányra vonuljon.

Midőn Kmetty 23-kán Párkányra ért, azt tervezték, hogy a 7-dik hadtest többi osztályai is Komáromba vonuljanak, mi mindenesetre czélszerű lett volna, hogy a jobb parton levő megszálló sereget is visszanyomják s a Pestről visszavonuló ellenséget megtámadhassák.

De Görgei azon egészen valószínűtlen sejtélemhez ragaszkodva, hogy a visszaűzött Wohlgemuth a Nyitránál támadólag lép fel, az egész 7-ik hadtestet Érsekújvár felé menesztő — miáltal önmagát fosztá meg azon lehetőségtől, hogy összes erejével nyomulhasson a visszavonuló ellenségre. Meglátjuk, hogy e hiba mily befolyással volt az april 26-diki csatára, mely különben sokkal károsabb a magyar seregre nézve, ha az osztrák hadvezér el nem határozza, hogy egész sergével Pozsonyba visszavonul s így nem igen használta e csata

eredményeit. Komáromnak a megszállás alóli fölmentése a Duna bal partján be volt fejezve, még csak a jobb partról kellett a serget elűzni, e sereg pedig Simunich parancsnoksága alatti Lederer-dandárból állt.

Ha a hajóhíd megvan, mely a bal partot a jobbal összeköti, az egész magyar hadsereg már april 23-án igen könnyen át mehetett volna a Dunán, megtámadhatja a Lederer-dandárt, szétűzheti vagy elfoghatja a Budáról Pozsonyba visszavonuló osztrákokat. A hajóhidat azonban megsemmisíték Simunich csapatainak ágyúi, s a várparancsnok elhanyagolá a tutajhíd felállítását, mely kevésbbé van kitéve a tüzérség pusztításainak.

Görgei tehát azonnal a tutajhíd építtetéséhez fogott, s az ellenségnek sűrű tüzelése daczára, a legmostohább körülmények között el is készült az 25-én este.

Mily különbség, ha Török e hidat már régebben elkészítheti és Görgei 23-án mindhárom hadtesttel a Dunán átkelhet! . .

Forduljunk most a Pesten állomásozó osztrák sereghez.

April 26-án Welden Esztergomból Budára ment és csak hamar belátta, hogy a Magyar-

honbani megmaradás nem sok üdvöt hoz. Igaz, hogy 60,000 emberből álló sereg felett parancsnokolhatott, ezen sereg azonban annyira szét volt darabolva s elbátortalanítva, hogy alig lehetett oly eredményekben bízni, melyeket majd kiviv, ha különösen tekintetbe vesszük az agyszámu betegeket, a sok bajjal járó élelmezést, az egyenetlenkedést és az alvezérek között dühöngő ellemnondási szellemet, Welden tehát elhatározta, hogy egész sergével a határhoz visszavonul, Pozsonyban állást foglal, és csapatait újra szevezvén, azok számát az Olaszországból kivont csapatokkal növeli s így újólagos támadásra képessé teszi. Ausztria ugyan ekkor Oroszország segítségét is sürgőleg kikérte.

Welden tehát elrendelé a visszavonulást; april 21-én Aulich ellen intézett tüntetést, hogy a 22-iki éjjel pesti táborban levő összes csapatait zavartalanul elindíthassa.

Hogy Welden e visszavonulást szerencsésen létesíté; ezért a legnagyobb dicséret illeti.

Welden különben e rendelkezéseket tette, hogy a serget ismét erős, szabályzóit rendbe állíthassa:

A bánnak megparancsoltatok, hogy 15 zászlóalj és 26 lovas századból álló sergével a

Duna jobb partján lefelé vonuljon, Tótország, Bácska és Dél-Magyarhon szerb részeibe, itt szedje össze a szétszórt csapatokat s aztán ismét támadólag lépjen fel.

Buda vára megszállva marad és Hentzi tábornok bízott meg, hogy 4000 emberrel a meddig csak lehet, az erősséget elfoglalva tartsa,

Hentzi hősileg felelt meg a bizalomnak, s Welden e rendelkezése a magyar szabadságharcz sírja lőn. A magyar kormány — fájdalom! — nem nyomhatta el azon hő vágyát, hogy Budát hatalmába kerítse; s a magyar hadvezér örömmel ragadta meg ez alkalmat, hogy ez óhaj teljesítésére az 1-ső, 3-ik hadtestet, s a Kmetty-osztályt, valamint az összes lovasságot vissza vezetheti s így kimentti magát, hogy miért nem nyomult előre Bécsbe. Mindenütt sok időt tékozolt el, hogy Ausztria Olaszországból segélyre vonhassa sergét, hogy Oroszország 200,000 emberrel Magyarhon és Erdély fölidére léphessen s hogy végre önmagát ez intézkedések által a kegyelemre méltóvá tehesse.

Welden továbbá harmadszor azt is rendelé, hogy a visszavonult főszereg oly állást vegyen, melyből egy részt Bécsset fedezhesse (mert

senki sem gondolt arra, hogy Görgei, oly sok fényes győzelem után, meg nem kísérti az előre-nyomulást Bécsbe) más részről pedig Komáromot szemmel tartván Wohlgemuth 4-dik hadtestével épen úgy, mint a Gallicziából előre-nyomuló csapatokkal összeköttetésbe léphessen.

Április 21-én ki kezdték üríteni a budapesti kórházakat, raktárakat, s élelmezési házakat.

22-én a pénztárakat, a tüzérségi előkészleteket s a főhadiszállás irodáját kezdték tovább szállítani, valamint a compromittált nagyszámú magyar polgáriakról sem felejtkeztek el, kiket szintén magukkal vittek.

23-án elvonult a Schlick-hadtest, a Lichtenstein-osztály az összes sereg élén Biára indult, utána a Lobkowitz osztály, az egész hadtest pedig Nagy-Igmádon egyesült. A 2-ik hadtest Mocsánál központosult, a Lederer-dandár Ácsnál szedte magát össze. A Pest s Buda közötti hajóhíd szétromboltatott, a lánczíd lefödöztetett.

A bán is 22-dike és 23-dika közötti éjjel Adonyra vonult, s aztán a Duna jobb partján Pentele és Dunaföldváron át Eszékre nyomult, hova a hozzá csatlakozott dunai hajós sereg 25-én érkezett.

Weldennek főhadi szállása 24-én Babolcsán volt, itt hallotta meg, hogy a zárt csapatok szerencsésen Veszprémre érkeztek. Colloredo is azon tudósítást küldé, hogy a Garam folyón átvezető híd szét van rombolva és Ó-Szöny felé indul.

Welden 25-én Györbe tette át a főhadiszállását. Simunich azon utasítást kapta, hogy az ostromló útegeket mozdonyozza le, ez utasítása 26-ki reggelig teljesítve lőn, csak négy 24, és három 18 fontos ágyú maradt új-Szönynyel szemközt. A megmentett ágyúkat Gönyöre vitték s itt hajóra rakták, hogy Pozsonyba szállíttassanak.

A Wiss-dandár Ó-Szönyről Csallóközbe ment. — Colloredo az ó-szönyi állást foglalá el. 25-én majd minden csapat elfoglalta már a Komárom előtt kijelölt helyét, csak a Schlick alatti 3-ik hadtest utóőrsége s a Montenuovo-dandár maradt hátra Kocson.

A dolgok ez állásánál fogva a magyaroknak 26-án, oly csekély erővel történt kirohása természetesen eredménytelen maradt.

Görgei 25-én este végezte be a komáromi tutajhidat, és a 26-ki kirohásra e rendelkezéseket tette:

Knézich ezredes éjfélnél rohan át a tutajhidra a 3-ik hadtest Kiss és a 2-ik hadtest Kökényessy dandarával, a Kiss-dandár elfoglalja a Monostor melletti úteget. Kökényessy pedig új-Szöny mezővárost. E vállalkozás támogatásául a megszálló sereg 2 zászlóalja a nádor vonalon felül hajókkal átmegy a Dunán.

A Monostor és új-Szöny ellen intézett támadások alatta Dipold-dandár a támadó sereg után nyomul, hogy Kiss és Kökényesytól balra O-Szöny felé álljon fel.

Az 1-ső és 3-ik hadtest többi része, ha Knézich támadása sikerül, a tutaj-hídon utána indul.

Klapka tábornokra bízott a balszárny, Damjanichra a közép- és Görgeire a jobb szárny parancsnoksága.

A csatában a győri utat akarák elfoglalni, hogy Weldent délfelé szorítsák.

Hajnali 3 órakor kezdte meg Knézich a támadást, a Knezich-dandár elfoglalta a homokdombot, valamint az ott levő négy 24, és három 18 fontos ágyúból álló úteget, a fedezetére rendelt katonaság letette a fegyvert.

A Kökényessy-dandár új-Szönyt foglalta el.

A mint e sikert Komáromban megtudták, az 1-sőés 3-ik hadtest a tutajhídon átment; az 1-ső

hadtest Schulz és Zakó dandárai új-Szőny felé nyomulnak, míg a Dipold-dandár Ó-Szőny felé foglalt hadi állást.

Damjanich Csém és Herkály ellen nyomul, Kiss és Kökényesy dandárait fősergével egyesi ti s Schlick parancsnoksága alatt előnyomuló 3-ik hadtesttel kezdi meg a csatározást.

Damjanich eleinte veszteségben van, de az épen a jobb szárnyra érkező Görgei fél üteget előre parancsol és meghagyja neki, hogy egy osztály lovassággal a Monostorból Ács felé vezető posta-utra nyomuljon. A Damjanich parancsnoksága alatti közép ezáltal több tért nyer és Damjanich ismét előre nyomult habár csak lassanként is.

Görgei a tutajhídon épen átkelő Klapka-hadtestből 2 zászlóaljat maga mellé rendel és ezekkel Monostorra nyomul; a nádor-vonalon felül áthajózott 2 zászlóalj is végre megérkezik és Görgei támadólag lép fel az ellenségnek az erdőben levő bal szárnya ellen. — Görgei már az erdő felé nyomul, midőn Damjanich arról tudósítja, hogy Klapka visszavonul s Nagy Sándort is visszanyomta a nagyszámú ellenséges lovasság.

Görgei tehát abba hagyja támadását és 1 zászlóaljat tartaléknak küld vissza Monostorra.

A Dipold-dandár a jobb szárnyon csak világos reggel támadhatja meg Ó-Szőnyt. Az itt levő osztrák őrség Mocsara vonul vissza, s a magyarok, kiket lovasságuk segít, 2 osztály osztrák nehéz lovasságot fognak el.

Klapka a rendelkezése alatt álló csekély számú csapatokat Mocsa felé öszpontosítja s eleinte oly ügyesen támadja meg az osztrákok túlnyomó száma jobb szárnyát, hogy ezek előtt csekély száma elrejtve marad, csakhamar észreveszik azonban, hogy jelentéktelen sereg áll velők szemközt és Klapkát- visszanyomják. Klapka visszavonulásában elrejtí a hídfőnél álló ütegeket, s ezeknek pusztító tüzelésével ismét visszaveri az osztrákokat s Mocsáig nyomul előre.

A mint Nagy Sándor az osztrák jobb szárny visszavonulását észreveszi, rögtön elhatározza, hogy Schlicket jobb oldalról támadja meg. 16 lovas századot és a lengyel lándzsásokat e célra maga mellé gyűjti, a 47-ik honvédszászlóalj s egy fél 12 fontos ütegnek megparancsolja, hogy kövesse s lovasságával előre tör.

Hanem e perczen a csatatérre érkezik a Kocsból jövő Montenuovo, a Kisslinger parancsnoksága alatti vértesekkel egyesül, a huszárok homlokban s oldalról megtámadtatva, zavarba

jönnek, s az osztrák lovasság rendetlen futásra kényszeríti őket, az osztályzati tömeget képező 47-ik zászlóaljat szétűzik s a $\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg már majd el van vesztve, midőn a derék 26-ik zászlóalj parancs nélkül és csak vezetője felszólítását követve a 47-ik zászlóalj s a $\frac{1}{2}$ 12 fontos üteg megmentésére előre nyomul, jól irányzott tüzelése visszaveri az ellenséges lovasságot. — A mint Klapka ezt észreveszi, a bal szárny egyik ütegét rögtön segélyül küldi — Nagy Sándor huszárjai ismét rendbe állnak s az ellenséges lovasságot bátran megtámadva, visszaűzik.

Schlick észrevévén lovassága visszavonulását, megállítja előrenyomulásában a gyalogságot és lassanként visszaindul. Görgei magát gyöngének érezvén, megelégszik az eddigi sikerrel, minthogy látja, hogy az osztrákoknak nincs szándékuk a körülsánczolt tábor visszafoglalására, ha így Komáromot újra megszállják. A 7-ik hadtest, melynek különben Görgei Perbetére parancsot küldött, szintén nem mutatkozik, az összes csapatok lökészlet-hiányról panaszkodnak s így Görgei eldöntöttnek tekinti az ütközetet s nem is üldözi a visszavonuló osztrákokat.

Az osztrákok pedig csak zavartalanul akartak Pozsonyba visszavonulni, a mi sikerült is nekik.

Így mindkét fél meg volt elégedve, mindkét fél magának tulajdonítá a nap győzelmét.

De ha azon lehetőséget vesszük tekintetbe, hogy Görgei rendelkezésére áll a 7-ik hadtest s a hídnáli vereség után az összes csapatokkal átkel, sokkal nagyobb sikert lehetett volna aratni. Ha nem annyira kiterjeszkedve hanem összpontosítva Herkály és Csém felé előrenyomul Schlick útját elzárhatja. így egészen más eredmény lett volna az ütközet gyümölcse s az elfáradt osztrák sereg részét elfogják.

Görgei sok időt vesztegelt el avval, hogy Knézich megtámadását bevárta.

Ápril végén a harcz új korszakba köszönt be. A magyarok nagy győzelemmel új ellenségeket ébresztenek fel. A magyarok nem használják fel győzelmeiket, a helyett, hogy Görgei Bécsbe előrenyomuljon, szünetet tart s Budára visszaindul. Ausztriának ideje marad serge összegyűjtésére, — Oroszország a küzdtéren megjelenik és e pillanattól kezdve Magyarhon csillaga hanyatlani kezd.

A

magyar hadseregnek beosztása és létszáma 1849-diki martius régén.

Gyalogság:

I. hadtest. Tábornokok: Klapka és Nagy Sándor.

I. osztály. Ezredes: Dessewffy.

Bobich-dandár: 28. 46. 47. honvédszászlóalj, a 14-ik számú Lehel-huszárok lovas százada, 8 hat fontos ágyú.

Dipold-dandár: 6. 26. és 52-ik honvédszászlóalj. A Lehel-huszárok 1 lovas százada, 8 hat fontos ágyú.

II. osztály. Alezredes: Máriássy.

Zakó őrnagy dandára: 19. és 34-dik honvéd-zászlóalj, a 13-ik számú Hunyady-huszárok százada, 4 nyolcz fontos ágyú.

Schulz őrnagy dandára: a 17-dik honvédszászlóalj, a 39-ik számú Don Miguel gyalog ezred 3-ik zászlóalja, a Hunyady-huszárok 1 százada, 4 tizenkét fontos.

Lovasság: Mesterházy ezredes dandára: az I. számú császár-huszárok 8 százada és

8-ik számú Koburg-huszárok 4 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék: 8 hat fontos ágyú.

Összesen 10 zászlóalj, 16 lovas század és 40 ágyú. A sereg létszáma: 11800 ember.

II. hadtest. Tábornokok: Aulich, késeibb Asbóth.

I. osztály. Alezredes: Szekulich.

Mihály őrnagy dandára: 25,54 és 56-ik honvéd-zászlóalj, a Lehel-huszárok 1 százada, 8 hat fontos.

Gr. Buttler őrnagy dandára, 48. 60 és 61-ik honvéd-zászlóalj, a Lehel-huszárok 1 százada, 8 tizenkét fontos.

II. osztály. Ezredes: Hertelendy, később Patay.

Coliig őrnagy dandára: a 39-ik számú Don-Miguel gyalog ezred 1-ső zászlóalja, az 52-ik honvédzászlóalj, a beregi önkéntesek 2 osztályzata, a 7-ik legio bécsi önkénteseinek 1 osztályzata,-6 nyolcz fontos. Lovasság: Mándy alezredes dandára: a 6-ik számú Würtemberg-huszárok 6 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék: 6 három fontos. Összesen: 8 zászlóalj, 8 lovasszázad, 36

ágyú, 8000 gyalog, 1000 lovas, 800 tüzér.

Létszám: 9800 ember.

III. hadtest. Tábornokok: Damjanich, később Knézich.

I. osztály. Ezredes: Wysocki.

Leiningen őrnagy dandára: a 3-ik és 9-ik honvéd-zászlóalj, az 54-ik számú Hessen gyalog ezred 3-ik zászlóalja, a 3-dik számú Ferdinánd-huszárok 1 százada, 8 hat fontos.

Kiss Pál alezredes dandárai a 46-dik honvéd-zászlóalj, a Wasa és lengyel legio 3adik zászlóalja, a Ferdinánd-huszárok 1 százada, 8 hat fontos.

II. osztály. Ezredes: Nagy Sándor.

Knézich ezredes dandára: a 47-dik honvéd-zászlóalj, a 34-ik Prinz Preussen gyalog ezred 2 zászlóalja, 8 hat fontos.

Kászonyi ezredes dandára: a Hannover 8, és a Ferdinánd-huszárok 6 százada, a lengyel légio 1 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék 8 hat fontos.

Összesen: 9200 gyalog, 2000 lovas, 40 ágyú 800 tüzérrrel. A sereg létszáma: 12000 ember.

VII. hadtest. Tábornokok: Görgei Arthur,
majd: Gáspár.

I. osztály. Ezredes: Gáspár.

Horváth dandára: a 39-ik honvédszászlóalj, a Miklós-huszárok 6 százada, 1 lovasági üteg.

Waldberg őrnagy dandára: a Wasa gyalog ezred 2 zászlóalja, 8 hat fontos.

Pethö őrnagy dandára: 1 nógrádi zászlóalj, 2 osztályzat hidász, 2 osztályzat Ujházy-vadász, 5 hat fontos.

II. osztály. Alezredes: Kmetty.

Gergely őrnagy dandára: 20-ik és honvédszászlóalj, 1 osztályzat hidász, 7 hat fontos.

Ujváry őrnagy dandára: 45-dik honvédszászlóalj, 2 osztályzat vadász, a 10-ik számú Porosz Vilmos-huszárok 4 százada, 8 hat fontos.

III. osztály. Ezredes: Pöltenberg.

Weiszl dandára: gránátos zászlóalj; az Ernst gyalogezred 3-ik zászlóalja, a német légió 1 osztályzata, 6 taraczk.

Liptay dandára: a tiroli vadászok 4 osztályzata, 1 hidász-osztályzat, 2 önkéntes csapat, 5 taraczk, — 2 röppentyű-telep.

Beniczky-csapat: a 1-ső honvédszászlóalj 3 osztályzata. 2 osztály Beniczky, $\frac{1}{4}$ század nádor-huszár, 2 ágyú.

Kossuth őrnagy dandára: 1-ső honvédszászlóalj, 1 zászlóalj. A Sándor-huszárok 2 százada, 7 hat fontos.

Zombelli alezredes dandára: 14-dik honvédszászlóalj 1 pesti zászlóalj, a Sándor-huszárok 4 százada, 7 hat fontos.

A Tiszafüreden levő csapat: a 13-dik honvédszászlóalj, császár gyalog ezred 1 zászlóalja, 2 osztályzat hidász, a Miklós, Porosz Vilmos, Sándor és Hunyady-huszárok 2—2 százada. E csapat később az illető dandárokhoz csatlakozott. Összesen: 18 zászlóalj, 26 y_4 lovas század, 68 ágyú, 14,400 gyalog, 3150 lovas, 1360 tüzér. Létszám: 18,910 ember. Önálló tartalék-sereg vagy a XII-ik hadtest. Asbóth-osztály:

a 49-dik és 63-dik honvédszászlóalj, 2 osztályzat vadász, a nagy-körösi és kecskeméti önkéntesek 4; a hidászok 2, a szabolcsi önkéntesek 2 osztályzata. A Bocskay-huszárok, a kun lovasok s a lengyel lándzsások 2—2 százada és 15 ágyú.

összesen: 4000 gyalog,
1000 lovas,
200 tüzér.

5200 ember.

Az összes sereg létszáma:

1-ső hadtest: 11600 ember

2-ik „ 9800 „

3-ik „ 12600 „

7-ik „ 18910 „

Asbóth 12ik oszt. 5300 „

57870 ember.

B.

Az osztrák sereg beosztása márczius végén.

I. Hadtest. Tábornok: Jelachich.

Hartlieb osztály:

A Grammont-dandár 3 zászlóalj, és a
Rastich-dandár 5 zászlóaljjal.

Schulzig osztály:

Kleinberger-dandár: 4 zászlóalj.

Dietrich-dandár: 4 zászlóalj.

Ottinger osztály:

Fedelmayer-dandár: 12 lovas század.

Sternberg-dandár: 14 lovas század.

Összesen: 16 zászlóalj, 69 ágyú és 4 híd-
készlet. Létszám: 18,000 ember.

II. hadtest. Tábornok: Weber.

Csorich-osztály:

Wiss-dandár 5 zászlóalj.

Colloredo-dandár 5 zászlóalj.

Schwarzenberg Edmund osztály:

Schutte-dandár 3 gránátos zászlóalj.

Leibler-dandár 3 gránátos és 2 gyalog
zászlóalj.

Bellegarde-dandár 15 lovas század.

Összesen: 18 zászlóalj, 15 lovas század és
63 ágyú. Létszám: 16,000 ember.

III. hadtest. Tábornok: Schlick.

Lobkovitz osztály:

Krieger-dandár 5 zászlóalj.

Perger-dandár 4 zászlóalj.

Lichtenstein osztály:

Fidler-dandár 4₃ zászlóalj.

Parrot-dandár 15 lovas század.

Összesen: 13 $\frac{1}{3}$ zászlóalj, 15 lovas század
és 51 ágyú. Létszám: 14,000 ember.

Tüzérségi tartalék: 1 hat fontos és 4 hat fontos lovassági, 3 tizenkét fontos gyalogsági és 3 röppentyű üteg.

összesen 11 üteg 3000 emberrel. Ezenkívül 6 osztályzat hidász 10 hídkészlettel = 1000 ember.

A lovas, gyalog és tüzér sereg összes létszáma 52,000 ember.

Ehhez számítandók még az áprilisi hadjárat alatt Gyarmathon és Váczott állomásozó Ramberg osztály:

a Götz- és Jablonovszky-dandárokból

8 zászlóalj = 6000 ember.

Az áprilisi hadjáratban alkalmazva volt osztrák sereg a Wohlgemuth parancsnoksága alatti tartalékserget, valamint a Simunich vezérsége alatti a Komáromot megszálló csapatokat ide nem számítva, 58,000 emberből állt.

A Wohlgemuth tartalék-sereg:

a Herzinger 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Teuchert: 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Theissing dandárokból állt 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Összesen 9 zászlóalj, 6 lovas század és 18 ágyúból. Létszáma: 10,000 ember.

Sirnunich megszálló csapatai.

Lederer

Sossay és

Veigl dandárokból álltak, azaz 14 zászlóalj, és 8 lovas századból = összesen 15,000 emberből.

Rákosmezei csatázások.

A magyar hadsereg 1849. márczius-végén és april elején 3 csapatban lépte át bal partjáról a Tiszát. A sereg zöme Tiszafürednél, Vetter tábornagy személyes vezérlete alatt, a 7-dik hadtest Tokajnál Görgei tábornok és a 12-ik hadosztály Szolnoknál Asbóth ezredes alatt, hogy támadóharczot kezdjenek, s a jobb parton álló Windischgrätztől vezérlett osztrák hadsereg ellen.

Asbóth ezredes a hadsereg zömének (1, 2, 3-dik hadtest) eltávozása után márczius 11-dikén a Tisza mögött Czibakháza és Török-Szt.-Miklóstól Tisza-Füredig nagy kiterjedésű tábort ütött, úgy hogy hadosztályának közepe Szolnoknál, jobb szárnya Fegyvernek, a bal Czibaknál állott. Ennek feladata volt a magyar

hadsereg Tisza-Füredre vonultát elleplezni, az éj messze kiható őrtüzeit ápolni és erős szemléket tartani a Tisza jobb oldalának minden irányában, hogy a Jellachich alatt Abonyban és Czegléden állomásozó része az osztrák seregnek azt vélje, hogy a magyar hadsereg zöme és a főhadi szállás Török-Szt.-Miklóson van.

A tisza-füredi átmenet sikerült, ezáltal az ellenség kijátszatván, a magyar hadsereg zöméből az 1-ső s 2-dik hadtest minden ellentállás nélkül Jászberénybe ért, e közben a 7-dik hadtest a miskolcz-gyöngyösi vonalon haladt előre. April 2-ika volt, midőn Asbóth ezredes a főhadi parancsnokságtól Klapka tábornok által aláírt rendeletben parancsot kapott az alatta álló hadosztálylyal a Tiszát rögtön átlépni, Szolnokon keresztül a vasútvonal mellett Pest felé haladni s összeköttetést keresni a szintén Pest felé törekvő hadsereggel. Az ezredes a Czibakházán letelepedett osztálylyal mindjárt tudatta a rendeletet, hogy annak még azon este el kell indulni, és 3-dikán Abonyba vonulni, ugyanazon 2-dikáról 3-dikára menő éjjel egyesítette a többi letelepedett osztályokat is, a Szolnok- és Fegyvernekről megrendelt hajókon 3-dikán reggel átkelt a Tiszán s az nap

Abonyba vonult, hol az egész elkülönített had a czibakiakkal együtt 3-dikán este megérkezett.

Az így egyesült hadosztály állott a 49, 60,

63-ik honvéd zászlóaljából . . .	3500
A szabolcsi önkéntesekből . .	300
A körösi önkéntesekből . .	400
Egy vadász-osztályból . . .	300
2 század tüzérségből . . .	250
1 osztály Bocskay-huszárból	300
1 osztály kun lovasságból . .	260

2 üteg 3 fontos, fél üteg 6 fontosból: összesen 4750 gyalog, 560 lovas és 15 ágyúból. Éhez jött még később egy század Würtemberg-husár, 2 század lengyel-lándzsás..... 450 lovas Torsnitzki alezredes vezetése alatt.

Egészben: 5760 ember és 15 ágyú.

Április 4-kén folytattuk az utat Czegléd felé.

5-dikén Albertire vonultunk, a hol már az ellenhez közeledvén, tábort ütöttünk. Itt kiküldött kémek hírül hozták a tápió-bicskei csata eredményét, és a magyar hadsereg előrehaladtát. Asbóth ezredes 6-kán fürkésző őrzőjáratot küldvén előre, Pilisre vonult s ott tábort ütett. Éjszaka meghallotta az isaszeghi győze-

lem hírért, rögtön megszüntette a táborozást s azon szándékkal, hogy a szétvert ellent felkeresi és üldözni fogja, tovább vonult. A Monor-felé vezető úton megtudta az előre küldött őrszázadosoktól, hogy Monor ellenséggel van megakadva, azonnal elhatározta az ezredes őket megtámadni, parancsot ad a 49-ik zászlóaljnak és a kun lovasoknak, hogy a falut Pilistől egyenes irányban támadják meg és pedig oly formán, hogy midőn a kunoknak egy ágyűlvés által jel adatnék, ezek a falu felé vágatssanak szakaszokban, rohamlépésekkel követvén őket a zászlóalj, a csapat zömével pedig az ezredes megkerüli a falut s az üllői oldalról támad, a huszárok mennek elől (a la tete) a 3 fontos üteg kartácsal töltve követi őket, a körösi önkéntesek és a 63-dik zászlóalj képezik a támadó csapatokat, a vadászok elfoglalják a fő- és oldalutczák bemenetelét, a többi csapatok és tüzérek tartalékban maradnak. A csapat eleje eléri a falut, riadót vernek, de már ekkor sietnek a kunok azon hírrel, hogy az ellen már egy órával ezelőtt Üllő felé vonult.

Ez Horváth dandára volt, mely Tápió-Bicskéri hátráltában Monoron csak néhány órát pihent.

A csapat fáradt volt, Asbóth ezredes tehát az utczán tábort ütött s betérvén a kath. lel-készhez, még terítve találta az asztalt, melyet a lakomázó osztrák tábornokok elhagytak. 7-én reggel Péteri s Gyömrő felé folytattuk az utat, hogy a magyar fő hadsereghez közeledjünk, s azzal összeköttetést szerezzünk, még azon este elérte az osztály Maglódot és ott tábort ütött, 7-én kiküldött fürkésző őrjáratok hírül hozták, hogy Aulich ezredes a 2-ik hadtesttel Kerepe-sen áll, Kmetty osztálya pedig Palotát fedezi, egyszersmind parancsot kaptam, hogy Aulich tábornokhoz csatlakozzam.

Ekkor a főhadsereg azon részével voltam összeköttetésben, mely az isaszeghi csata után Pestnek tartott s azon megbízást nyéré, hogy erőszakolt szemlegezések, látszólagos támadá-sok által, a Pest előtt táborozó ellent kikém-lelje és az osztrák serget a magyar hadtest zöme felé, Görgeihez csalja egész Komáromig, Váczon és Léván át.

A magyar csapatok vitézségét oly fényesen bizonyító isaszeghi csata után, melynél 3 had-csapat mindegyikében tízezer, összesen tehát harminczezernyi emberrel, a legalább 46,000 főből álló ellenséget tökéletesen megverte;

Windischgrätz visszavonult Pestre. A magyar sereg két részre oszlott. Az első, harmadik és hetedik hadtest, mely utóbbi az isaszeghi csatában nem vett részt, hanem tétlenül Gödöllőn állomásozott, Váczon keresztül vonult és egy, Götz tábornok alatt ott állomásozó osztrák dandárt szétvert, átment Lévára Komárom felszabadítása végett, a határszélről jövő Welden és Wohlgemuth alatti osztrák tartalék-sereg elé.

A második hadtest és az elkülönített 18,000-nyi Kmetty és Asbóth hadosztály a megvert osztrák hadsereg után nyomultak és Pest előtt nagy félkörben állapodtak meg; Kmetty Palotát, Aulich Czinkotát, Asbóth pedig Maglódot szállotta meg, e három helyen egymást segítve tábort ütöttek.

E hadi fogásnak háromszoros célja volt, először a magyar sereg zömével Windischgrätz osztrák fősergének háta mögé juthatni, elfoglalni Komáromot és itt a 8-dik hadtesttel egyesülni, másodsor a határszélről a Welden és Wohlgemuth alatt érkező tartalék-serget a főhadsereggeli egyesülésben megakadályozni és szétverni. Végre megbízatott az Aulich, Kmetty és Asbóth alatti magyar csapat, hogy több-

szőrös álrohammal az osztrákot Görgeitől magokra vonják, azt hitetvén el vele, hogy az egyesült magyar sereggel van dolga. Így hát Pest előtt nem terveztek komoly megrohanást, meg akarták a fővárost kímélni, mert ez nagy ütközet által könnyen tetemes károkat szenvedett volna. Aulichnak Windischgrätzet mindaddig meg kellett tartani jelen állásában, míg Görgei Welden osztrák tábornokot meg nem verte Komáromot fel nem szabadítá. E feladat megoldva lőn, s Auliché volt itt a legnagyobb érdem.

10-kén éjjel a magaslatokon tanyázó magyar csapatok parancsot kaptak, hogy egy kiszámított támadást intézzenek az ellenre, a védett helyeket támadják meg gyorsan és határozottan, egész a kihívásig hozzák az ütközetet, de az ellenség, erejének tökéletes kifejtése után álljanak meg, visszamenvén előbbi állomásaikra; üldöztetés esetében is minden áron helyt kell állni. Az ilyen, a kétszernél is erősebb ellenre tett látszólagos támadások csak nagy elővigyázattal, tetemesb veszteség nélkül intézendők, mert a csata félbeszakítása után a rend fentartása s a következő visszavonulás fölötté nehéz, mert nem csak az előnyomolni

kezdő csapatokat, kivált ha a lelkesültség vezeti őket előre, nehéz hátrálásra bírni, hanem a nyomban követő ellen mindinkább fejlődő ereje is veszélyessé válhatik, s csak a legnagyobb erély s határozott hideg magatartás eszközölhet kevés veszteséget az ily visszavonulásnál.

Főleg az Asbóth ezredes által vezérelt balszárny volt nagyon kitéve, mert azt a vasút felőli részen könnyen körülkeríthették.

Hajnalkor az egész csapat odahagyá táborát. Asbóth hadteste a keresztúri magaslatok által fődözve észrevétlenül mehetett előre. Megérkezvén, oly gyorsan tört az ellenre, hogy annak a felállított ágyúk védelmére sem volt ideje elrendezni csapatjait, s így Asbóth észrevévén a rá tüzelő ellenséges csapat védetlen hadi készletét, egy három fontos könnyű kartácsüteget parancsolt előrerohanni s a kített ellenséges ütegeket, 6 fontos ágyúkat és rakéta-telepet egy század Bocskay-huszár és egy század kun-lovas által ostromoltatá, az első elfoglalt 2 ágyút, a második 3 rakéta-telepet. E győzelmet derék lovasaival Pálinkás őrnagy kun-parancsnok, és László, Bocskay-huszár-kapitány vívta ki. E lelkes támadás an-

nál is inkább kiemelendő, mert mind két csapat most volt először tűzben; de az első sikerrel oly bátor és erős magatartást nyert, hogy a későbbi csatákban is kitűnő vitézséggel vívott. Az említett két parancsnok és 4 huszár (2 Bocskay, 2 kun) nyertek érdemjelet, Pálinkás őrnagy egy kartács-lövésre jobb karján könnyű sebet kapott.

Miután Kmetty ezredes új-Pestig előnyomult, Aulich tábornok a rákosi erdőcskét rohanta meg. (A Collig őrnagy alatt lévő Don Miguelek 1-ső zászlóaljával). Asbóth pedig a téglakemenczét és a kőbányai szőlőhegyeket foglalta el, az ellenség mindinkább kifejté erejét és csatába ereszkedett, ekkor parancs jött, hogy a csatát félben kell hagyni, az összes csapatok vissza kezdenek vonulni.

De Asbóth ezredest már körülfogták, Hardegg Henrik vasas ezrede, s egy 6 fontos lovas üteg a vasútvonal háta mögé került, s csak azon elővigyázat menté meg, hogy e veszedelmes ponton fél hatfontos üteget, egy század Würtemberg- s ugyanannyi Bocskay-huszárt állított fel. Ezek a derék Würtemberg-huszárok Jeli eh kapitány vezérlete alatt gyorsan a vasasok elé vetek magukat. Asbóth ezredes

tömegbe szólítá gyalog osztályát s személyesen előre vezette a másik század Bocskay-huszárokat, kezébe vévén zászlójukat. A szétszórt Würtemberg-husár század a közben ismét egybegyűlt, s újlagos támadást intézett a vasasokra, mire ezek hátrálván, több támadást nem intéztek. A két említett század erős magatartása, s a 6 fontos fél üteg kitűnő és gyors tüzelése által sikerült (mert az először szétvert, Kovács kapitány alatti század már nem volt összegyűjthető) a hátráló gyalogságnak, mely váltakozva szembe állt az ellennel és a középben menő ágyúknak, a visszavonulás jelentéktelen veszteség mellett, ezt is két, a tömegbe eső gránát okozá. Az ellenséges lovasság és lövegek e hadosztályt a keresztúri magaslatokig üldözik, de itt Asbóth egész hadosztályát szembe állítá és csatarendben indítá meg, továbbá a 3-fontos ütegek határozottan tüzeltek a magaslatoknál s a határozott magatartás gátot vetett a további üldözésnek. Miután az ellenséges ágyúk és lovasság eltűntek szem elöl, 3 órakor délután a táborba vonulnunk sikerült.

Asbóth osztályában a superintendens fián, a hazája szabadságáért lángoló, 49-ik zászlóaljbeli jeles főhadnagyon Stromskin kívül, kit

a tömegben egy kartácsgolyó ölt meg, gyászolnunk kellett még Harsányi, a derék Bocskayhuszár alkapitány halálát, ki ütközés közben leesett lováról és a vasasok által összevagdaltatott. Az osztályban közemberekből 13 halott, 28 kisebb nagyobb sebesült vitetett át Ráday grófnő Gyömrőn felállított kórházába. Nem állhatom meg, hogy egy, a 63-ik zászlóaljban szolgált 14 éves fiút meg ne említsek, a ki felsőczombjában lövést kapott, midőn a kórházba mentem, az emberszerető Ráday grófnőt a kötözésnél találtam. Kérdésemre: fáj-e fiam? Így felelt egész vidámsággal: „Semmi baj ezredes uram! csak azt kívánom, hogy megint hamar kigyógyuljak és megboszulhassam sebemet.”

16-án és 19-én e látszólagos kémlélődéseket folytattuk, a nélkül, hogy a kihívás oly heves lett volna, mint 11-kén. A 60-ik zászlóalj 16-kán a kőbányai szőlőhegyek közt egy vadász zászlóaljjal erős tusába keveredett. Ez osztály miután nem hagyá el elég gyorsan a szőlőkerteket s tüstént nem rendezhette magát, az ellenséges lovasságtól nagyon meg lőn szorítva, de a derék parancsnok-, Okolicsányinak csakhamar sikerült a

tömeget rendezni és egy, a 7-ik hadtestből Asbóth osztályához rendelt hatfontos. üteg védelme alatt kevés veszteséggel visszavonulhatott s nyugodt, határozott magatartásával a lovasság üldözésétől megmenekült.

April 21-kén reggel a császári táborban élénk mozgás volt észrevehető, és csakhamar jelentékeny csapatokat láttunk előnyomulni, általános rohamra készülődve. Állomásaink azonban már jobban biztosítva voltak, Asbóth ezredes nyílt szárnypontján a maglódi magaslatok két kiálló szögleténél, Csaba és Ecsér felé két sánczot hányatott s a szőlőkertekben vadász-árkokat húzatott, — az ellenség dél-előtti 11 órakor két ágyúlövés távolságra előttünk állott. — Mi készek valánk elfogadására.

Nagyszerű látvány volt, a mint a ragyogó napfényben, a gyalog csapatok, ágyútelepek és lovasság mindinkább előbbre jöttek, és többen közülünk aggódva várták a kétes sikerű heves csatát. Aulich tábornok parancsot adott, hogy ha az állások meg nem tarthatók, Isaszeghre vonuljunk vissza. Ekkor az osztrák hadsereg tüstént megállott s két egész óráig nyugodtan maradt helyén.

E műtét alkalmasint leendő visszavonulásuk palástolására volt kiszámítva. Délutáni 1. órakor az ellenség visszament táborába, s másnap reggel táborunkba jövő pesti lakosok jelenték, hogy Windischgrätz az éjjel Pestet elhagyta, Budán azonban még hagyott némi őrséget. — Jellachich hadtestével délnek tartott, Windischgrätz pedig Komáromnál april 26-kán még csatába bocsátkozván, az osztrák határszélekre ment.

Az Aulich vezérlete alatti magyar csapatok Pestnél — Asbóth hadosztálya pedig Soroksárnál ütöttek tábort.

Asbóth hadosztálya 28-káig időzött Soroksáron, mialatt ugyancsak két zászlóalja, a 49-ik és 63-ik, zászlószentelési ünnepet ült, és ama nagy szerencsében részesült, hogy Magyarhon két legnemesebb lelkű asszonya, Zichy Antónia és Karolina nővéreket, kik a hazáért a legnagyobb áldozatokat hozták s még most is hozzák, mint zászlóanyákat tisztelheté körében. Adja az ég, hogy ez áldozatkészségükért meglássák Magyarhon fölött a szabadság fényes napját, s hogy nagyreményű gyermekeik, nemes anyjuk és kegyeletes emlékű atyjuk példája szerint, derék

népeik élén, jólét- és dicsőségre vezéreljék azt.

28-kán elvonult Asbóth hadosztályával Csepel szigetére s Ercsinél hidat húzatott a Dunán, a 2-dik Aulich hadtest május 2-án követte, s 4-kén reggel minden csapat átkelt a, hatalmas vizén, Budavár ostromára menvén s az első a nádor kertnél ütötte föl táborát.

A

2-ik hadtest hadműveletei

a

Vágnál, különösen a zsigárdi ütközet.

Budavár 1849-ik évi máj. 21-kén történt bevétele után elmulasztá Görgei azonnal támadó műveleteket kezdeni meg az ezalatt a Vág- és Dunánál összpontosuló császári osztrák csapatok ereje ellen. Ellenben a 19-kén végbement nagysarlói győzelmes döntő ütközet s Komáromnak ápril 26-iki fölszabadítása után a Buda bevételére oda visszavezetett csapatokat még az erősség elfoglalása után is Budán és Pesten, mint teljes békében, nyolcz napra beszállásolá. Ezen nyugvás egészen szükségtelen és semmi alpra sem volt fektetve, mert a lovasság, melyet Görgei az ostromra leho-

zott, teljes 3 hétig vesztegelt Buda környékén, a gyalogságból pedig, ennek nagy száma miatt, naponkint csak 4 zászlóalj állott szolgálatban, s így épen nem volt kimerülve. Ha be is bizonyúlna, a mi még kérdés, hogy Kossuth csakugyan kívánta Görgeitől Buda bevételét, úgy először — mint már ismételve kimutattuk és a mint történt is — Görgei nem vala az az ember, a ki hajlandó lenne parancsokat elfogadni, ha ezek nem saját nézeteihez mérttek; másodszor: szükséges volt-e egy harmadrangú erősség ellen, mely várüregézzel nem levén ellátva, s kitartó bombázást kiállani képtelen, 30,000 gyalogot és 8000 lovast vezetni? — Komáromból pedig, hol a sánczokon 300 ostrom-ágyú állott, e nehéz telepek közül egyetlen egyet sem vinni magával? (holott a hadsereg akkor gőzhajókkal is rendelkezhetek;) kérdem: miért hagyá Görgei az ostrom-telepeket Komáromban? kérdem: mi teendője volt a 8000 huszárnak Buda alatt? (mely erőd őrsége csupán 3500 gyalog és 1 szárny vértésből állott.)

Azalatt, míg Görgei — az osztrák sereg Komárom felszabadítása után csaknem egészen feloszolván — győztes hadaival Bécs ellen vo-

mulhatott volna, — ott van Komárom vára egész biztonságban, csupán a közönséges szolgálattételre hagyván hátra bizonyos csekély őrséget. — És ha a Pest előtt álló Aulich tábornok- és Asbóth ezredesnek csak ötven nehéz ostromágyút küld Komáromból, melyekkel ezek Budát (négy pontról, a kis és nagy svábhegyről, a sashegyről és a sz.-Gellérthegyről uralkodván fölötte — megadásrai sikertelen felszólítás után) 24 óra lefolyta alatt romba lőhettek volna; — e bombázás után Aulich 12000 embere tökéletesen elégséges leendett a 3500 főnyi csekély őrség megfékezésére, ha ez magát meg nem akarta volna adni. Ekkor Aulich hadteste délre küldetvén, a Görgei-féle nagy hadsereg — miután semmi ellenség sem létezik hátul — akadálytalanul működhetik Bécs ellen, és így nem lett volna szükséges a Bánságba Erdélyből vonni ki csapatokat, Bem pedig Galicziába törhetett volna be. Ennélfogva a nagy hadsereg visszavonulása Budára s ennek oly módoni ostromlása, a mint ezt Görgei tévé, — egyedül ez utóbbinak már akkori áru-lása felől tesz biztos tanúságot. Ez pótolhatlan mulasztás volt, miután Panyutin orosz hadteste csak június 12-dikén érkezek Pozsonyba az

éjszaki vaspályán; így Göihei azon hibáját, hogy a magyar hadsereget Budára visszavezette, még némileg jóvá tehetné, ha máj. 22-én gyorsmenéssel a Duna jobb partján előrenyomul, az akkor még egyedül álló osztrák hadseregen áttör, s a háborúnak előnyös fordulatot adva, békét eszközöl. Azonban Görgei ezt nem tevé, még drága 8 napig Budán maradt, s mintha csak kiszámította volna, addig késedelmezett, míg az oroszok az osztrák haderővel egyesültek; s három hadtestet, az 1-sőt, 2-ikat és 3-kat, máj. 28-, 29- és 30-kán csak ekkor indít el Budáról rövid napi menetekben a Vághoz, s küldi Kmetty hadosztályát Székes-Fehérváron át Pápa felé; — így erejét minden irányában megosztá a nélkül, hogy valahol erős lenne, és csak némi eredményű támadó művelethez is foghatna.

A Duna jobb partján állott még a 6000 emberrel bíró Kmettyn kívül a 7-ik hadtest (Pöltenberg) 12,000 embere Győrött, s a 8-ik hadtest Klapka parancsnoksága alatt 10,000 emberrel Komáromban és Kosztolányinak 4000 főnyi hadosztálya Csallóközben; e csapatosztályok összesen 30,000 főnyi egészet képeztek.

A Vág-vonalat már előbb, Buda ostroma alatt megszállá Horváth ezredes 3000 emberrel. — Görgei Ármin őrnagy ezzel egyesülve, megszállta a bányavárosokat a 3. hadtestből kiválogatott 2000 főnyi javasereggel.

Így az egész magyar dunai hadsereg Görgei tábornok parancsnoksága alatt Trencséntől Csornáig terjedő hosszú vonalon volt felállítva, — mi bizonyára nem oly elhelyezés, hogy támadó hadiműveletre lehetne gondolni.

A főnebb említett három hadtest, az 1-ső (Nagy Sándor), a 2-ik (Asbóth), a 3-ik (Knézich), jun. 2-ik, 3-ik és 4-én megérkezett a Vághoz; az első megszállá Mocsonokot, a két utóbbi Érsekújvárt, és ezen helyzetben, csupán a Vág mentén figyelőleg portyázva, maradtak 12-kéig, tehát újólág 10 napon át egészen tétlenül.

Ekkor értesült Görgei, hogy az oroszok Pozsonyba megérkeztek, s csak most határozá el magát, midőn az ellenség 20,000 gyalog és 40 ágyúval erősbödött, hogy a magyar sereget, mely oly hősileg harczolt, mészárszékre vigye; ezt következetesen megosztott hadiműveletek által mindig elszigetelvén, néhányszor veresé-

get szenvedni engedje; az ellentállás lehetősége felől főhadiszállásáról és saját szavai által terjesztett kétkedés által demoralizálja, s ekként az ő későbbi árulását előkészítve, — a további védelem lehetetlenségét, mint a körülmények kényszerűsége által parancsolttat állítva elő, — végre a kormánytól elszakadva, ennek az engedelmességet nyilvánosan felmondva, az ő dictátorrá való kinevezését kieroszakolva, Világosnál a fegyvert letegyve; önmagának azonban, mint ezt Windischgrätz már január hóban megígérte neki, díjul teljes bocsánatot, minden további kereset ellen biztosítást — mint ezt a Zichy-család által indított pör tanúsítja, — Klagenfurtban évpénzzel ellátott tartózkodást, de egyszersmind megvetést, a világtóli elítéltetést arat. A „Leichtthum” című lipcsei hetilap Görgeit a semmirevalóság világtörténelmi szörnyének nevezi.

Jun. 12-kén a 2-ik hadtest Guttán keresztül, hol hidat vertek, Csallóközbe küldetett, hogy ott egy kiválasztott ponton, az érsekújvári Dunán egy második hidat készítsen, s hogy így a Vágón túl előnyomulva az ellenség jobbszárnyát megtámadja, ezután pedig szétterjeszkedve s Farkasd- vagy Negyednél egyesülve a

3-ik hadtesttel, ennek részére lehetővé tegye az átkelést.

Ezen, t. i. a 3-ik hadtest, míg a 2-ik a járhatlan mocsáros vidéken a legnehezebb műveleteket végzé, egészen tétlenül állott Érsekújvárott, sőt még a hídkészítéshez szükségelt anyagot sem gyűjté össze s vivé a kitűzött helyre, hogy a 2-ik hadtest megjelenésekor a túlsó oldalon ennek azonnal segédkezet nyújtott volna.

A 2-ik hadtest 13-án Pusztá-Aszódra vonult, — mely Guttától 1 mérföldnyire, szorosán az érsekújvári Duna-ág partján fekvő tanya, — hogy itt, hol a Duna kanyarodik, s a Dudvág folyóval egyesül, mint erre legalkalmasabb helyen, hidat építsen. A hadtestparancsnok Asbóth ezredes még aznap elküldé Szekulits ezredest Vasárut felé egy ott levő osztrák dandár (Derschatta) foglalkodtatására, nehogy ez a hídépítést háborgassa. Kisfaludy dandárja — ki a hadtest legvitézebb parancsnokainak egyike — Guttánál nagyobb csolnakokon átszállított, s a Duna bal partján egész Sereg-Akolig (szállás), Pusztá-Aszóddal átellenben, küldetett, hogy a hídépítést minden ellen födözze. E dandár visszavetett egv, a túlsó par-

ton álló vadász-zászlóaljzat, ugyanezt tévé a Szekulits-osztály az ellenséges Derschatta-dandárral, s így a négy századutász 14. és 15-dik közti éjjelen, Komáromból hozott talpaktól, elkészíté a hidat P.-Aszód és Sereg-Akol közt.

Június 15-kén a hadtest 3 dandára Aszódnál a Duna jobb-, Kisfaludy dandára Sereg-Akolnál a Duna balpartján táborozott.

A táj, úgy az érsekújvári Duna-ág jobb és balpartján, mint szintén a Vág és Dudyág folyócska közt, egészen el volt öntve s terjedelmes posványnyá vált, — az itt fekvő helységek közt csak keskeny töltések tartják fönn a közlekedést, — s a Dudvág bal partján végig, valamint a Vág jobb partján fölfelé keskeny utak — mint szorulatok — vezettek az ellenségtől megszállott területre.

A 2-ik hadtestnek a szerint azon fölöttébb nehéz föladat jutott, hogy e posványos földön a sokkal erősebb ellenséges haderő ellen támadólag nyomuljon előre, s ezt jobb szárnyán elsöpörje.

Ha a főtabornok a 2-ik hadtest e műveletét a másik két hadtest és a Szerednek átellenében Semptén álló Horváth-osztály öszhangzó s erélyes közreműködése által támogatta volna s a

helyett, hogy 10 mérföldnyi távolságra parancsokat küldött serege után, — táborkarával maga is megjelent volna a harcz színhelyén, miszerint ennek megszemlélése által fölvilágosítva, egységet öntsön a három hadtest mozgalmaiba; akkor sikerülhetendett a megtámadás, mert bár az ellenség tetemesebb haderővel rendelkezhetett, a morális túlsúly mégis a magyarok részén volt azon áldozatkész vitézség- és győztes bátorságnál fogva, melylyel hazája léteért harczolt.

Az osztrák dandárok, számra 4, (itt meg kell jegyeznünk, hogy a császári dandárok még egyszer oly erősek voltak mint a magyarokéi, mert ezek csak 2—3 zászlóaljból, amazok 5—6-ból állottak,) a Vágón túl lépcsőzetesen valának felállítva, úgy hogy a hol szükség volt, egymást kölcsönösen támogathatták. Ezek a következő dandárok voltak. Pott Farkasdon és Zsigárdon, Hertzinger Pereden és Sellyén, Theissing Deákiban és Galanthán. A negyedik dandár, hol a hadparancsnok Wohlgemuth altábornagy személyesen jelen volt, Szereden Benedek alatt volt felállítva. Az osztrák lovaság parancsnoka Burits tábornok vala. Mindössze 24,000 gyalog, 4000 lovas, 1 üteg ágyú-

és 2 üteg röppentyűvel. Panyutin hadosztálya, mely 16-kán Nagy-Szombatba érkezett, az osztrákok tartalékját képezé. Összesen 40,000 ember 120 ágyúval.

Ezek ellenében állt Horváth 3—4000 emberrel Sempténél, Nagy Sándor tábornok 10,000 emberrel Mocsonokon, Knézich tábornok 9000 emberrel Érsekujvárott, Asbóth ezredes 9000 emberrel P. - Aszódon; mindössze 32,000 ember 110 ágyúval, ezek a mint látszott, arra voltak rendelve, hogy a támadás műtéteiét megkezdjék.

Mint mondtam, egyesült erő s erélyes vezénylet mellett ez sikerülhetett volna. Lássuk, minő intézkedést tett a magyar fő tábornok?

A 2-ik hadtest azon parancsot kapa, hogy Szekulits osztályát hátrahagyva az aszódi hídnál, 16-kán hajnalban csak 5 zászlóaljjal, 3 üteggel és ehhez mért lovassággal induljon el, támadja meg az ellenség állását, Farkasdot foglalja el, itt jobb szárnyával szilárd állást vegyen, és a 3-ik hadtestteli közlekedés végett a Vágón azonnal hidat építsen.

A 3-ik hadtestnek parancsolva volt, hogy ugyanez napon Sellye felé Szelőczénél, — az

1-ső hadtestnek pedig, hogy Sopornya felé cselmozgást tegyen.

Ha a főtabornok a 2-ik hadtestet arra szánta, hogy ez a Vágón túl lépcsőzetesen felállított császáriak ellen a támadó működést komolyan megkezdje, — a mint a rendelet következő pontja jelenté: „A hadtest jobb szárnyát Farkasdon szilárdul felállítani” — (e szerint Farkasdot el kellett foglalnia), úgy ezt a többi magyar hadtesteknek is komolyan kellett volna támogatniok, nem pedig, a mint történt, csak cselmozdulatok által, melyek csak abból álltak, hogy a túlsó parton megmutatták magukat. A 3-dik hadtestnek az lett volna rendeltetése, hogy Szelőczénél, az ott alig 100 lábnyi széles Vágón hidat építsen, mi, már kész anyag levén, legfőlebb 6 óra alatt megtörtént volna; az 1-ső hadtestnek és Horváth ezredesnek Sempténél kellendett az átmenetelt erőtetni, vagy legalább komolyan megkísérteni. Azonban mindez nem történt meg. A mint épen említők, a Vág és Dudvág közti térség terjedelmes mocsár volt; Farkasdra csak egy keskeny szorulaton, mint száraz úton, szorosan a Dudvág balpartján, juthatni. Ezen ut Királyréven és Zsigárdon visz keresztül; e szerint,

hogy a rendelet értelmének megfelelőhessen, Királyrévet és Zsigárdot be kellett vennie, mert Farkasdot csak így lehetett elfoglalni. Hogy a rábízott feladatot annál biztosabban megfejtse és a Vág tulsó partján állva maradt hadtesttel a közlekedést minél előbb helyreállíthassa: Rakovszky őrnagy parancsnoksága alatt a 48-ik zászlóaljat, valamennyi utász-századdal — egynek kivételével, mely az aszódi hídnál maradt — 15- és 16-dika közti éjjel Guttánál átszállítván, elküldé azon parancscsal, hogy a guttai révtől a Vág jobb partján Negyedre vezető keskeny töltésen nyomuljon előre s az ellenséget Farkasdról vesse ki, és így az 5 zászlóalj Aszódról történő homloktámadását, az ellenséges Pott-dandár ellen, támogassa, az utászok pedig azonnal a hídépítéshez kezdjenek. Negyednél, mely helység szilárd állásánál fogva erre legalkalmasabbnak találtatott, Rakovszky őrnagy kapott még így és fél üteget és egy szárny Würtemberg-huszárt. Az utászok Negyedre érkezvén, a Vág egyik partján sem találtak hídanyagot, s előbb a legnagyobb megerőtetéssel kellett nekik az ottani hajómalmokat és a Negyed helységében szűken találtató faanyagot kizsarolni.

Rakovszky őrnagy, mint később látni fogjuk, az ütközetre későn érkezett. A 3-ik hadtest csak egy dandárt küldött Szelőczére, s egész nap az ágyúzást hallgatva, megelegedett csapatjainak ottani fölállításával. Az 1-ső hadtest egyszerű cselmozgást tőn Sopornya felé; Horváth ezredes tétlenül maradt.

Ily körülmények közt, csupán magára szorítkoza, Rakovszky oldalcsapatjának Farkasdra való elküldése által némileg megnyugtatva, — bár a rendelet tudósításának daczára, miszerint „Zsigárdon és Farkasdon csak két zászlóalj van”, bizonyosan tudva volt, hogy ott sokkal nagyobb számú császári csapatok állanak, — Asbóth ezredes 5 zászlóalja, 2 osztály huszár- és 3 üteggel hajnalban elindult Aszódról.

Hogy a Dudvág erdővel fődött jobbpártjáról, melynek balpartján, mint főnebb említők, keskeny száraz út visz Királyrévbe, ne háborgattassák, az önkéntes Bocskaycsapatot és egy század pozsonyi vadászt Guttárol e célra hozott csolnakokon átszállított, hogy ezek a főcsapatok menetét oldalról fődjék és biztosítsak. Nem sokára kitűnt ezen óvatosság szükségesége, mert e zászlóalj nem csak az erdőt találta vadászokkal megrakva, kiket azonnal kiszorí-

tott, hanem királyrévi útjában a Dudvág túlsó partján e zászlóaljából álló osztrák hadoszloppal is találkozott, mely Vasáruiról Nádszegegen keresztül vagy véletlenül, vagy vett hírek nyomán küldetett e napon Pott dandárjának segítségére. A pozsonyi vadászokkal egyesült kitűnő derék Bocskay-csapat és ezen ellenséges hadoszlop közt reggeli 7 órakor kezdődött a viadal; de minthogy ez az előnyös erdőszéli állást bírta s jóval előbbre is volt, hamarabb ért Király révbe, hol a főnebb említett zászlóaljat a hídnál egész nap sakkban tartotta.

Az 5 zászlóalj, az ellenség által nem gátolva, hanem a részben posványos földön nagy nehézséggel küzdve, — a gyalogság néhol térdig gázolt a vízben — Asbóth ezredes személyes vezénylete alatt haladt előre, s fél 8 órakor ért ki a szorulatból, hol a posványos föld szilárdabbá válván, a csapatok fölállítása lehetővé lön. Minthogy épen a facsoportozatok és kukoriczaföldek elfődték az állást, pihenés tartatott; a parancsnok összegyűjté a dandárnokokat s kiosztá előleges parancsait. A 25-ik zászlóalj (Rezsni kapitány, egy fiatal, tehetség-s bátorságteljes tiszt alatt) azon feladatott kapa, hogy Királyrévet, mely ellenséggel meg

volt rakva, minden áron elfoglalja, s a túlsó parton odavonuló Bocskaycsapat- és vadászokkal egyesüljön; e zászlóalj mellé félüteg adott. A Don Miguelek és az 56-ik zászlóalj Collig őrnagy parancsnoksága alatt azon rendeletet nyerték, hogy Zsigárdot támadják meg; a 60-ik és 54-ik zászlóalj Kisfaludi dandárőrnagy alatt, mint tartalék, a központban maradt. A lovasságból három század Würtemberg-husár a jobbszárnyon, egy század Bocskay-husár pedig a balszárnyon állíttatott fel hátul. Ezek voltak az előleges intézkedések. A csapatok 8 órakor csatarendbe állíttattak; ekkor jött át a mocsáron két paraszt Farkasdról azon jelentéssel, hogy az ellenséges zászlóalj onnan éjjeli 2 órakor Zsigárdra indult, mi valószínűleg azért történt, mert a guttai révészek a 48-ik zászlóalj előbbi este megkezdett átszállításáról jelentést tehettek. A mint az 5 zászlóalj az erdőcskéből kiért, azonnal meglátszott Zsigárdtól jobbra Pottnak három zászlóaljból álló, soronkint felállított dandárja, a második csatarendben 2 hadoszlop állt; 2 ütegből fél üteg Zsigárd előtt körül volt sánczolva, fél üteg a jobb szárnyon, a másik egész üteg pedig a középponton vala elhelyezve; ágyúi a gyalog-

ság sora előtt állottak. A jobb szárnyon, egészen hátul, két osztály lovasság állt. — Erős ágyúlövésnyi távolságra az ellenség megkezdé az ágyúzást, mi valószínűleg azért is történt, hogy a Deákiban és Sellyén álló Hertzingerdandárt megtámadtatásáról tudósítsa.

A 25-ik zászlóalj már ezelőtt elvált a tömegtől s elszántan Királyrévnek indult, kiszorítá a benn levő ellenséges zászlóaljat, mely Alsó-Sellyére indult.

Asbóth ezredes a Don Miguelek és az 56-ik zászlóaljból az első csatarendben, fél távolköznyi osztály-oszlopokat alakított, melyeket mozgalmi lépésben indított előre; a 60-ik és 54-ik zászlóaljak szintén osztályoszlopokban nyomultak előre a térkör mögött lőtávolságnyira; a középponton 12 ágyú volt őszpontosítva, s a második csatarend mögött kettős oszlopban álcázva. Részünkről még egy lövés sem történt; a másik fél üteg a bal-szárnyon a lovassághoz volt adva. A zászlóaljak bátran nyomultak előre; az ellenség golyói már a parancsnok kísérete közé ütöttek, egy altiszt halálosan megsebesült, Salamon főhadnagy lova lesújtatott, s ő maga is sebet kapott a lábán. A balszárnyoni lovasság most azon

parancsot vévé, hogy ügetve induljon előre, szárnyalja túl az ellenség jobb szárnyát, s támadja meg annak oldalékját; ezzel egyszerre vágatva ment a középpont 12 ágy uja túl az első csatarend elé, s oly heves tüzet szórt az ellenség egész sorára, miszerint ez tüstént megfordult, s balra kanyarodva, Zsigárdra vetette magát. Mert a körülsánczolt fél üteget jobbszárnyunkról egyszázad Bocskay- s félszázad Würtemberg-huszár támadta meg s el is vévé Kompért főhadnagy alatt. A Don Miguelek és a 56-ik zászlóalj most megrohanta Zsigárdot, mi Coliig őrnagy és Mándy osztályparancsnok s alezredes vezénylete alatt sikerült is. Az ellenség Peredre vonult vissza; a 25-ik zászlóalj elvett több podgyászszekeket, elfogott két tisztet és 60 közembert, kik Aszódra küldettek. Délelőtti 2 óra volt. Rakovszky őrnagy, ki a 48-ik zászlóalj sok bajjal járó átszállítása miatt, azután pedig a fölöttébb rősz töltésen csak nehezen haladhatott előre, még nem mutatkozott; a 3-ik hadtestről semmi hír. — A csapatok a menet- s az ütközetben kifáradtak, így kénytelen volt Asbóth ezredes az ellenség üldözésével felhagyni, s az 5. zászlóalj állást vön Pered előtt. A 25-ik és 54-ik zászlóalj a

bal-, a 60-ik és 36-ik a jobb szárnyat, a Don Miguelek Zsigárdot, a Bocskay-csapat és a vadászok Királyrévet tartották elfoglalva, valamennyi ágyú a középponton volt egyesítve.

A csapatok pihentek, várva Rakovszky megérkezését, miközben a negyedi híd állapotának mibenlétéről hír jött. Asbóth ezredes nem is távozhatót nagyon messzire támpontjától, Aszódtól, nehogy a mocsáros földön, — hol a visszavonulás csak a szorulaton keresztül lehetséges, s hol az osztrák Hertzinger-dandár melynek Deákiban és Sellyén való állását a zsigárdiak mint bizonyosat jelentették, minden perczen megjelenhetett, — az elnyomatás veszélyébe jöjjön.

Ekkor jelentették a már Alsó-Selyéig előrelövegolt huszárok, hogy tetemes ellenséges hadoszlopok közelednek. Az egész Herczinger-dandár, 2 gránátos-, 3 gyalog-, egy vadász-zászlóaljjal és 3 osztály vértessel közeledett Pott dandárjának támogatására. E dandár elé a 25-ik és 54-ik zászlóalj a lovasüteggel és 3 század Würtemberg-huszárral állíttatott, a vitéz Kisfaludy őrnagy parancsnoksága alatt; a 60-ik és 54-ik zászlóalj a hadtestparancsnok személyes vezénylete alatt Pott dandárát fogadá,

mely három zászlóaljából állott s újra kijött Peredről. A két 6-fontos üteg oly hatásos tüzet kezdett az ellenség ütegeire és 3 zászlóaljára, hogy megállni kénytelenítették. A 60-ik és 56-ik zászlóalj két sortüze és rohamlépésbeni előnyomulása még egyszer hátrálásra bírta az ellenség zászlóaljait. Ekkor jelenté Coliig őrnagy, hogy Zsigárdon túlerő által támadtatott meg, a jobb szárnyon a 3 század Würtemberg-huszárt Privoda őrnagy, Herczeg és Toperczer kapitányok alatt 4 osztály vértés visszaveti, s az egész balszárny rendetlenségbe jő. Asbóth ezredes délutáni 3 órakor általános visszavonulást parancsol; a 60-ik és 56-ik zászlóalj feltartja az ellenség 3 zászlóalját, míg a Don Miguelek Zsigádról eltávoznak; a jobb szárny a hadtestparancsnok személyes vezénylete alatt a legszebb rendben en echiquier vonul vissza, mit legkisebb veszteség nélkül végrehajt.

Nem ily szerencsés a balszárny; a lovasüteg kifogyott löszereiből, a Würtemberg-huszárokat nem lehetett többé összegyűjteni, bár mennyire igyekezett is bátor őrnagyuk, Privoda és kapitányuk, Herczeg, — szétszóródva futottak vissza, ott hagyván a segítségökre küldött 6-fontos üteget s két zászlóaljat. A tüzér-

parancsnok, Philippovszky őrnagy, ismételt állásfoglalás által megkísérli a háromszoros túlerőt visszatartani s így a két zászlóaljot megmenteni. Az ellenséges vértések utolérik a huszároktól elhagyatott egyik fél üteget, összevagdaldják a kiszolgáló legénység egyrészét, s e nagy ágyú már az ellenség kezében van; — a hős Rezsni kapitány ekkor zászlóaljával tömegesen veti magát a támadó lovasság elé, Kisfaludy őrnagy összegyűjti a már szétvert 4^{ik} zászlóaljat, melyet parancsnoka, Mikovinyi kapitány gyáván elhagyott volt, a újra előrenyomul; e kettős tűzbe vett ellenséges lovasság megfutamodik, tiszték- és közemberekben számos halottat hagyván hátra, — két ágyú meg van mentve, de két egészen összeromboltat ott kellé hagyni. Az ellenség golyói még mindig ritkítják a derék zászlóaljak sorait, míg Királyréven az önkéntes Bocskay-csapat és egy század Bocskay-husár által fölvetetnek, kiket Asbóth ezredes küldött segítségökre, s így eléri a szorulatot. Az 5 zászlóalj egyesülve a Bocskay-csapatral, most folytatja visszavonulását Aszód felé, s az ellenségtől többé nem üldöztetve, alkonyatkor elérte a hidat.

Rakovszky őrnagy csak 4 órakor érkezett

meg a Zsigárd előtti térségre, s látva a magyar csapatok visszavonulását és saját elkésését, ismét visszaindult Negyedre fél ütegevel és 3 utász-századdal, melyek a híd készítése végett voltak vele, az előnyösen fekvő töltésen körül-sánczolá magát, fölállott s várta az ellenséget.

Az ellenség megelegedve kis kémlő csapatok kiküldetésével, elmulasztá Negyednek komoly megtámadását, s így sikerült Rakovszky őrnagynak megfeszített munkával a hidat elkészíteni, s a 3-ik hadtesttel 13-kán délután helyreállítani.

Ugyanazon úton, melyet a 48-ik zászlóalj Negyed felé tett, még 17-kén éjjel küldetett Rakovszky támogatására az 52-ik zászlóalj.

Így hiúsult meg a Vágón túli erős állás-vételnek az első kísérlete; de nem azért, mint-ha a sereg nem tanúsított volna annyi bátorságot mint más előbbi ütközetekben vagy Budavár rohamánál, sem rossz vezénylet miatt, mint Görgei a kormányzónak jelenté, — hanem ennek oka egyedül a hadmunkálati iroda balintézkedésében rejlik, melynek Tatán 1849-ik évi jun. 15-én kelt rendelete határozottan mondja: „Farkasdon áll egy zászlóalj, hasonló erejű osztály van Zsigárdon és Pereden, — a

Sellyén álló ellenséget a harmadik hadtest sakkban fogja tartani, s nem jöhet a Zsigárdon megtámadott osztályainak segítségére. — E szerint önnek (Asbóth ezredes) könnyű lehet 5 zászlóaljjal és 3 üteggel az ellenséget visszaverni, a jobb szárnyával Farkasdon szilárd állást venni.” *)

Asbóth ezredes két zászlóalj helyett két teljes dandárt talált, s ellenében, kinek legfőlebb 4000 embere volt, 9000 állott, s e szerint Rakovszky őrnagy óvatos kiküldése a főfeladatnak, t. i. a 3-ik hadtesttel a közlekedést helyreállítani, tökéletesen megfelelt, s így a főtábornoktól nem megfeddést, hanem a legbájosabb helyzetben tanúsított óvatosságért elismerést érdemelt volna.

*) E rendelet, mely a helyszínét nem ismerve fölteszi, hogy P.-Aszódról közvetlenül Farkasára lehet menni, s azt mondja, miszerint a 2-ik hadtest jobb szárnya Farkasdra, balszárnya pedig P.-Aszódra támaszkodjék, minek — ha történik — az leendett következménye, hogy az ellenség a hadtest egymástól egészen elvált két szárnya között lett volna, minthogy Aszódról Farkasdra Királyréven és Zsigárdon kellett volna mennie, — hadászati szarvashiba volt, melynek következménye könnyen a második hadtest egy részének megsemmisülése lehetett volna.

A peredi ütközet.

Ámbár a hadi főparancsnokság a 2-ik hadtestnek a június 16-án végbement zsigárdi ütközetről szóló jelentéséből világosan láthatár hogy osztrák részről sokkal jelentékenyebb haderő van már Perednél a Vág mögött összepontosítva, mintsem oly csekély erővel, mint a 2-ik hadtesté (mindössze 7400) ember, sikerei támadást lehetne intézni, — és hogy Panyutin orosz hadserege ekkor már Nagyszombatba érkezett; s ha a fővezérnek mégis szándoka volt áttörni az ellenséges vonalon, ezt csak az egyesült harmadik hadtest, s Horváth és Kosztolányi osztályaival eszközölhetné sikeresen — s Ámbár Klapka tábornok június 19-én komolyan figyelmezteté Görgeit e körülményre: — mindazáltal még most is az eddigi hibás modorban, t. i. elkülönített erőkkel folytaták a harcot, s miután a 2-ik hadtest a hadműveleti irodának jun. 18-kán jelentést tett az iránt, hogy a közlekedési híd Negyednél már elkészült, jun. 20-dik napjára Görgei a következő rendelkezést adta ki:

Az egész 2-ik hadtest (Asbóth) június 20-án

napfölkeltkor megtámadja az ellent peredi állásában.

Klapka tábornok Kosztolányi osztályával s a komáromi védsereg 4 zászlóalja s 2 osztály Károlyi-huszár a híd földözése végett Ászódra vonul, s ha a 2-ik hadtest támadása nem sikerül, ezt magához veszi, — ugyanekkor Klapka tábornok Derschatta dandárával száll szembe.

A 3-ik hadtest (Knezics) a 2-ik hadtest támadását gyámolítja, de csak akkor megy át és előre a Vágón, ha már a 2-ik hadtestnek sikerült Zsigárdot bevennie.

Az első hadtest (Nagy Sándor) és a Horváth-osztály csak tüntetőleg működik mint 16-án,

Az osztrák hadi erő Wohlgemuth altábornagy parancsa alatt 20-án már 3 teljes dandárban (Pott, Hertzinger, Theissing és a lovassági parancsnok Burits) voltak Perednél összpontosítva, összesen legalább is 14,000 ember s 8 ágyúüteg, a mint ezt az e napon elfogott tisztek is bizonyíták.

Nagy Sándor tábornok és a Horváth-osztály ellenében csak egy dandár állott, melyet ő könnyen visszanyomhatott s hátban támadhatott volna meg.

A 3-ik hadtestnek egészen szabad tere nyílt, Negyednél a híd már készen állt és Szelöczénél is ott voltak már a hídkészletek, a Vágfolyam pedig e helytt fölötte keskeny, úgy hogy ezen hadtest akadály nélkül vonulhatott volna át az egyik vagy a másik, sőt mind a két helyen s oldalban támadhatá meg az ellent.

Váljon tehát a fővezér miért nem rendelkezett úgy, hogy azalatt, míg a 2-ik hadtest az ellent ama vonalban támadja meg, a 3-ik szintén a hajnali szürkületben Negyednél átkeljen a Vágón, s a zsigárdi erdőt balra hagyva el, a farkasdi úton Sellye felé nyomuljon előre, s az ellen állásának túlszárnyalása után balra kanyarodjék, mi által az egész hadsereget körülkeríthette volna, — ezt csak Görgeinek később makacsul követett és folytatott elszigetelt hadi működéséből s végre is világosan kitüntetett árulásából lehet kimagyarázni.

Mint már említők, a főnebbi rendeletben az állt, hogy Görgei tábornok a 2-ik hadtestnél meg fog jelenni, de azt is világosan meghagyá, miként Asbóth ezredes napfölkeltkor támadja meg az ellent.

A 2-ik hadtest tehát, hogy pontban virradtkor kezdhesse meg a támadást, mivel aszódi

táborából Zsigárdra csak 5 óra alatt érhetett el, éjfél előtt pontban 11 órakor indult el. A hadtestparancsnok csapatjait, az ezt megelőző napon lelkesíté, jó hangulatba hozá, kettőzött díjat s adagokat kaptak, a 16-ki csatában magukat kitüntetett tisztok és zászlóaljok közt ünnepélyesen osztá ki az érdemjeleket, Rezsni századost őrnagygyá nevezte ki. A véletlen úgy hozta magával, hogy épen jun. 20-kára volt Asbóth ezredes születésnapja, mi reá és őt szerető csapataira nézve buzdításul s kedvező előjelül szolgált, — átalán véve a legjobb szellemtől valának áthatva.

A kora regg is igen kedvező volt a támadó félre nézve, sűrű köd szállván le a földre, mi közeledését elfödé, s az ellen állásáról pontos tudósítások érkeztek.

Ez ugyanis Királyrévet csak gyöngén, Zsigárdot két zászlóaljjal tartá megszállva, az egész osztrák lovasság jobb szárnyukon tanyázott, középpontjuk a jobb szárny elébe helyezve Zsigárd és Királyrév közt állott, a tartaléksereg mint támpont Pered előtt. Az ellen új csapatokkal kiegészített hadereje 10 gyalog zászlóaljból, 2 gránátos és 2 vadász-zászlóaljból, s 3 ezred lovasságból, 8 ütegből, köztük

két tizenkét fontos, s 2 röppentyűtelepből állt.

Görgei tábornok nem jelent meg. — Ásbóth ezredes a szorosút kimeneteléhez érkezve, összehívta osztályparancsnokait s a tüzérség főparancsnokát, Phillippovszkit, s tudatva velők a kedvező állást, rögtöni támadásra szólítá föl, de Szekulits ezredes azt véleményezvén, hogy a főtábornokot be kell várni, Ásbóth egy óráig várakozott. Tovább azonban annyival inkább nem lehetett itt vesztegelni, mert Rakovszky Negyed felől kiküldött csapatjának parancsa volt szintén hajnalban előnyomulni, s az osztrák állást oldalvást megtámadni, s így a késedelem által e csapat veszélyezve lett volna.

A 9 zászlóalj tehát olyképen ment csata-, rendbe, miszerint Szekulits hadosztálya, 5 zászlóaljjal s 3 üteggel, köztük egy 12 fontossal, a középpontot képezve, az összes lovasság, a Württemberg-huszárok Privoda őrnagy első osztályát kivéve, Mandy alezredes parancsnoksága alatt osztály fokozatban jobbra, de fél távolnyira a legszélsőbb balszárnyon felállítva, a 25-ik és 54-ik honvéd-zászlóalj Kisfaludy dandár-őrnagy alatt a jobbszárnyon áll két

üteggel, míg Rakovszky őrnagy, kinek parancsa van, hogy a hadtesttel egyszerre támadjon, a jobb szárnyat képezendi. 2 zászlóalj és Privoda huszár-osztálya, s a lovassági üteg a tartalék-hadat képezik csatarendnyi távolban a közép mögött.

Pontban 7 órakor, épen a mint a köd oszlani kezdett, a csatarendben felállított csapatok előrenyomulnak.

Királyrévet a pozsonyi két vadászzászlóalj csekély ellentállás után beveszi, a 49-ik és 60-ik zászlóalj Zsigárdra rohan, s e helység Rakovszky őrnagy által támogatva, kezünkben marad, az ellen balszárnya Pered felé vonul.

A magyar balszárny két ütege az osztrákok erősen álló jobb szárnyára jól irányzott tüzelést kezd, a központ ütegei megoszolva, a 12 fontos üteg egy fél kanyarulatot tesz, s az ellen jobb szárnyának zászlóaljait keresztűzbe veszi, s megingatja. Ekkor Mándy alezredes a főparancsnok rendeletére előáll 4 osztály lovasságával s rohamra vezeti őket. A legelő lovagló Würtemberg-huszárok meg akarván bőszülni a 16-ki kudarczot, mindenikök egy-egy hős, az osztályos arcvonalban előre nyomuló 2 osztrák lovas ezredet visszanyomják ingadozó

gyalogságukra, s az egész ellenséges vonal ingadozni kezd, jobb szárnyukat keresztültörik a mieink, s ez a központtól elszakadva Alsó-Sellybe vonul vissza, üldöztetve Mándy és Kisfaludy által. Asbóth ezredes parancsot ad e dandárnak, hogy hagyjon fel az üldözéssel, és inkább oly állást vegyen, hogy az ellen szétvert jobb szárnya központját többé ne támogathassa. »Az osztrák lovasság még egyszer rendbe szedi magát s a mai napon önmagukat felülmúló huszárok ismét visszanyomják s egészen szétverik őket, s nem is mutatkoznak többé a csatatéren.

Az alatt, míg ez a magyar hadsereg balszárnyán történik, Asbóth ezredes Zsigárd felől Peredet arczvonalba 3 zászlóaljjal s oldalban két zászlóaljjal megtámadja, s Rakovszky őrnagy parancsot kap, a zsigárdperedi erdőt megkerülni s az ellent hátulról megtámadni.

Wohlgemuth altábornagy jobb szárnyának elvesztése után öszpontosító állást foglal Perednél — a nap sorsát ezen helység bírásához köti. 5 üteg védi állását, melyek közül 3 a központban, egy a jobb, másik a balszárnyon gyilkos tüzelést intéznek zárt csapatok-

ban féltávolnyira előre nyomuló zászlóaljainkra.

A 63-ik, 61-ik és 60-ik zászlóalj az első csatarendben ingadozni kezd, a 63-ik, mely közé két gránát csap, egészen megzavarodik. Privoda őrnagy egy század Würtemberg-huszárral megrohanja a balszárnyon levő üteget, s nem annyira ezek kartácslövésői, mint inkább a sövények mögött lévő vadászzászlóalj rejtek-, lövésői megtizedelik s visszanyomják derék huszárainkat, valamint Szekulics ezredest is Zsigárd felől ostromló két zászlóaljával visszaverik.

Erre Asbóth ezredes a tartalékhad 56-ik zászlóalját s a Don Migueleket vezényli rohamra. Ő maga kezébe ragadja a 63-ik zászlóalj lobogóját, rendbeszedi azt, és legelől menve, szemben vezeti őket az öldöklő tűz ellen. Ez a többi zászlóaljra is villanyosán hat, feltartóztatlanul nyomulnak előre s elérik a falut. Az ellen zászlóaljai a legnagyobb elszántsággal védve e helyet, az utczákról, házakból és a kerítések mögül öldöklően tüzelnek. A derék fiúk ismét ingadoznak s már félig birtokukba kerítvén a falut, ezt még egyszer elhagyják. Asbóth ezredes végig száguld a vonalon, s

egyik zászlóaljat a másik után bátorítja, lelkesíti s még egyszer rohamra indítja őket. A főutca már be van véve egész a templomig, iszonyító gyilkos harcz fejlődik ki. Ekkor nyomul be végre Rakovszky az érdemjellel koszorúzott 48-dik zászlóalj- és a Bocskay-gyalogsággal hátulról a faluba s az ellenség a legvérengzőbb utcaharcz után Deáki és Galantha felé vonul vissza.

Es így e napon fényes győzelem, a felső Dunánál a legutolsó, koronázta a 2-dik hadtest hősiei küzdelmeit. Több főtiszt s 300 közember lettek foglyainkká. Mindkét részről nagyszámú halott és sebesült borítja el a csatatért.

A hadtest zöme egészen kimerülve a harcz fáradalmaitól, Pered, Deáki és Alsó-Sellye előtt foglal állomást, s mindenik helységet egy zászlóalj és egy század lovasság szállja meg.

Görgei tábornok, ki Komáromból éjjélután 2 órakor érkezik P.-Aszódra, daczára ígéretének, hogy t. i. a 2-ik hadtestnél megjelenik, s az ütközetet személyesen vezetendi, — az aszódi híd közelében a fák árnyában nyugodott az alatt, — szokása szerint az ütközet kiemenetét alparancsnokai- és a sorsra bízva. Görgei soha egy ütközetet, vagy csak kisebb

csatát sem vezérelt elejétől végig, az ütközet folyama alatt alparancsnokainak soha sem adott előleges rendeleteket vagy tájékozó eszméket, mi magasabb stratégiai ismeretre, vagy a kölcsönös állás felfogására mutatott volna. — többnyire csak az ütközet végén jelent meg, mint Tápió-Bicskénél, Isaszeghnél, Győrnel s Perednél az első napon s meglegedett azzal, hogy egy vagy más csapat élén az ellenségre ütött, úgy mint Komáromnál is július 2-dikán, midőn már a legnagyobb hibákat követték el Váczon és Nagy-Sarlónál nem is volt jelen.

Csak akkor, mikor már az ágyúdörgést mindinkább távolodni hallá, tehát 10 óra tájban ült fel lovára s indult el az 5 órányi távolságon fekvő harctérre. 1 óra után érkezett Peredre épen akkor, midőn a tartalékhad előre nyomult s a legutószor rohantak Peredre, itt személyes tanúja volt a derék zászlóaljok halált megvető vitézségének.

A fővezér megérkeztével küldtek még csak a 3-ik hadtest után. Ezen, azelőtt a hős Damjanich által vezérelt hadtest, mint legpróbáltabb a magyar hadseregben, a híres 3-ik és 9-ik zászlóaljakkal s a Schwarzenberg-, Prinz Preussen és Gyulai-sorgyalogsággal? a csata-

tértől másfélórai távolságban állott egész napon át tétlenül a negyedi hidnál, — Leiningen, Czillich s Földváry osztály-parancsnokok hasztalan szóliták fel ezen hadtest főparancsnokát, Knezics tábornokot az előnyomulásra, ő azzal mentegetőzék, miként parancsa van a fővezér személyes rendeletét bevárni.

Ha ezen hadtest 9000 javaemberével napfelkeltekor vagy legalább az első ágyúlövéskor átkel a Vágón, s a Farkasd felől jövő úton Sellyre tartva, az osztrák sereget baloldalán megkerüli, ennek tökéletes elfogatása vagy legalább szétveretése elkerülhetlen lett volna. Az utóbbi még akkor is bekövetkezik, ha Görgei ezen pihent s Peredre 5 órakor érkezett hadtestet azonnal az ellen erélyes üldözésére rendelte volna. Neki azonban elég volt azt Peredre a 2-dik hadtest vonalába vezetni.

Mily egészen más kimenetele lett volna özen napnak, mi más a következőnek, midőn Oörgeit egészen visszaverték s az utóbb mégis szétszórt ellen nem oly könnyen szedheté össze magát, s Görgeinek ideje lett volna Nagy Sándort magához vonni s ily tekintélyes erővel az erkölcsileg ismét megrendített ellen irányában szilárdabbul állandott.

Ez azonban nem állt az ő terve- és érdekében. Sőt ellenkezőleg a második napra nézve semmi intézkedést nem tett — a legrosszabb állásban maradt meg, az előretolt zászlóaljokat Deákiból és Alsó-Sellyből visszavonta és az. előtte fekvő erdőt, állása kulcsát nem szállotta meg, s balszárnyát az ellen által egészen körül hagyta kerített.

Nagy Sándor és Horváth, kik előtt ezen napon, t. i. 21-én nem volt már ellenség, nyugottan állottak, s így lőn, hogy a csata 21-én elveszett. S csak Rakovszky dandárának hősi feláldozása eszközle azt, hogy Görgei a 2-ik hadtesttel keresztül bírta magát vágni Aszódra, és ott a sötét éjben a hídhoz juthatott. A 3-ik hadtest földözte Negyednél a Vág folyóni rendes visszavonulást.

Hanem azért a látszatot meg kellett menteni, Görgei nem látta még érkezettnek az időt, a midőn nyíltan felléphessen. — Asbóth ezredes a fővezérrel tartott szóváltás után, melyben amaz a 3-ik hadtestnek megfoghatlan tétlenségét felemlíté, ez pedig szemrehányást tett neki, hogy önhatalmilag miért intézett támadást (holott Asbóth az erre vonatkozó határozott rendeletet írásban mutatta elő), a

3-dik hadtest parancsnokságáról leköszönt. — Knezics tábornok helyébe épen azért, mert rendeletet, kívánatait híven teljesíté, a 3-dik hadtest parancsnokává, ugyanakkor egyszersmind tábornokságra emelt Leiningen grófot s a 2-dik hadtest parancsnokává Kászonyi ezredes nevezvén ki, mi különösen az utóbbi miatt, ki a 2-dik hadtestnél egészen ismeretlen volt, a hadsereg akkori kritikus állásában nagy balfogás vala, hanem Görgei titkos terveivel megegyezett.

A dolgok további fejlődését és szomorú kimenetelét, a Görgei működését eléggé híven jellemző első cikk bővebben előadja.

Eredeti okiratok

a vág-dunai hadjáráshoz.

A hadügyminiszter- és fő-hadi-parancsnoktól
a második hadtest parancsnoka, Asbéth ezredes
úrhoz.

Helyben.
Főhadi szállás. Buda, máj. 25-én 1849.

Határozat.

Buda bevétele által a közép-dunai hadműveletek Magyarországon teljesen bevégezvék. A sereg tehát teljesen és biztossággal a Felső-Duna és a Vág között állomásozó ellenség elé nyomulhat, ez előnyomulást következő rendszabályok szerint kell intéznie:

Május 27-én 1849.

A III-ik hadtest (Knezics) pontban 7 óra-
kor reggel Budáról Veresvárra.

Az I-ső és II-ik hadtest Budán marad.

Május 28-án 1849.

A III-ik hadtest Veresvárról Doroghra.

A II-ik hadtest Budáról Veres várr a.

Az I-ső hadtest Budán marad.

Május 29-én 1849.

A III-ik hadtest Doroghról Esztergom-
és Párkányba.

A II-ik hadtest Veresvárról Doroghra.

Az I-ső hadtest Budáról Veresvárra.

Május 30-án 1849.

A III-ik hadtest Esztergámból Kőböl-
kútra.

A II-ik hadtest Doroghról Esztergam-
és Párkányba.

Az I-ső hadtest Veresvárról Doroghra.

Május 31-én 1849.

A III-ik hadtest Kőbölkútról Perbe téré.

A II-ik hadtest Esztergámból Kőböl -
kútra.

Az I-ső hadtest Doroghról Esztergám- és Párkányba.

Június 1-én 1849.

A III-ik hadtest Perbetéről Érsekújvárra.

A II-ik hadtest Köbölkútról Perbetére.

Az I-ső hadtest Esztergám- és Párkányban marad.

A sereghez tartozó fő-lőszeri-tartalék az I-ső hadtesttel megy.

Miután az újabb események és a Fel-Duna és Vág közt álló ellenség mozdulatai, a magyar sereg, hadtestek és hadosztályokban a beosztás-, állás- és fordulatra nézve változtatást igényelnek, és a hadi parancsnokság nem lesz mindig egész álláspontnak centrumában, a katonai műtétek sikeresebb és gyorsabb vezetésére tábornokkari központi-iroda állíttatott fel, mely a különböző hadtestek- és hadosztályoknak útját kijelölendi, melynek határozataihoz kell magát minden parancsnoknak tartani.

E központi iroda, melynek ideiglenes főnökeül Bayer ezredes neveztetett ki, egy időre Budán marad, később tán Esztergamba tété-

tik át, ott maradván, míg a körülmények engedik.

Hogy e központi iroda a kitűzött czélnak teljesen és hazánk javára megfelelhessen, a hadtest- és osztály-parancsnokok azon utasítást nyerik, hogy minden 48 órában a történekről és kémjáratokról — fontos eseménynél pedig tüstént — a központi iroda főnökénél jelentést tegyenek, és további rendeleteit a legszigorúbban kövessék.

A 3-ik hadtest a menetét illető határozatokat annak idejébe tudomásul veendi.

A hadügyminiszter és főhadiparancsnok,
Görget Arthur.

A táborkar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Esztergámba.

Buda, május 30-án 1849.

Rendeleték.

1849-ik június 1-jére.

A kiadott rendeletek módosítványa szerint az I-ső hadtest (Nagy Sándor) e napon Kőbükútra megy.

Június 2-án 1849.

A III-ik hadtest (Knezics) Érsekújvár előtt foglal elállást, jobbszárnyát a Nyitrának irányozván, a szeredi főutig húzódik el.

A II-ik hadtest (Asbóth) Érsekújvárra megy, és a IH-ik hadtesthez balra áll fel, az említett úttól balra a Nyitraig húzódván el.

Mind a két hadtest egyesülve előcsapatokat tart a Vágvonal irányában, melyek a tábort egy 2-ik félkörbe zárják. A III-ik hadtest erős vegyes őrjáratot küld Farkasd felé és ott az ellenség állását kikémlelni igyekezik.

Az I-ső hadtest (Nagy Sándor) Jászfaluba megy.

Kmetty hadosztálya Székesfehérvárott marad.

1849-ik június 3-án.

Mind a három hadtest megtartja elfoglalt állását, a II-ik és III-ik ismét szemléket tart Farkasd és Tardosked felé.

A munitionalis fő tartalék Köbölkútra jön.

A tábornoki kar központi irodája még Budán marad.

Görgei Arthur.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekújratt.

Buda, június 1-én, 1849.

A kiadott parancs a szerint módosíttatik, hogy az I-ső hadtest (Nagy Sándor) e hó 3-án Nullba megy.

A II-ik hadtest egy szakértő tiszt vezetése alatt erős kémőrséget küld Szimőre, hogy ott és a Vág-part mentében a folyam alkatáról, a hidépítést illetőleg, tudomást szerezzen. A 3-ik hadtest, valamint az 5-ik és 6-ik hidászcsapat tegnap gyorsmenetben követé.

Nem ajánlhatjuk eléggé, hogy Galgócz (Freistadt) felé biztos kémlelők küldessenek, feladatukul tétetvén, az ott állomásozó osztrák hadtest erejét kiismerni, és azt nem ezredek, hanem zászlóaljok, osztályok és csapatok szerint írni le.

Minden, mi az ellenségről tudomásul véte-tik, vagy hivatalos úton jön, közöltessék a 3-án Esztergamba áttett tábornoki központi iro-dával.

Megbízásból

Albrecht, tábornoki őrnagy.

A táborkari központi irodából.

A II-ik hadtesthez (Asboth)

Érsekújvártt.

Buda, június 2-án 1849.

Parancs

1849-ki év június 4-ére.

Az összes hadtest és Kmetty hadosztálya fölvelt állásában marad.

A II-ik hadtest erős őrzőerőt küld Farkasd felé: a III-ik hadtest messze menő kisebb csapatokat Tardoskeden át Sellye felé; ezek nyugtalanítsák az ellent.

Ürmény- és Mocsonoknál is, ha hogy még e pontokat el nem hagyá.

Az I-ső hadtest gondoskodik mindenféle híd-készletről, jól megvizsgálván a helyet, hol a Nyitra fölé híd volna hozható.

A Kmetty-hadosztály, a kapott utasításokhoz tartja magát.

Bayer, ezredes.

A tábornok központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekújvártt.

Esztergám, június 4-én 1849.

Parancs

1849. év június 5-ére,

mely napon a II-ik, III-ik és IV-ik hadtest, és Kmetty hadosztálya felvett állásában marad.

Az I-ső (Nagy Sándor) hadtest, a Nyitrán át a komjáthi táborba vonul.

Bayer, ezredes.

A tábornok központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekújvártt.

Esztergám, június 5-én 1849.

Parancs

1849 év június 6-ára.

További rendeletig, minden hadtest és a Kmetty-hadosztály ma fölvelt állásában marad.

A folyam mentébeni álláspontok nagyobb biztosítására minden hadtest a Nyitrához 2 zászlóaljat, 2 osztály lovasságot és 1 üteget küld előcsapatokul, és pedig következő helységekbe.

Az I-ső hadtest Ürménybe. Nyitrán egyedül Horváth főhadnagy kémeleő csapatával erős őrzőjáratot küld Köpösdig.

A II-ik hadtest Tót-Megy érbe, őrzőjáratokat tesz Negyed felé a Vágig.

A III-ik hadtest Tardoskedbe, őrzőjáratokat Selye felé a Vágig küldi.

Mind a 3 előcsapat, úgy szintén az előőrs is a Vágnak tart, az őrzőjáratok által kölcsönösen érintkeznek, és minden 48 órában felváltatnak.

A II-ik és III-ik hadtest hidászait és ácsait még ma elküldi Gutára, hol ezek a legnagyobb igyekezettel, szakadatlan éjjeli és nappali munkálódásban a Vág-Duna fölé hidat fognak építeni. A hozzá való készleteket Komáromból kapják, hova a III-ik hadtest egy hidász-tisztje rögtön küldessék is el, hogy ott a várparancsnokságtól az illető készleteket átvévén, Gutára szállíttassa. Ha az ott nyert készlet hídépítésre

nem elegendő, erről még idejében jelentés tétessék.

E hídépítés védelmére a H-ik hadtest 1 zászlóalj gyalogságot, 1 század huszárt, és fél üteg 12 fontost küld, mi is már holnap oda intézendő.

Az esztergami, szt.-györgy-kálnai és ó-barsói hidak fedezetei utasítást kaptak, rögtön illető zászlóaljaikba visszamenni.

Albrecht, tábornoki őrnagy.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekújvártt.

Esztergám, június 6-án 1849.

Gutánál az érsekújvári Dunán egy második hid építésének szükségessége csak akkor állandó, ha már a vág-dunai építkezés be lesz fejezve.

Mindenekelőtt tehát, mint már elintéztetett, az utóbbinak felépítésére kell minden eszközt és erőt felhasználni.

De hogy szükség esetében egy második hidat is vonhassunk, a II-ik hadtest bízza meg Dullesko hidász-kapitányt, hogy Gutánál az érsekújvári Dunapartot vizsgálja meg, s fölkeresvén a hídépítésre alkalmas pontot, jelentésével együtt, mindkét folyampartról világos rajzot küldjön be.

II-ik és III-ik hadtest ellenben a legnagyobb igyekezettel annyi készletet gyűjt a parton, mennyi csak szükség esetében ez építésre felhasználható.

Miután nagyon valószínű, hogy az érsekújvári Duna fölé híd vonatik, igen jó szolgáltatott teend a mindenütt található épületfa, melyet fizetés mellett a kormányi ügynök által kell megszerezni.

Naponkint jelentést várunk a munka folyamáról és a szerzett épület-fáról.

Bayer, ezredes.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekújvártt.

Esztergám, június 9-én 1849.

Holnapután 9-én, a vett parancs szerint, az I-ső hadtest (Nagy Sándor) egy része Ürményből Mocsonokon át a Vágig előnyomul, s az ellent a balpartról visszanyomni igyekszik.

Ha e szándék sikerül, az I-ső hadtest zöme Ürménybe, az előcsapat Mocsonokra megy; de ha az egész csak kísérlet, marad, az I-ső hadtest fölvevett állását meg nem változtatja.

Megbízásból

Albrecht, a tábornoki kar őrnagya.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Aszódon.

Esztergám, június 17-kén 1849. 2 és fél óra d. u.

A hadi relutio épen megérkezett. Ez alapon következő rendeletet teszünk:

A komáromi örseregből egy erős dandár Aszódra küldetik, hol is a Kosztolányi hadosztályából oda küldött csapatokkal egyesülvén, a hidat fedezi.

20-án virradatra ismételve átmennek, mi hihetőleg tökéletesen sikerülni fog, miután már a helyiséget jól ismerik, s egész hadtesttel fognak előnyomulni.

Mindez csak előlegesen: ha más körülmények kivannak vagy szükségeinek, a HI-ik hadtestből is lehet némely osztályt rendelkezésre adni. Mindenesetre még teszünk utasításokat a legközelebbi támadásra.

Csaknem megfoghatlan, hogy ön Farkasdot egy zászlóaljjal rakta meg, ha már lehetetlennek tartja az ottmaradást, elég lett volna egy

avisoórs is, mely a zaklattatás esetében a balpartra átmehet vala.

Ha Farkasdot egy erős dandárral nem fedezheti, vonja vissza ezredes úr zászlóalját, s mint mondók, tartson ott egy aviso-órsöt; az egész természetesen saját belátására bízatik.

Bayer ezredes.

A fővezéri kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Aszódon.

Tata, június 19-én 1849.

Rendelet

1849. június 20-ára.

A Vág háta megett az ellenségnek 16-án történt sikertelen megrohanása, 20-án hajnalban a II-ik hadtest által megújítandó. Az akkor adott rendeletek az esetre is érvényesek, de a III-ik (Knezics) hadtest még azon utasítást kapja, hogy a Vág fölé még az ellen láttára is

hidat vonasson*). Ha ez sikerült a III-ik hadtest keljen át a folyón a II-ik támogatására, de csak akkor, ha e hadtestnek sikerült az elleniséget Zsigárdból kiűzni.

Különben a III-ik hadtest mindenesetre a II-iknak támaszul rendeltetett.

Tarnócz- és Vecsénél a III-ik hadtest egy dandára az ellenséget Sellyén zaklatandja; tévedésbe hozza, a mennyiben ott hidépítési szándékot mutat, e célra némi építkezési eszközök és anyagot kell a partra vinni. E brigádba kell az ágyú-ütegeket is beosztani.

Az I-ső hadtest és Horváth főhadnagy úr őrcsapata egészen a 16-iki rendeletekhez tartja magát.

Görgei főtábornok úr a II-ik hadtest mellett leend, hogy a támadást vezérelje.

A negyedi híd építésén szakadatlanul kell munkálódni, hogy az holnap reggel okvetlenül kész legyen.

*) Jegyzet. E híd a II-ik hadtestbeli 3 hidászosztály által Rakovszky őrnagy alatt 18-án esti 6-kor elkészítettet, az erről a 10 mrtföld távolságra levő Tatára — tett jelentés csak az adott parancs után érkezett be, de ez elfogadott parancs után, elküldetett Komáromba a főtábornokhoz, valamint Érsekújvárra Knezics tábornokhoz is.

A hadtest ezután Negyednek tart és Görgei tábornok úr rendeletére, szükség esetében a Vág jobb partjára vonul.

A dandárnak Tarnóczon és Vecsén történő állomásozása esetében is, természetesen mindezek tartandók meg.

Bayer, ezredes.

R E N D.

junius hó.

II-ik hadtest.

Parancsnok	Tótmegye			Érsekújvár.					
	Ember	Nyerges ló	Hámos ló	Lövég	Ember	Nyerges ló	Hámos ló	Lövég	Elhelyezés
Häkler százados	302	—	—	—	—	—	—	—	Tótmegye.
Kovács őrnagy	603	—	—	—	—	—	—	—	
Kállay százados	274	—	—	—	—	—	—	—	
Czampell százados	996	—	—	—	—	—	—	—	
Böhm százados	272	—	—	—	—	—	—	—	
Hodászy őrnagy	264	264	—	—	—	—	—	—	
Simon százados	124	18	84	6	—	—	—	—	
Petes főhadnagy	107	22	64	8	2642	333	148	14	
Rezsny őrnagy	683	—	—	—	—	—	—	—	Tótmegye.
Neumann százados	742	—	—	—	—	—	—	—	
Collig őrnagy	521	—	—	—	—	—	—	—	
Prihoda őrnagy	650	650	—	—	—	—	—	—	
Martinkovics hadnagy	151	17	98	8	—	—	—	—	
Radnits főhadnagy	184	29	108	6	2931	696	206	14	
Stanko őrnagy	752	—	—	—	—	—	—	—	Érsekújvár.
Okolitsányi őrnagy	1018	—	—	—	—	—	—	—	
Grösz őrnagy	913	—	—	—	—	—	—	—	
Verdósy főhadnagy	161	17	92	8	—	—	—	—	
Mezzey százados	152	12	105	8	2096	29	197	16	
Mikovinyi százados	892	—	—	—	—	—	—	—	
Csury őrnagy	925	—	—	—	—	—	—	—	
Pálinkás őrnagy	205	205	—	—	—	—	—	—	
Kaszap őrnagy	587	587	—	—	—	—	—	—	
Kövesy főhadnagy	151	17	97	8	2660	809	97	8	
hadtest létszáma . . .	—	—	—	—	11220	2038	632	50	

Messena, alezredes.

Bánáti harcok.

Magyarhon legdélkeletibb részében van egy fölséges regényes tájék, mindenben gazdag, a mit csak a természet szépet, jót és becsest nyújthat az embernek. Ez az úgynevezett bánáti bányászkerület, főszékhelye-, Oraviczával, mintegy negyven négyszög mérföldnyi térséget foglalva el. Nagyobbára középhegyek, éjszak-keleti részeinek csúcsai törökös hó födi, a legjelesebb fajú szőlőkkel koszorúzott déli oldalait a hatalmas Dunafolyam öntözi Ezen bányászkerület nyugat felé a bánóság rónáiba és az illyr határszélekbe terül el, és ezen hullám-alakú térségen a legtermékenyebb gyümölcs-kertek- és szántóföldekkel bír. Hegyeiben arany és higany, ha nem is épen sok de mindig található, valamint gazdag ezüsterek, réz- és

vasbányák s leginkább jeles vasának és kőszénének kimeríthetlen telepei, melyeket a legnagyobb mértékben kizsákmányolva Baziásra a Dunához, s délre és éjszakra visznek el gőzhajók- és vasutakon.

A Brzava, Karas és Nera folyamok számos vad hegyi patakka! omolnak le magaslatairól mélységei- és völgyeibe, és tömérdek vízerőt nyújtanak a legnagyobbszerű vashámorok és olvasztóhuták számára, melyek, mint már mondva volt, nemcsak ezüstöt, rezet s vasat szolgáltatnak nyers anyagban, hanem lemezek, rudak- és síneken kívül még a legkülönfélébb eszközöket, s gépeket is készítek, s ezüstjét Erdélyben verik pénzzé. — A 20,000 német, s ugyannyi román által lakott 9 bányavárost Oravicza, Moldova, Szászka, Csiklova, Steierdorf, Dognatska, Bogsan, Resitza s Eisenstein közt leginkább kitűnik Resitza. Ezen bányaváros, ágyú-, golyó és sörétöndéjén kívül még egy tökéletes gőzgépgyárral is bír, mely egyike a legnagyobbaknak az egész osztrák birodalomban, és mintegy 1500 különféle igen ügyes munkást s kézművest foglalkodtat. Lakóinak szelleme a magyar forradalom előtt határozottan császári volt, miután ezen bányavárosokat 100 év

óta közvetlenül Bécsből igazgatták, Krassó vármegyétől több irányban elkülönítve saját bányagrófjuk alatt állottak, ki minden hatalmat kezében tartott s egyenesen a bécsi minisztérium bányászati osztályával állt közlekedésben. — De miután ezen császári érzelmű németeket a szerbek és románok dühének hagyták áldozatul esni, miután Moldova bányavárost a Duna mellett, amazok egészen feldúlták s kirabolták, s lakóit a legnagyobb kínzással leöldösték; minden bányaváros a legnagyobb elkeseredéssel támadt föl, s Fehértemplommal együtt Magyarország szabadságának legbátorbab harczosai lettek.

A Bánátban legelőször is az 1848-ik év május havában mutatkoztak a reactio nyomai az országnak adott engedmények ellen, midőn Kikindán a karloviczi szerb bizottmány buzdítására, a lakosok a koronái kerület szabad földjeit maguk részére igényelték, mi a hatóság által megtagadtatván tőlük, e miatt nyíltan föllázadtak, az ottani városi tanács védelmére kiállított Hannover-huszárok egy századát elűzték, és a városi tisztviselők közül többeket, de különösen Kuntsits főügyészt a legnagyobb kínzások közt megölték s így

aztán a nevezett földek birtokába helyezték magukat.

Ezen lázadást a temesvári katonai főparancsnokság által Kikindára rendelt katonaság nyomta el. A fölkelés indítóit szigorúan, többeket halállal büntették, mely alkalommal már az egymásiránti ellenséges indulat kirívón észrevehető vala, miután a lázadás elnyomása-
vali küzdelem közepett a város több részét felgyújtották.

Nem sokára ezután június havában a rácok, és a Szerviából áttoborzott szerbek egész csoportjai gyülekeztek össze a fehértemplomi és pancsovai határőr ezredi kerületekben, kik 2—3000-ként szállottak táborba s elsánczolták magukat. Ily táborok alakultak nevezetesen Perlaszon, Alibunáron, Wratsegaiban és Iszbistjén. Ezen elsánczolt táborokból törtek ki a rácok koronkint a vidék legközelebbi helységeibe, s a nélkül hogy az oláh népséget háborgatták volna, csak az ottani németek és magyarok marháit hajták el. — Ugyanakkor úzték el a határőrök mindazon német katonatisztet, kik a magyar királyi minisztériumnak adott esküjök kötelező erejénél fogva engedelmesskedni akartak, s annak parancsait kihirdetek.

A részint németek, részint rácok által lakott határőrváros-, Fehértemplomban tört ki először e lázadás, midőn a rácok, az alibunári és vratsegi táborban tanyázó szerbekkel egyesülve arra szólíták fel a várost, hogy a magyar minisztériumnak ne hódoljanak, s velők együtt közösen a magyarok ellen dolgozzanak. S miután a Fehértemplomban már ekkor alakult német nemzetőrség e kívánatot határozottan visszautasítá, a szerbek a városban lévő 3 ágyúnak átadását követelték.

A hátramaradt határőrségi zászlóaljnak ottani parancsnoka, Dreihann alezredes, a helyett hogy ezen törvénytelen követelést határozottan visszautasította volna, nemcsak hogy közlekedésben állt a szerbekkel, hanem, a német nemzetőrség ellenzése daczára, az ágyúkat is átadá a szerbeknek, mire a nemzetőrség a német városi tisztviselőkkel együtt, kiknek élén mint polgármester egy 70 éves cs. kir. őrnagy állott, Dreihann ezredesnek bizalmatlanságukat nyilváníták, s a deliblatti határőrszázadost, Maderspachot választották parancsnokjokul, s minden ügyöket az ő hatalmára, s magát a várost is az ő védelmére bízták. Maderspach elfogadta ezt, s azon

volt, hogy Fehértemplom város védelmét, a netaláni tetteges megtámadás esetére, szabályszerűen rendezze. — Nagy gyorsan torlaszokat, sánczokat, s 2 redoutot állíttatott fel s Temesvárról katonai segílyt kért. A bánáti főparancsnokság helyeslé Maderspach százados eljárását, a város panaszára Dreihann alezredest megfosztá a parancsnokságtól és meghagyá neki, hogy felelősség végett azonnal jelenjék meg Temesvárott. Ezen kívül Verseczre, a németek és rácok által lakott városba 1 osztály Hannover-huszárt és 1 osztály Rukavina-gyalogságot helyeztek el, hogy az valamikép a lázadók kezébe ne jusson. — Fehértemplomba két ágyút küldtek.

Ugyan az időben június végén Magyarhon legdélibb határán, Golubácsnál, egy csoport szervián tört be a Dunán át, és Moldva bányavárost váratlanul az állami pénztárral együtt elfoglalá, Ferdinánd császár nevében több rendeletet bocsátott ki, és Hoffmann Mór bányamestert és a többi bányászati tisztviselőt hivatalokbóli letétellel s bezáratással fenyegetek, ha hogy továbbra is a magyar minisztériumnak engedelmeskednek. Egy, magát császári biztos címmel felruházott szerb

oraviczai kereskedő, Popovics Euphim volt a vezérük.

A magyar minisztérium, által épen ekkor kinevezett parancsnoka a bánági bányászkerületnek, Asbóth Lajos őrnagy ugyanaz időben jött Oraviczára, mint annak főhelyére. ő a bányászati katonaságot azonnal nemzetőr-séggé szervezte és a szerbek betörésétől a bánáti főparancsnoksághoz tett jelentése után az állam-javak védelmére katonai erőt kért. És ezt meg is nyéré, miután Pirét altábornagy azonnal nemcsak, egy osztály Rukavina-gyalogságot adott parancsa alá, hanem még 2 ágyút s 1000 puskát is küldött a bányászati nemzetőrség felfegyverzésére.

Ezen mozgalmakat, melyek a Ferdinánd császár és király ő Felsége által szentesített törvények, s az összes határőrvidékhez ismételve kibocsátott azon parancsai irányában, miszerint a magyar minisztériumnak föltétlenül hódoljanak, — nyílt ellenszegülést tanúsítanak, Stanimirovich és Koich vezették, kik nem csak az egész ausztriai magyar dunai határvidéket fegyverre szólíták fel, azon nyilvános ürügy alatt, hogy a császár jogait, miktől állítólag a magyarok megfoszták, védelmezzék; azt ígérék

a szerb lakosságnak, hogy egy, Magyarhontól elkülönített független terület fog számukra felállítatni. Egyszersmind Szerviat, mint rokonfajú népet a fölkelésbeni részvételre szólíták fel. De miután maga a szerb kormány Kragujeváczban azt nyilvánítja, miként az ügyben közönbösen viselendi magát, nagy zsoldért, 3 ezüst huszasnyi napidíjért önkénteseket toborzottak, szerb szabadcsapatokat s több helyre elhozták őket az osztrák magyarbirodalomban, mely pedig Szervia- és Törökországgal békelábon állt.

E közben az alibunári táborban mintegy 800 belföldi felkelő 3000 szerbvel egyesülve gyült össze, s elég erősnek tartván magukat és a rác lakók segélyére is számítva a tekintetben, hogy Verseczet elfoglalhassák, július 11-én délben 1 órakor megtámadták a várost. Ez vala az első komoly harc és bár Blomberg ezredes dzsidásaival eleintén elég tétlenül viselte magát, ámde a huszárok s a négy század Rukavina-gyalogság a verseczi német nemzetőrökkel s az aradi tüzerekkel együtt oly vitézül harczoltak, hogy a szerbek egészen visszaverettek, és még két vezérök, Stanimirovich és Koich 160 emberrel együtt fog-

ságba került. A Dreihann alezredes által a szerbeknek adott 3 fehértemplomi ágyú, a Temesvárról Verseczre és Oraviczára küldött 4 osztrák ágyúval állottak szemközt e harcban, s osztrák határőrök osztrák dzsidásokkal. — Hogy az osztrák hatalom Magyarhon állását törvényesnek tartá, s a reactiót nyilván roszalá, nagyban tanúsítja az, miszerint a Temesvárit felállított cs. kir. hadi törvényszékek a két elfogott vezért, Stanimirovichot és Koichot, kiket pedig az érsek s a belgrádi konzul neveztek ki, — több, Versecznél elfogott fölkelővel együtt, mint felség- és hazaárulókat felakasztatá.

Több ehhez hasonló csata követte egymást. Aug. 7-én Maderspach századosnak avratsegai rác-szerb táborra történt támadása sikertelen volt azért, mert Blomberg ezredes az egyetértőleg előre kicsinált s meghatározott terv daczára, — az utolsó pillanatban nem működött közre. Aug. 18-án 5000 szerb egyesült erővel támadta meg Fehértemplomot, s ezt maga a fehértemplomi polgárság Maderspach és Philopovszky és a temesvári nemzetőrség Skubich főhadnagy vezénylete alatt 13 órai harcolás után hősileg visszaverte.

Aug. 21-én 300 szerb s a körülfekvő rác s helységek támadása Moldova bányavárosra, mely ez alkalommal a lángok martaléka lón.

Az aug. 23-ról 24-re forduló éjjel a magyaroknak az ó-moldovai szerb táborrai támadása, mely alkalommal a szerbeket egészen tönkre tették, 160-nál többet a Dunába nyomtak, és a nagy szerb helységet, Ó-Moldovát lerombolták, a földdel egyenlővé tették.

Aug. 31-én a szerbek 5000-en újólag megtámadták Fehértemplomot, s újólag ismét visszaverettek a 9-ik honvédszászlóalj századosa Villámnak vezénylete alatt, mely zászlóaljából 4 század jött a fehértemplomi őrsereg gyámo litására és Maderspach parancsnoksága alatt, kit maga az osztrák hadügyminisztérium nevezett ki őrnagygyá, világosan ki lévén fejezve, hogy előléptetése Fehértemplom városának a lázadók elleni hősie s megvédése jutalmazásául történik.

Mindezen harczot a legnagyobb elkeseredéssel vívták, s valamint eleintén a rác s szerbek iszonyúan kegyetlenkedtek, úgy később magyarjaink is hasonló mértékkel fizették vissza a kölcsönt, s nemcsak, hogy kegyelmet (pardont) nem adtak, de sőt nők, aggastyánok

is áldozatai lettek ezen borszasztó polgár- és fajháborúnak, melyet reactionárius párt idézett elő.

Sept. 6-ikán Blomberg az ő dzsidás ezredével hirtelen elhagyá Bánát nyílt térségét s először Temesvárra vonult, s miután kijelenté, hogy titkos parancsa van Bécsbe húzódni, Aradig vitte ezredét, itt azonban több ezer egyesült nemzetőr állta el útját, s ekkor Blomberg ezredes Temesvárra ment vissza, s ezredét részint itt, részint Lúgoson s e két város környékén helyezte el, míg october 3-án közétett nyilatkozata szerint, — most már a magyar csapatok ellen síkra nem száll a temesvári őrsereggel együtt.

A Bánátban lévő polgári hatóságok és magyar parancsnokok, mint Kiss Ernő, a Hannover-huszárok ezredese Becskereken, Vetter, a Máriássy-gyalogság alezredese Perlaszon, Damjanich őrnagy Verseczen, Maderspach őrnagy Fehértemplomban, Asbóth őrnagy Oraviczán, Blomberg proclamatióját és a temesvári parancsnokság azon rendeletét, miszerint ők Temesvárra vonuljanak be katonáikkal, — a legnagyobb boszankodással fogadták s hazaárulásnak tekintvén, természetesen nem is teljesíték azt.

Mert ez valóban nem csak a hazának, a király Ő Felsége által szentesített törvényeknek s az alkotmánynak, melyre esküdtünk, nyílt elárulása lett volna, hanem ezáltal a Bánát hőslakú német lakossága a vérszomjas szerbek és rácok kirablása- és öldöklésének lett volna okvetlenül kitéve.

Ezen proclamatio után most már a császári kormány s a bécsi hadügyminisztérium egészen nyíltan pártolá a reactiót. Temesvár s a karánsebesi oláh határőrezred részéről, mely szintén Magyarország ellen nyilatkozott, s az illir határ egész vonalán most már kemény csatákra került a dolog,—melyek mind a magyarok részére ütöttek ki kedvezően. Ilyenek voltak: a perlaszi ütközet Vetter alatt, Lagerdorf- és Jarkovátznál Damjanich alatt, a bogsáni és resitzai ütközet Asbóth alatt. Ezen csatákban a nagyobbára újonczokból állt összes magyar csapatok fényes vitézség- s önfeláldozással tüntetek ki magukat, s itt képezték magukat 4izon hős katonákká, kik később az osztrák hadseregekkel a nyílt téren nagyobb ütközetekben is győztesen mérköztek meg. Különösen említendők a 3-ik és 9-ik zászlóalj s az oravicai bányászati nemzetőrségi mozgó század,

— ez utóbbi csupa német bányászokból — oly derék volt, hogy tisztjeivel s a legénységgel együtt később a mint a magyar csapatok a Bánátot elhagyák, maga Damjanich által a 3-ik zászlóaljba soroztattak.

E szerint a győztes magyar csapatok 1849-ik évi januárig az egész Bánátnak uraivá lettek, — míg nem ez időben kénytelenek voltak a felső-dunai harcok szerencsétlen eseményei folytán fölvonulni. Lehet mondani, hogy az 1849-iki aprili hadjáratban a sereg legjavát képezek, s tisztjei és legénysége a dicsőség legszebb borostyánait vívták ki mindenkor, s fényes hősi tettekkel érdemelték ki a magyar nemzetnek bennük helyezett bizalmát.

Míg Magyarhon dél-keleti részeiben, az említett harcok végbementek, Bácskában is, hol a rácok nagyobb tömegekben laknak, gyülekeztek csoportok gyámolítva a Szerbhonból a Dunán átjött önkéntesek által.

Május 13-án Rajasich érsek felhívására szerb gyűlés jött össze Karloviczban. A szerbek azt nyilváníták itt, hogy Ausztria kormánya alatt függetlenek Magyarországtól és saját tartományt követeltek vajdájuk alatt, kit Suppli-

cátz ezredes személyében azonnal meg is választottak.

A horvátok már jóval előbb mint a rácok emelték fel szavukat a magyarok ellen. Február 21-én 1848 a Zágrábban tartott horvát országgyűlésen feliratot küldtek Bécsbe, -melyben ő Felségét arra kéri, hogy Horvátország számára egy külön helytartó-tanács, országos törvényszék s az udvari kancelláriánál külön osztály állíttassék föl és hogy Jelasich ezredes horvátországi bánná neveztesse ki. Mindamellet, hogy a császár a horvátok első kivánatait nem fogadta el, Jelasich ezredest tábornoki ranggal bánná nevezte ki.

Ez időponttól kezdődik a tetteges mozgalom Horvátországban. Jelasich a bécsi reactionarius párt által megnyerve, ápril 19-én rögtönítélő bíróságot hirdet mindazokra, kik a horvát haza és nemzetiség ellen izgatnának, s tovább menve, a Buccari kerületet, mely a magyar tengerparthoz tartozik, Horvátországgal egyesültnek nyilvánítja.

A magyar minisztérium azon van eleintén, hogy ezen reactionárius törekvéseket szép úton egyenlítse ki, Jelasichot Pestre hívja meg május 10-én tartandó értekezletre s egyszers-

mind a királyhoz fordul oly kérelemmel, miként a bánhoz egyenesen parancs menesztessék az iránt, hogy magát a magyar kormánynak alárendelje.

Ő Felsége május 6-ikán csakugyan ki is ad két rendeletet, melyben először megparancsolja a bánnak, hogy magát minden ügyben szigorúan a magyar minisztérium alá rendelje, másodszor felhatalmazza a nádort, hogy királyi biztost küldjön Horvátországba, ki vizsgálatot tartson a bán elszakadási törekvései fölött.

Jelasich nem sokat gondolt sem a minisztérium meghívásával, sem a kir. rendeletekkel, s a nádor erre vonatkozó parancsára sem a rögtönítélő bíróságot, sem Buccari bekebelezését nem vonja vissza.

Most már Hrabovszkyt nevezték ki biztosnak azon parancscsal, hogy Zágrábba menjen. — Erre Zágrábban a nádor és Batthányi Lajos minden parancsát elégették, és Jelasich május 16-án az egész horvát és szlavóniai nemzetet fegyverre szólítja az ország szabadságának megvédésére.

A horvátok, szerbek s az erdélyi román és szász népek ily nyíltan kimutatott ellenkezése arra bírta a magyar minisztériumot, hogy az

első 10 honvédszászlóaljat toborzás útján állítsa fel. S bár e végre keletinél nagyobb tömeg tódult össze, egyelőre 10,000 embernél többet nem fogadtak el, nehogy a bécsi minisztériumban gyanú támadjon aziránt, mintha más megszembható célja is volna a magyarnak. E mellett folyton kérték a királyt, hogy a hazán kívül levő magyar ezredeket a hon védelmére hozassa vissza.

Június első napjaiban egy csoport jelent meg Titélben avégből, hogy azazottani fegyverraktárt kirabolják, — azonban üresen találták azt, miután a fegyvereket a magyar nemzetőröknek adták ki. Erre a szerbek a magyar-érmű csajkás tiszteket foglyokká tették, roszul bántak velők s Karloviczba vitték, míg a csajkás zászlóalj közemberei a szerbekhez csatlakoztak. Karloviczba szerb tábort ütöttek fel, tehát a szerb ideiglenes kormány székhelyén, mely Rajasich érsek fő vezetése alatt alakult. Ezen kormány a Péterváradon lévő parancsnok-, Hrabovszky altábornagynak azt nyilvánítá, hogy a magyarok által megtámadt császár jogainak védelmére ragadtak fegyvert, felszólítván őt, hogy a várat adja át a szerbeknek.

Hrabovszky erre az ideiglenes szerb kormányt felhívta, hogy tegye le a fegyvert és oszljék fel, különben erőszakot lesz kénytelen használni az uralkodó parancsainak tiszteletben tartása végett.

A szerb kormány erre 10-ik júniusról kelt proclamációjában az egész szerb népséget fegyverre szólítja fel, Hrabovszky pedig a római sánczokban összegyülekezett szerbek ellen hathatósan föllépett Csurognál, a nélkül, hogy harczra került volna a dolog; ellenben egy magyar csapat megtámadta Karloviczot, bevette a várost s a szerb kormányt és tábort szétrobanta, de még ugyanaz nap Péterváradra vonult vissza.

A római sánczokban, melyek Titeltől kezdve Újvidék felé vonulnak, erős állást vettek a szerbek és táborukat körülsánczolák. A Ferenczsatornánál, különösen Szent-Tamásnál erős sánczokat hánytak s ezeket Kovilnál a római sánczokkal tették kapcsolatba, a déli oldalon a Dunánál levő Szlankant csajkák által összeköttetésbe hozták a Tiszával Perlasznál, miáltal a Szerbhonbóli szállítást Magyarországra biztosíták.

A szerbek legnagyobb buzgalommal foly-

taták hadi készületeiket s már június vége felé Szent-Tamáson s a körülte lévő táborokban 30,000 emberök s 100 ágyújok volt.

Harczias szellemükön kívül kedvező volt rájuk nézve a határőrségi katonai szervezés, a magyar minisztérium hibásan cselekedett, hogy ezen intézményt azonnal nem oszlatá fel s a határszéleket ugyanazon szervezettel megyékké nem alakítá át.

A nép, mely ezen, most már egészen fölösleges, a török határra nézve többé nem szükséges katonai intézményt gyűlölé, örömmel vette volna a nehéz határőrségi szolgálat és a nyomasztó katonai fegyelem megszüntetését.

A szerb kormány is pártolá az itteni mozgalmat, miután az nemcsak a szabad toborzást megengedte, hanem azt is helybenhagyá, hogy Knitschanin tábornok mint a 4000 főnyi szerb csapat vezére lépjen föl. Knitschanin tehát a szerbek fölötti parancsnokságot Tittelnél át is vette. Mayerhofer, valamint Jelasich is, folyvást Bécsből kapták a parancsokat azon utasítással, miszerint a mozgalmat olyképen korlátozzák, hogy az igen erős nemzeti jellemet ne öltön magára.

Ily nemzeti jellem nem hiányzott különösen

a szerbeknél s előharczosaik egyike Stratimirovich, egykori osztrák hadnagy volt. Kitűnő tehetség- s tudományos képzettséggel bírva, fiatal korának egész hevével lángolt eleintén népe nemzeti szabadságaért, már a szerb fölkeles kezdetén nemzete az osztrák-szerb csapatok vezérévé választotta őt, — s a szerbek függetlenségi állásának eszméjét nemcsak Magyarország, de Ausztria ellenében is, agyában hordozá; — később azonban, miután a császár ezredessé nevezte ki, kizárólag osztrák katona lett belőle.

1848. június hóban a szerb haderő következőleg állt a Duna hosszában.

Bánátban Alibunárnál a jobb szárnyon 5000 ember Stanimirovich (nem Stratimirovich), Koich és Bobalich alatt; — Perlaszon 4000 ember Drakulich alatt, — e mögött mint tartalék 3000 ember Pancsován.

Bácskában volt összesen, Titel-,Kovil-,Turia és Szent-Tamáson, Stratimirovich és Knitschanin parancsnoksága alatt 12,000 ember.

A Duna jobb partján Karloviczon és Cserevicsen 8000 főnyi tartalék.

Bár ezen haderő, mint látjuk, eléggé jelentékeny volt, de ha a magyar sereg vezérei be-

csületesen viselik magukat, Magyarhon csakhamar ura lett volna az egész szerb mozgalomnak. — Mert először is a szerb katona bátor és vitéz, s igen jó lövő — a sánczok mögött, de nem bír ellentállani a szuronyos rohamnak, a miben a magyar páratlan s annyira vakmerő; — továbbá a rácz földművelő népnek nem volt hajlama a fölkelésre s inkább szerette volna békével élvezni a magyaroktól nyert jogokat és szabadságokat. Végre pedig, a magyar miniszterelnök, gr. Batthányi Lajos inkább engedtelő politikát, mint erélyes rendszabályokat használt mind az osztrák kormány, mind a szerbek és horvátok ellen, és még mindig azon hitben élt, hogy alkudozás s engedés által békét fog eszközölni, míg ellenben a reactionárius párt már régóta határozottan működött s föltette magában a Ferdinánd császár által adott engedményeket a magyaroktól minden áron visszaragadni, és ezen cél elérésére minden kigondolható eszközt felhasználni.

A magyarok egész hadereje június végén Bácskában és a Bánátban 15,000 emberből s 36 ágyúból állt.

Ez összes haderő Bechtold báró altábornagy főparancsnoksága alatt állt, ki a viszo-

nyokat inkább Rajasich és Mayerhofer szempontjából, mint a magyar ministerium rendelete szerint fogta fel, s csak habozott, de soha nem lépett föl határozottan. — Bechtold alatt csupa osztrák főtisztek parancsoltak, mint Verbáson Szent-Tamás előtt Wollehofer tábornok, Becsén Titel előtt Éder tábornok, Becskereken Kiss ezredes, Verseczen Blomberg ezredes, — valamennyien inkább Ausztria mint Magyarország ügyéhez szítok, kivéve Kiss Ernőt, ki hona ügyéhez mind végig hű maradt.

A szabadban működő csapatokon kívül a pétervárad 1 erősségben 3 zászlóalj állott Hrabovszky altábornagy alatt és Temesvárit 4 zászlóalj Rukavina alatt, ki mint horvát mit sem óhajtott inkább, mint fegyverét a magyarok ellen fordítani, a minthogy csakhamar is föllépett várából ellenök.

A magyarok nagy hibát követtek el, hogy ezen várerősségeket mindjárt kezdetben nem foglalták el, — mi könnyen kivihető lett volna, — s hű magyar vezérekre nem bízták azokat.

Az erődök fékezése mellett a szerb lázadás sohasem bírt volna tovább harapózni, csak a maga kis körére szorítkozott volna, s a bánáti és bácskai csapatokat magasabb célokra lehe-

tett volna felhasználni. — Kossuthnál, ki mélyen beható lángeszével a katonai operatiókat is jobban tudta volna vezetni, mint a magyar sereg bármely más fővezére, — nem a magasabb belátás, hanem csak a harcmezőni személyes bátorság hiányzott. Kossuth már a szerb mozgalom kezdetén szerette volna azt békésen kiegyenlíteni s a csapatokat inkább Bécs ellen összpontosítani. Októberben ismét jelentékeny haderőt akart az alvidékről kivonni, hogy döntő csapást intézhessen Bécs ellen, s a mellékes előnyöket alárendelve egy nagyobb eredménynek, terve volt a háborút a német tartományokba átvinni, s a forradalom körét mindjárt kezdetben kiterjeszteni.

De valamint a hadügyér-, Mészárosnak félelmében nagyobb hadtestek felállítása iránt — mit pedig az országgyűlés már július 11-én elrendelt, — terveire nézve gyámolítást nem talált: úgy más részről a Bácskában lévő parancsnokok is akadályokat gördítettek elébe, midőn abbeli aggodalmukat fejezték ki, hogy ha haderejüket gyöngíti, a szerbek még a Maroson túli földterületet is megtámadják.

Később, mint tudjuk, a bánáti és bácskai csapatokat még is föl kellett vinni, s a szer-

bek, habár Windischgrätz úgyszólván egész Közép-Magyarországot fővárosával együtt elfoglalá, még sem hagyák el saját területöket.

Július elejétől augusztus közepéig Bácskában és a Bánátban egész sora nyílt meg a csatáknak, mik Ó-Moldovától Szent-Tamásig terjedtek ki. Különösen Bácskában a magyar hadvezérek, Bechtold egészen rossz akaratot, utódja Mészáros nem elég erélyt s ügyességet fejtettek ki. Bechtold több támadási tervet dolgozott ki, melyeket soha sem vett foganatba, sőt a Tiszánál a földvári erős állomást is feladta s megengedte azt, hogy a szerbek foglalják el.

A mint végre a magyar kormány határozottan megparancsolá neki Szent-Tamás megtámadását, csapatait az ellenséges ágyútűz leg-erősebb vonalában állítá föl s egészen céltalan ágyúzást kezdett meg. Bakonyi alatt egy gyönge hadcsapatot rohamra is küldött, ez hősileg be is nyomult a szent-tamási sánczokba, de minthogy Bechtold nem támogató őket, kénytelenek voltak azokból ismét kivonulni.

Több órai haszontalan ágyúzás után Bechtold a magyar csapatokat előbbi állomásaikra vonta vissza, továbbra is egészen tétlenül ma-

radt, s ugyanezt parancsolá Kissnek s Blombergnek is.

Kiss ezredes, mint már említve is volt, Bánátban ugyan a rohammal bevett Periasznál és Tomasovacznál, melyet a szerbek elhagytak, s különösen Damjanich Alibunárnál és Jarkováczon, némely győztes csatát vívott, de nem valami nagy eredmény nyel, miután épen Kiss magasabb hadászati ismeretekkel s határozottsággal nem birt, miről különösen pancsovai expedíciója tön tanúságot.

Jelasich báni méltóságát ismét megnyervén, s Magyarországra csakugyan betörvén, Bechtold leköszönt, s Mészáros vette át a parancsnokságot Bácskában.

September 21-én Mészáros ismét támadást intézett Szent-Tamás ellen, mi egészen balul ütött ki, s e miatt azonnal visszahívták őt Pestre. Utána Eszterházy ezredes vette át a parancsnokságot a nélkül, hogy csak kevésbé is többet birt volna kieszközölni mint elődei. December havában az osztrák hadseregnek Pestre történt benyomulása után, Eszterházy az osztrák főtiszték nagy részével elhagyá csapatait és csak a parancsnokságot átvett Vécsey ezredes erélyességének köszönhető, hogy a

fegyelemben annyira meglazult sereget össze-
bírta tartani.

Január elején Vécsey, valamint a bánáti csapatok is parancsot kaptak a felső-tiszai vidékre vonulni. Ezután a magyar csapatok Bácskát is elhagyták, Szabadkán egy kis csapatot hagyván hátra. És Szabadka azalatt, míg a Bánát és a Bácska a magyar csapatoktól megürült, vitézül tartotta magát s a szerbek támadásait több ízben szerencsésen visszaverte.

Fegyverlerakás Világosnál.

Miután Görgei a kormány július 2-diki azon parancsának, miszerint a dunai hadsereget Budára s onnan az összes magyarországi haderő egyesítése végett a déli részekbe vezesse, nem engedett, s ezáltal Kossuth eszméjét: Napóleon 1814-iki hadjáratához hasonlóan a gyorsan egyesített erőkkel az elszakasztott ellennek jobbra és balra csapásokat osztani, kivételében megakadályozá s még július 11-én (miután minden lehető cselszövényt mozgásba hozott seregénél, hogy támadólag működhessek, mit oly kis erővel, mint már akkor az övé volt, többé sikerrel nem lehetett kieszközölni) megkísérté a Haynau és Panyutin alatti osztrák-orosz sereg áttörését. Ez legkevesebbé sem sikerült és csak most határzá el Görgei, a ju-

lius 7-én tartott haditanács végzése által kényszerítve, mely szerint ha az áttörés nem ütne ki jól, a hadsereg azonnal le a Tiszához és Maroshoz vezetendő. És ő el is vezette oda, de nem azért, hogy a déli hadsereg főparancsnoka-, Dembinszkyvel valóban egyesüljön; hanem látszólag engedve a hadi-tanács határozatának, t. i. hogy a hadsereget levezesse, a valódi egyesülést minden módon akadályozá. Görgei július 13-án elindul Komáromból. De ahelyett hogy a még lehető áttörést Gödöllőnél „megkísértené, miután ott az orosz főhadnak csupán gyöngye részei állottak s a gyors és határozott megtámadás a legjobb következésű lehetett volna, Görgei időt vesztegetve a hosszabb utat választja Losoncz és Tokaj felé. Ezzel több napot elveszt. — A Hernádnál továbbá egészen ok nélkül 3 napot tölt el s azalatt időt enged az oroszoknak Tisza-Fürednél a Tiszán átkelni. Most már a tokaj-debreczeni egyenes vonal helyett, mely, ha a Hernádnál meg nem állapodik, még akkor szabad volt — kénytelen vala útját Nyíregyháza felé venni, — s így végre miután Nagy Sándort Debreczennél az orosz hatalomnak hagyja martalékul, aug. 9-én az 1-ső hadtesttel

Aradra érkezik, 10-én a 3-ik és 7-ik hadtest szintén oda ér. Elég későn, mert 9-én már szétverték Temesvárnál a déli hadsereget. Ha ellenben Görgei Gödöllő felé irányozza menetét — vagy ha már Losonc felé megy is, de a Hernádnál 3 napig nem vesztegel, — akkor hadserege aug. 5-én már okvetlenül Aradon lehet s akkor Haynau a legveszélyesebb helyzetbe jöhet és több mint valószínű az, hogy Dembinszky hadseregének szétrobbantása helyett e csapás magát az osztrák hadsereget éri.

Nem akarom állítani, hogy ezáltal az utolsó győzelem a magyaré lett volna, mert az én nézetem szerint is az oroszok óriási hadereje irányában nem volt az lehetséges, sőt a síksági harczolás hosszabb fentartása is valószínűtlen volt, hol a magyarság túlnyomó számmal lakik, s még inkább Erdélyben, hol a lakosság ellenségesebb indulattal viseltetek a magyar ügy iránt. Azonban sokkal jobb végeredményt lehetett várni egy, az osztrákok fölötti győztes ütközet, mint a föltétlen világsi fegyverlerakás után, mely augusztus 13-án következett be.

Nem akarom eldönteni, ha váljon a hadi

tanács, melyet Görgei Aradon összehívott, helyesen cselekvé-e, midőn Görgei ajánlatára beleegyezett a föltétlen fegyverlerakásba.

Akkor ugyan sikeres további harczolásra nem volt már kilátás. Dembinszky megvert hadserege nagy zűrzavarral Lúgosra vonul.

Görgei hadseregétől egészen elszakítva, mindkettőjük közt Haynau és Panyutin s a temesvári várórség áll 60,000 emberrel. A második oldalról Paskievich jön lefelé 130,000 főnyi roppant orosz hadseregével. És így Görgei most már mindenfelől el van zárva 30,000 főnyi seregével, mely a Komáromtól Aradig tartott folytonos visszavonulás fáradalmi s a rász élelmezés által demoralizálva volt, valamint a Görgei hűsége iránti bizalom eltűnése által is, tudva hogy a fővezér és a kormány közt nincs egyesség, s demoralizálva végre a gyalogság és lovasság sok tisztjének elmaradozása s távozása által. — Leiningen és Pöntenberg befolyásánál fogva, kik a fegyverlerakásra Görgei által már előkészítve s megnyerve voltak (Nagy Sándor nem vala jelen a haditanácsban), senkitől nem bátorítva további ellentállásra vagy Radnán és Lippán át a Dembinszky seregéhezözi csatlakozásra, végre az apathiának

bizonyos nemével 11-én tartott haditanács megadta magát Görgei akaratának.

Görgei sokat beszélt a készségről inkább a haza földjén — ha nem is a csatamezőn — meghalni, sem mint a hon határait elhagyni, és ezen áldozatkészség a haditanács fegyverlerakási határozatára befolyással volt. — Ha a haditanács valóban így érzett és gondolkozott, — miben én általan véve kételkedem, — ugyan abban szerintem inkább a teljes lehangoltság s tespedés érzete uralkodott, mint világos felismerése azon veszélyes helyzetnek, melybe a főbb tiszték azon pillanatban sodorva voltak; — mégis a bekövetkezett eseményekből világosan kitűnik, hogy éppen Görgei nem volt az, ki a haza földjén — a harctéren kívül is — meghalni kész volna, sőt mint bebizonyult, azon meghívásnak, hogy bajtársait hagyja el, önként engedett, ámbár azt monda, hogy főleg a jövő sorsban egyesülten leendő részvétnek érzete tartá össze a bajtársakat.

Váljon a választás a közt, hogy a török földre vágják ki magukat, nyújtott-e több kedvező kilátást a jövőre nézve, ki akarná ezt eldöntőleg meghatározni, — a jövő a gondviselés kezében nyugszik, a jövő eseményeket az

előbbi cselekvények előnyössége határozná meg. — Az idegen távolban úgy mint bent a hazában nem szűnik meg működni a nemesebb lelkű hazafi, s én mégis azt tartom, hogy a fegyverlerakásnak minden véres következménye után, a haza, a nemzet épen ezáltal erősödött s nagy nyereményt vívott ki magának.

Miután Görgei, a mint ezt az 1-ső cikkben már fölemlítém, a kormányzóhoz intézett levele által, melyben ő a nemzet és hadsereg számára csak azon esetben ígér jó feltételeket kivívhatni, ha Kossuth leköszön, s neki (t. i. Görgeinek) adja át a legfőbb polgári és katonai hatalmat, a dictaturát, — a kormányzót valóban rábirja a lemondásra, és ő a dictatorságot átveri, — még augusztus 11-én az 1-ső hadtestet, mely 9-én történt megérkezése után azonnal a Maros balpartjára új-Aradra küldett, egy osztály kivételével, mely földözésre ott marad, a jobb parton lévő Ó-Aradra huzatja vissza magához és Simánd felé foglal állást, egyszersmind figyelemmel tartva a pécskai országutat.

Az oroszok Görgei fegyverlerakási szándokát egy magyar hadi követ kiküldetése által

tudják meg. Az erre vonatkozó okirat így hangzik:

1. Kossuth és a kormány lemondása.
2. A dictatura fölvétele Görgei által.
3. Görgei készakarata hadseregével a fegyvereket az oroszok előtt minden föltétel nélkül letenni, — kivéve a czár nagylelkűségére történő hivatkozást.

Végre az orosz hadtest-parancsnokok tájékozásául és csapataiknak az osztrák hadsereg közé leendő benyomulása végett, következik Görgei menetrendje, mely szerint hadserege 12-én Világosra, 13-án Boros-Jenőre, 14-én Béeire érkezik, hol a fegyverlerakás végbe megy.

Még az nap estve Kossuth kormányzó, első hadsegéde-, Asbóth Sándorral Aradról Radnára utazott el, hol pár óráig pihenvén, még a 12-ikére forduló éjjel a hegyen át Lúgosra, hova délben 12 órakor érkezett, 12-én Lúgoson tölte az éjt, sógorom-, Jakabffy Kristófnál s 13-án Terregovára ment. Itt volt a kormányzónak utolsó éji állomása a magyar földön és aug. 14-én hagyá el végkép Magyarországot a török határra lépve ki.

Az orosz lovasság tábornoka, Rüdiger gróf

aug. 12-én egy osztály orosz csapatoké küldött Simand felől Aradra a világosi országutat elfoglalva s ezt elégségesnek tartá arra nézve, hogy az osztrákok részéről Görgei hada ellen semmi operatio ne történhessék. Az 1-ső, 3-ik, és 7-ik hadtest és a tartalék-osztály 12-én reggel indult el Ó-Aradról Világosra, a csapatokat a városon kívül vitték táborba. Görgei főhadiszállását Bohus kastélyában üté föl.

12-én délután egy orosz ezredes jelent meg a főhadi szálláson azon tudósítással, miszerint további menetre nincs szüksége a magyar seregnek, és hogy ez más nap a fegyverlerakás végett Szöllösre menne. A dolog közelebbi meghatározása végett a táborkari főnök még estve megérkezik Görgeihez, kit egyszersmind felhívtak, hogy a magyar hadsereg s különösen a tisztek kívánataikat tegyék föl pontonkint s Rüdiger elébe terjeszszék.

Ámbár a magyar főbb tisztek hosszasb tanácskozás után erre vonatkozólag több pontot terjesztettek Görgei elébe, de azokat Görgei az orosz parancsnok Rüdiger grófhhoz utasítá vissza, ki azon pontok kieszközlésére nézve igen barátságosnak s nagylelkűnek mutatta magát, — s Görgei azt monda tisztjeinek: Ne-

künk mindnyájunknak tudnunk kell önként meghalni, a haza igazságos ügyébeni hitünkért, — s azért kegyelemért nem esdhetünk.

Mily szépen monda maga Görgei e szavakat.

Csányi több üggyársa-, képviselők- és kormánybiztosokkal együtt, kik a világosi fegyverlerakást pártolák, azt nyilvánítá, hogy ő nem látja szükségesnek szökés által megmennteni életét, ha ő ezt többé hona szolgálatára nem áldozhatja, és hogy hazája földjén akar meghalni, s ha mindjárt vérpadra viszik is, nem tudván egyebet, mint sírjára legalább egy göröngyöt a haza földéből.

A mit akkor Csányi ezt mondva sejtett magában, teljesült is rajta, és hideg vérrel, nyugodtan fogadta a halált, — s kívánata szerint hazai föld takarja nemes tetemeit.

Váljon hadseregében Görgei maga terjeszté-e el azon hitet, hogy a magyar tisztek, kik orosz szolgálatba akarnak lépni, ott is megtartják mostani rangjukat, — bizton nem állíthatom; hanem hogy főhadi szállásán és segédei által nyílt aláírási ív volt föltéve, melyre sokan, kik magukat orosz szolgálatra jelenték, fel voltak jegyezve, arról tanúskod-

hatom, mert Kis-Jenőn Görgei előszobájában magam is láttam az aláírási ívet.

Meg kell még említenem, hogy a magyar ezredes Zambelli Világoson azt nyilvánítja, miként czélszerűbb volna a fegyvert Ausztria előtt lerakni, mert ha az oroszok előtt teszszük azt, ez által az osztrák főparancsnokok ingerülve lesznek.

Meghallván ezt Görgei, figyelmezteté Zambellit, hogy ha e nyilatkozatát még egyszer ismételni, közzétenni merné, — azonnal főbe löveti.

A hadikövetnek Világosra érkezéig a magyar hadsereggel legkevésbé sem tudatták a fegyverlerakási szándokot. Az oroszok részéről történő hát mögötti megkerülése a magyar hadseregnek, az ő megjelenésök az arad-világosi országúton, s azon parancs kiadása, hogy az oroszokat nem kell megtámadni, ha mindjárt a legközelebről mutatnák is magukat — a Világos előtt táborozó csapatok közt természetesen nyugtalanságot idézett elő, s estve felé a főhadi szállásra a csapatok fellázadásának hire jött meg.

A személyes bátorság nem hiányzott Görgeinél, e tulajdont nagyban bírta ő, s nemcsak

parancsolni, hanem parancsainak sikert eszközölni a legnagyobb mértékben tudott.

Mint fővezérnek nem is volt ennél egyéb tulajdona, ha csak még edzett testét nem vesszük hozzá, ha ugyan ennek is a fővezéri tulajdonok közé kell tartoznia.

Ütközet előtti rendeleteket, a föld területi minőségéhez alkalmazva soha nem adott ki, még kevésbé vezette az általános csatát; bizony lehet állítani, hogy Görgei mint fővezér egy megnyert csatában sem volt eleitől kezdve végig jelen; — hanem a győzelmet mindig alparancsnokai vívták ki az ő számára. — A harcz kimenetelét egészen a véletlenre bízta, vagy az egyes osztályok hősi magaviselete dönté el a csatát. A tüzérség főállását vagy e gy vagy más fegyvernemnek egyesítését a harczban soha nem határozta meg, hanem a mint alparancsnokai rendelkeztek, úgy volt az jó.

Görgei nem volt más mint egyszerű huszárhadnagy, — ő 1848 előtt a harczok, ütközeti állások szellemét nagyban soha nem tanulmányozá, mélyebben soha nem pillanta be a magasabb hadászati történetbe, és én bátran merem állítani, hogy Görgei nem képes egy had-

sereget a hadászat mindennemű kívánata szerint mozgatni, vezetni, azt egy⁷ hasonló szelemmel fölfegyverzett hadsereg ellenében sikerrel működtetni.

Szervező s igazgató (organizáló s adminisztratív) észszel és tehetséggel sem bírt Görgei, mit a hadügyminisztériumnak általa történt vezetése eléggé tanúsít, miután kezdettől fogva annak minden életrevaló működését elzsibbasztá.

Hogy bátorsága volt, s képes volt parancsainak nyomatékot és sikert adni, azt már fölebb emlitém és ezt most is bebizonyítá.

Értesülvén a felől, hogy a táborban nyugtalanság ütött ki, lóra pattant fel s táborkari kíséretével hadtestéhez sietett, fegyverbe állíta csapatait s így szólott hozzájuk:

„Vitézek! Mi többé nem győzhetünk, én tehát elhatározám az orosz előtt lerakni fegyvereinket. Engedelmességet kívánok s életemet kötöm ehhez. Az elsőt, ki ellenkezni mer, agyonlövetem. Én ki az ellenség boszuállásának leginkább ki vagyok téve, nem rettegek, s mindazon derék bajtárs, ki engem a harcba követett, most sem fog tőlem elmaradni.”

És a hadsereg az ő vezérének akaratában

megnyugovék. Tábornokai, főtisztjei, katonái nem maradtak el tőle! Ámde Görgei maga maradt el tőlük, a kegyelem intésére elhagyta övéit, a helyett hogy férfihoz illően osztotta volna velők a fogságot, a halált, ha mindjárt saját kezével kellett volna is élete világát el-eloltania.

Mint már említők, aug. 12-én késő estve érkezett Görgeihez az orosz hadsereg tábor-kari főnöke s a következő pontokban egyeztek meg.

A fegyverlerakásnak kegyelemre vagy a nélküli föltétlen megadásra kell megtörténnie.

Maga a lefegyverzés aug. 13-án délelőtt a Szöllös melletti síkságon, a kisjenő-zarándi s a világos-borosjenői országutak egyesítő pontjánál fog végbemenni és pedig délnek Szöllősről s éjszakknak a malom-csatornától, mely a világosi országutat átvágja.

Az orosz hadtest aug. 13-án korán reggel Kis-Jenőről indul ki s a fönt nevezett területet kelet-éjszak- és nyugotról zárja körül a sereg zömével Zaránd és Szöllös között, s arcvonalban kelet felé húzódva fel.

A magyar hadsereg csak később délelőtt indul el Világosról, s a fönt nevezett terü-

létre arcvonalban nyugat felé vonul fel a fegyverlerakásra.

A mint a magyar hadsereg utolsó csapatai a malomárkon átmentek, a Világos s Arad közt lévő orosz lovassági hadoszlop utánuk jöve megszállja a malomárkot, ily módon zárva be a magyar hadsereget.

Aug. 13-án 1849-ben 10 órakor hagyák el a fájdalmukat komor arcvonásaikban viselő magyar hadtestek utolsó mezei táborukat, — nem volt többé reményök imádott hazájukat megmenthetni; — vezérek fokonkint fejlődött, tervszerű árulása megsemmisíté azt. Szemben jött legeiül a 7-ik hadtest, utána a 3-ik, melyek a malomárkon elhaladva a fegyverlerakási térségre az első sorba vonultak be. A két hadtestet az összes ágyúütegek követék s hátuk mögött állottak meg.

A második rendbe az 1-ső hadtest és a tartalékosztály vonult be, — mögöttük a hadsereg podgyászos szekerei.

A csapatok előtt Görgei lovagolt táborkari kíséretével, némely szolgálatban nem lévő tábornok és törzstiszt által követve. Az utóbbiak közt látható volt Aulich, Kiss, Lanner, Schweidel, Knézich, Bayer, Molnár s magam is, ki a

Szegeden akkor tervezett tartalékhadtest parancsnoka voltam, melynek száma csak 10,000-re ment, kik csak egy részben voltak fölfegyverezve, tehát 8 zászlóalj újoncz. Görgei egy nappal előbb haza bocsátá ezen fegyvertelen zászlóaljak legénységét, s azt parancsolá, hogy csak tisztjeik csatlakozzanak a fegyverletevőkhöz.

Új-Pankotán egy orosz hadi követ jött elénk az orosz lovassági tábornok, Rüdiger oly megbízásával, hogy Görgei még egyszer nyilatkozzék előtte szóval, miszerint csapatainak fegyverlerakása, úgy a mint előre megegyeztek, csakugyan aug. 13-án menend végbe. Görgei igennel válaszolt, mire a követ főnökéhez azon megjegyzéssel lovagolt vissza, hogy az orosz hadvezér további parancsait ismét magával hozza el.

Görgei ezalatt táborkari kíséretével közvetlenül az országút mellett fekvő csatorna malmánál állapotodott meg s mi a hadi követ visszajöttére várakoztunk.

Innen láttuk az orosz hadcsapatokat a Csiger-folyam jobb partján Moroda és Szöllös közt felvonulva, balról Zarádnál jobbról a malomcsatornánál kifejlődve. — E szerint a mi meg-

határozott álló-helyünknek csupán homlokzatát foglalák el az oroszok, — oldalvást s hátulról nem valánk bekerítve.

Fél óra múlva visszatért az említett hadi követ s jelenté Görgeinek, miszerint főnöke, csapatának arcvonala előtt fogja őt bevárni.

Mi erre sebes vágatva lovagoltunk az oroszok állása felé s egy jó negyed óra után egy lovassági csapatot vettünk észre, mely felénk jött s 2—400 lépésnyire tőlünk megállapodott, Görgei is megállítá táborkarát, s egyedül lovagolt el Rüdiger tábornokhoz, mert ő jött elibünk táborkarával. Az orosz kíséret is megállapodott s csupán főnökük jött egyedül Görgei elébe. A két táborkari kíséret között találkoztak a vezérek s megállapodván Rüdiger kezét nyújtá Görgeinek. Jól lehetett észrevenni, mily barátságosan rázta az orosz tábornok a magyar fővezér kezét.

Rövid együttlét után elvált egymástól a két vezér s Görgei hozzánk tért vissza, míg az orosz táborkar főnökéhez csatlakozott.

Görgei hozzánk érkezve a következő szavakat monda: „Az orosz harmadik hadtest parancsnoka, lovassági parancsnok, Rüdiger gróf ő kegyelmessége üdvözlétét küldi Önöknek, s

helybenhagyja azt, hogy tisztjeink kardjaikat megtarthassák s biztosítja vagyonukat.”

Erre Görgei némely tisztje éljen-t kiáltott, — míg nem egy szemből a fájdalom könnyűje csordult ki. Én Aulichchal ki mindig jó barátom s előljárom volt, egyedül állottam pár lépésnyire oldalt a táborkartól s komoly pillanatokát váltva roszaltuk ez éljenzést, mely épen nem illet azon gyászórához, mely hazánk sorsát, és a mienket, oly szerencsétlenül döntötte el. — Az adott szó sem lőn megtartva, mert Gyulán, még mielőtt átadtak volna bennünket az osztrák tábornokok — Raischach és Montenuovónak, elvették kardjainkat — az aradi várba vittek bennünket, hol a várparancsnok saját lovainkat is elvette tőlünk.

A magyar hadsereg eleje azalatt elérte a malomcsatornát, Görgei is táborkarával visszatért oda, és személyesen örködött annak a Szöllös és a csatorna közti térségre irányzott részletes menete fölött.

A gyalogság fegyvereit arczvonala előtt rakta le gúlákba, a lovasság leszállt és a huszárok kardjaikat a nyereg-kapába akasztották.

E hadsereg 32,000 emberből s 120 ágyúból állott.

A katonák vonásaiban mély fájdalom vala látható, — lehajtott fővel s megtört szívvel állottak ott.

A honvéd kénytelen volt letenni fegyverét, a huszár kardját, leghívebb barátját, élettársát, győzelmeinek emlékjelét. Sok arczról kétségbeesést lehetett leolvasni, sokan eltördösték fegyvereiket, sok huszár előbb lovát, aztán magát lőtte agyon. A tisztek és a legénység letett zászlóikból egy-egy darabocskát szakítottak le emlékül, és sokan még most is szent ereklye gyanánt tartogatják azt.

A gyászjelenet a magyar fegyveres dicsőség hanyatlásával annyira egyező naplemen-tével végződött. Rüdiger gróf az esthomályban tartott szemlét a lefegyverzett csoportok felett.

A tisztek utasítást kaptak, miszerint 14-én Kis-Jenőre menjenek, az oly sok csatában győztes honvédeket — mint foglyokat kísérték Zarándra, hogy később egymástól elkülönítve az osztrák katonaság közé sorozzák be őket.

Aug. 14-én az aradi várat Schlick tábornok szólítja fel a megadásra. A magyar várparancsnok, Damjanich tábornok kijelenté, hogy a várat csak az orosz seregnek adja át. Minek kö-

vetkeztében Buturlin orosz tábornok Rüdiger meghagyásából 15-én Aradra ment az átadás iránt alkudozásba ereszkedni.

Az aradi várban összehívott haditanács több ideig meg volt oszolva — az egyik fél minden áron a vár védelmezését kívánta, a másik azon föltétel mellett, hogy szabadon vonulhassanak ki, a feladás mellett volt, míg végre hosszas vitatkozás után határozattá lőn, hogy a vár feladásának föltételeit egészen Damjanichra bízzák. Ezen oly derék s különben oly makacs és erélyes tábornok Görgeinek hozzá intézett levelére elhagyá magát csábittatni a vár feladására nézve oly módon, hogy az orosz hadsereg fővezére kötelezi magát a várbeli őrsereg számára a czárnál kegyelmet kieszközölni s hogy a tisztek megtarthatják kardjaikat s magánvagyonuk biztosítva lesz.

A várőrség ennek folytán átadta az erősséget az orosz csapatoknak s mint foglyokat Gyulára vitték őket. Az oroszok később Gyulán ezen tisztektől is elvették kardjaikat, valamint tulajdon lovaikat is eladták Aradon a kincstár részére.

Paskevich tábornagy ügyekezett ugyan kegyelmet kieszközölni — de hasztalanul.

Mint említők, a fegyverlerakás következtében foglyokká lett magyar tisztek aug. 14-én kíséret nélkül mentek Kis-Jenőre. Itt választották Molnár ezredest az orosz felügyelők s a magyar tisztek közt való közbenjárónak.

Molnár ezredes az összes fogoly tiszteket 4 osztályba sorozá és különösen a három hadtest s a tartalékhad felosztása szerint, kiknek élelmezéséről az illető hadtest-parancsnok, Nagy Sándor, Leiningen, Pöltenberg és én tartozunk gondoskodni. Az utóbbiakhoz számíták az összes tábornokokat és volt térparancsnoksági tiszteket s azokat is, kik más hadcsapatokból érkeztek ide.

Az egésznek vezetése Anrep, orosz altábornokra bízott, ki a fel ügyelést oly szelídséggel vitte, a mint azt a magyar tisztek méltán megvárhatták.

15-én az egész transport Kis-Jenőn maradt, 16-án Nagy-Zerindre, 17-én Sarkadra, hol egy napig megállapodás volt, 19-én Gyulára menesztettek bennünket, hol valamennyi fogoly tisztet aug. 23-án korán reggel Raischach és Montenuovo osztrák tábornokoknak adták át.

Ugyanaz nap az összes transportot osztrák lovasság s orosz kozákok által kísérve Simándra

s 24-én Ó-Aradra vitték, hol az utolsó tanyát ütöttük fel.

25-én az egykori osztrák szolgálatban volt tiszteket a várba vezették. Azon honvédtiszteket, kik nem voltak az előtt osztrák szolgálatban, még 24-ikén estve magába Aradvárosba vitték szigorú felügyelet alatt, míg a tábornokokat már szintén 25-ikén menet közben Arad előtt a különösen e célra rendelt osztrák tisztek vették át s azonnal az aradi várba vezették, és itt külön-külön elzáratták.

Még Kis-Jenőn az orosz lovassági tábornok Rüdiger gróf a magasb rangú magyar főtiszteknek díszebédet adott. Itt láttuk Görgeit legutószor.

Rüdiger tábornok kiválóan barátságos házi gazda szerepét játszá, s többször méltányló elismeréssel szólt a magyar hadsereg vitézségéről.

A lakoma végén Rüdiger a következő áldomást intézte hozzánk: „Igen örvendek, hogy a vácsi és debreczeni csaták után, hol mint ellenségek álltunk szemközt, most már oly barátságosan fogadhatom önöket magamnál, poharamat emelem jólétökért s a kölcsönös meleg visszaemlékezésre.”

A mellékszobában elköltött kávézás után, a mialatt Rüdiger majd nem mindnyájunkkal barátságos szavakat váltott, hirtelen azon szavakkal fordult Görgeihez: „Tábornok úr, ön kocsija készen áll, hány órákor akar Nagy-Váradra utazni?” — Görgei röviden válaszolá; „Egy óra múlva.” — Rüdiger szólt tovább Görgeihez: „Akar ön bajtársai közül néhányat magával vinni?” és jobb kezével reánk mutatott, kik a körben állottunk, — Görgei ismét röviden felelé: „Senkit, mint csupán testvéreimet.”

Ezzel ajánlá magát Görgei s mi hasonlóképen. Ezt volt az utolsó szó, mit szájából hallottam.

A kocsi a magyar dictátorral egy óra múlva Nagy-Váradra robogott el, hogy kegyelmet kapjon, melyet hite szerint egyedül ő eljászott.

Ámde tábornokai és tisztjei sötét, kérlelhetlen sorsuk elébe mennek, mit épen Görgei készített számukra.

Az orosz, osztrák császári

és

a magyar hadaknak összes létszáma.

melyek

a forradalmi háború harcaiban, különösen az 1849-ik év jun. havában részt vettek, a fő- és hadtest-parancsok, valamint a hadosztálynokok s dandárparanesnokok neveivel együtt.

I. Orosz hadsereg.

Főparancsnok: He rezeg PaskievichKri-vanski, tábornagy.

2-ik hadtest. A gyalogság tábornoka: Kuprianow, alatta:

A 4-ik gyalogsági hadosztály, Karlovich altábornok, 16 zászlóalj.

Az 5-ik gyalogsági hadosztály, Labincov altábornok, 16 zászlóalj.

A 6-ik gyalogsági hadosztály, Gr abbé altábornok, 16 zászlóalj.

A 2-ik könnyű lovassági hadosztály, Glasenapp altábornok, 32 század.

A2-iktüzérségihadosztály, Serpuhovszky altábornok alatt 112 ágyú.

E szerint a 2-ik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 32 lovas század, 112 ágyú, 48,000-nyi gyalogsággal, s 6000-nyi lovassággal.

3-ik hadtest. Lovassági tábornok, Rüdiger alatt:

A 7-ik gyalogsági hadosztály, Kaufmann altábornok, 16 zászlóalj.

A 8-ik gyalogsági hadosztály, Anrep altábornok, 16 zászlóalj.

A 9-ik gyalogsági hadosztály, P anyut in altábornok, 16 zászlóalj.

A 3-ik könnyű lovassági hadosztály, Offenbergtábornok, 32 század.

A 3-ik tüzérségi hadosztály, Miller altábornok, 176 ágyú.

A 3-ik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 32 lovas század, 176 ágyú 48,000 gyalogság 6500 főnyi lovasság.

4-ik hadtest. Gyalogsági tábornok Tshe-
odajew, alatta:

A 10-ik gyalogsági hadosztály, Deban-
Skoroteczkoj altábornok, 16 zászlóalj.

A 11-ik gyalogsági hadosztály, Bjelogu-
zew altábornok, 16 zászlóalj.

A 12-ik gyalogsági hadosztály, Buschen
altábornok, 16 zászlóalj.

A 4-ik könnyű lovassági hadosztály, Saas
altábornok, 32 század.

A 4-ik tüzérségi hadosztály, Sixtel altá-
bornok, 144 ágyú.

Egy kozák-dandár 16 századdal.

A 4-ik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj,
144 ágyú, 48,000 főnyi gyalogság, 7800 főnyi
lovasság.

5-ik hadtest. Lovassági tábornok Lü-
ders alatt Erdélyben:

A 13-ik gyalogsági hadosztály, Grotten-
j elm altábornok, 16 zászlóalj.

A 14-ik gyalogsági hadosztály, Hasfort
altábornok, 16 zászlóalj.

A 15-ik gyalogsági hadosztály, Kastorszky altábornok, 16 zászlóalj.

Az 5-ik könnyű lovassági hadosztály, K o - csanovich altábornok, 32 század s egy kozák-dandár, 32 század.

Az 5-dik tüzérségi hadosztály, Mai dl altábornok, 144 ágyú.

Az 5-dik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 144 ágyú, 48,000 főnyi gyalogság, 8200 főnyi lovasság.

A tetteg működött császári orosz hadsereg létszámának ismételi fölvétele:

A 2-ik hadtest: 48,000 gyalog, 6000 lovas, 112 ágyú.

A 3-ik hadtest: 48,000 gyalog, 6500 lovas, 144 ágyú.

A 4-ik hadtest: 48,000 gyalog, 7800 lovas, 144 ágyú.

Az 5-ik hadtest: 48,000 gyalog, 8200 lovas, 144 ágyú.

Összesen: 192,000 gyalog, 28,500 lovas, 576 ágyú 12000 emberrel. Tehát: 232,000 ember.

Ezen hadakon kívül, melyek Magyar- és Erdélyországba valóban bevonultak s a harcban tettelegesen részt vőnek, Galicziában mint tartalék és gyámolító sereg állott az

1-ső hadtest, 48,000 gyalog, 8000 lovas, 144 ágyú, 3000 emberrel, és Varsóban a császári testőrsereg 50,000 gyalog, 10,000 lovas, 120 ágyú, 3000 emberrel.

Ezek szerint Oroszország részéről a magyar harc elnyomása végett 354,500 fegyveres embert tettek mozgásba.

II. Az osztrák császári hadsereg.

Főparancsnok: Haynau, táborszernagy
alatta:

1. A dunai hadsereg.

1-ső hadtest, lovassági tábornok Se hlick alatt gyalogsági hadosztály, Lichtenstein, a Bianchi-dandárral, 5 zászlóalj, 6 ágyú, és Wys-dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyú. —Wallin oden altábornok hadosztálya, Fiedler-dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyú, és Reischach dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyú.

Lobkovitz altábornok lovassági hadosztálya a Lüdvig-dandárral, 16 század, 6 ágyú, Pálfy-dandár 12 század, 6 ágyú. Ezen kívül 24 hadtesti mozgó ágyú.

E szerint az 1-ső hadtest ereje: 23 zászlóalj, 28 század, 60 ágyú, 23,000 gyalogság, 4500 lovas, 1200 tüzér.

2-ik hadtest. Főparancsnok: Csorich, altábornok. — Colloredo herceg gyalogsági hadosztálya, a Pott-dandárral; 5 zászlóalj, 6 ágyú, Lieber-dandár; 6 zászlóalj, 6 ágyú, Barkó-dandár: 6 zászlóalj, 8 lovas század, 6 ágyú, 34 hadtesti mozgó ágyú.

A 2-ik hadtest összes ereje: 17 zászlóalj, 8 század, 42 ágyú, 18,000 gyalog, 1000 lovas, 840 tüzér.

3-dik hadtest. Főparancsnok: Schwarzenberg Ede, alatta:

Schütte1-ső gyalogsági hadosztálya, a Gerstner-dandárral: 6 zászlóalj, 6 ágyú, Dossen-dandár: 5 zászlóalj, 6 ágyú.

Moltke, altábornagy 2-ik vegyes hadosztálya, Veigl-dandár: 14 lovas század, 6 ágyú
 Wolf-dandár: 6 zászlóalj, 6 ágyú, — 24 hadtesti mozgó ágyú.

A 3-ik hadtest összes ereje: 17 zászlóalj, 14 század, 48 ágyú, 17,000 gyalog, 1800 lovas, 1000 tüzér.

4-ik hadtest. Főparancsnok: Wohlgeinuth, altábornagy alatt:

Benedek dandára (előhad), 5 zászlóalj, 8 lovas század, 12 ágyú.

Hertzinger tábornok 1-ső gyalogsági hadosztálya, Theissing-dandár: 5 gránátos zászlóalj, 6 ágyú, Perin-dandár 5 gránátos zászlóalj, 6 ágyú.

Burich vegyes hadosztály: Jablonovszky-dandár: 4 zászlóalj, 6 ágyú. Lederer-dandár: 16 lovas század, 6 ágyú.

Az 5-ik hadtest összes ereje: 19 zászlóalj, 24 század, 60 ágyú, 19,000 gyalog, 3000 lovas, 1500 tüzér.

Főágyú-tartalék: 78 darab, 9 zászlóaljjal, 9000 gyalog s 2000 tüzér.

A dunai hadsereg összes létszámának ismételi fölvétele:

1-ső hadtest: 23,000 gyalog, 4500 lovas, 60 ágyú, 1200 tüzér.

2-ik hadtest: 18,000 gyalog, 1000 lovas, 42 ágyú, 840 tüzér.

3-ik hadtest: 17,000 gyalog, 1800 lovas, 48 ágyú, 1000 tüzér.

4-ik hadtest: 19,000 gyalog, 3000 lovas, 60 ágyú, 1500 tüzér.

Tartalék: 9000 gyalog, 78 ágyú, 2000 tüzér.

A dunai hadsereg összes ereje: 86,000 gyalog, 10,300 lovas, 288 ágyú, 6340 tüzér, összesen 102,640 ember.

2. Déli hadsereg.

Főparancsnok: Jellachich, altábornagy, alatta:

Kriegern, altábornagy 1-ső hadosztályában a Puffér-dandár: 5 zászlóalj, 3 lovas század, 6 ágyú, Grammont-dandár: 5 zászlóalj, 3 lovas század, 6 ágyú.

Dietrich, altábornagy 2-ikhadosztályában a Budissavlevich-dandár: 5 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyú, Draskovich-dandár: 5 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyú.

Rastich tábornok 3-ik hadosztályában, (jobbszárny) Ocsverek ezredes dandára: 4 zászlóalj, egy lovas század, 6 ágyú. A balszárnyon Rezsnitsek dandára: 3 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyú.

A szerb segédcsoportok főparancsnoka: Knitschanin tábornok: 3 zászlóalj, 2 lovas század, 3 csajkás zászlóalj, 6 ágyú.

Ottinger, altábornagy lovassági hadosztályában, Fejérváry-dandár: 12 század, 6 ágyú, Ledérer-dandár: 12 század, 6 ágyú.

Főágyú-tartalék: 83 ágyú, 1600 tüzér.

A déli hadsereg összes ereje: 45 zászlóalj, 40 század, 137 ágyú, 40,000 gyalog, 5000 lovas, 2800 tüzér.

3. Erdélyi hadsereg.

Főparancsnok: Clamm, altábornagy alatt
 Perger altábornok 1-ső hadosztályában
 Van der Nüll-dandára: 4 zászlóalj, 2 lovas
 század, 6 ágyú, Szutterheim-dandár: 5
 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyú.

C o p p e t tábornok 2 - ik hadosztályában,
 E i s l e n-dandár 4 zászlóalj, 2 lovas század, 6
 ágyú, Sehönberger-dandár: 10 lovas szá-
 zad, 6 ágyú.

Főágyútartalék: 15 darab.

Az erdélyi hadsereg összes száma: 13 zász-
 lóalj, 16 század, 39 ágyú, 13,000 gyalog, 2200
 lovas, 800 tüzér.

4. Ostromló hadsereg Péterváradnál.

Mamula-dandár: 5 zászlóalj, 1 lovas szá-
 zad, 6 ágyú.

Hallavany a-dandár: 5 zászlóalj, 1 lovas
 század, 6 ágyú.

Ostromágyúk 40 darab.

Összes száma: 10,000 gyalog, 300 lovas, 52 ágyú, 1000 tüzér.

Jegyzet. Komárom ostromló hada a dunai hadseregbe van már beleszámítva.

5. Az erődök védsergei, mint:

Temesvár.....	6000 ember — 200 ágyú.
Arad.....	2000 ember — 150 ágyú.
Eszék.....	4000 ember — 150 ágyú.
Károlyfehérvár.....	3000 ember — 150 ágyú.

Összes erő: 15,000 ember — 650 ágyú.
Az osztrák császári hadsereg összes erejének ismételi fölvétele:

I. Dunai hadsereg, 86,000 gyalog, 10,300 lovas, 288 ágyú, 6340 tüzér.

II. Déli hadsereg 40,000 gyalog, 5000 lovas, 137 ágyú, 2800 tüzér.

III. Erdélyi hadsereg 13,000 gyalog, 300 lovas, 39 ágyú, 800 tüzér.

IV. Ostromlóserg Péterváradnál: 10,000 gyalog, 300 lovas, 52 ágyú, 1000 tüzér.

V. Védsergek az erősségekben, 15,000 ember, 650 ágyú, 3000 tüzér.

Összesen: 164,000 gyalog, 17,800 lovag, 1166 ágyú, 13,940 tüzér.

Az egészben: 195, 749 ember.

A Magyarország ellen tettleg működött hadak összes ereje:

Oroszok :	232,500	}	ember	}	ágyu.
Osztrák és szerb :	195,740				
		428,240 ember 1742 ágyu.			

Ezeket kívül, mint már fölebb is említve volt, orosz részről Gallicziában fel vala állítva az

1-ső hadtest 48,000 gyalogság, 8000 lovas, 144 ágyú, s Varsóban a császári testőrsereg 50,000 gyalog, 10,006 lovas, és 120 ágyú.

Magyar hadsereg.

Ezek ellenében állt a magyarok részéről.

I. Dunai hadsereg.

Főparancsnok: Görgei, alatta

a) 1-ső hadtest, Nagy Sándor.

Máriássy 1-sőgyalogsági hadosztályában
5 zászlóalj, 17 ágyú.

Bobich 2-ik gyalogsági hadosztályában
 $4\frac{2}{3}$ zászlóalj, 8 ágyú.

Mesterházy lovassági hadosztálya, 12
század, 6 ágyú, 2 század utász.

Összesen: 8600 gyalog, 1940 lovas, 31
ágyú.

b) 2-dik hadtest, Asbóth alatt

Szekulics 1-ső gyalogsági hadosztálya:
 $5\frac{2}{3}$ zászlóalj, 19 ágyú.

Horváth 2-ik gyalogsági hadosztálya: 5
zászlóalj, 21 ágyú.

Mándy lovassági hadosztálya 10 század,
6 ágyú, 2 század utász.

Összesen 9500 gyalog, 1950 lovas, 46 ágyú.

c) 3-ik hadtest. Knézich alatt

Cillich 1-ső gyalogsági hadosztálya: 5 zászlóalj, 16 ágyú.

Leiningen 2-dik gyalogsági hadosztálya: 5 zászlóalj, 10 ágyú.

Pigetti lovassági hadosztálya: 12 század, 14 ágyú, 2 század utász.

összesen: 9179 gyalog, 1850 lovas, 40 ágyú.

d) 6-ik hadest, Klapka alatt

Kosztolányi 1-ső gyalogsági hadosztálya: 4 zászlóalj, 25 ágyú.

Eszterházy 2-ik gyalogsági hadosztálya: 6 zászlóalj, 11 ágyú.

Rohonczy lovassági hadosztálya: 14 század, 2 század utász.

összesen 8950 gyalog, 1890 lovas, 36 ágyú.

Ezért hadtest képezé egyszersmind Komárom védserégót.

e) 7-ik hadtest, Pöltenberg alatt

Posta 1-ső gyalogsági hadosztálya : 5 zászlóalj, 13 ágyú.

Liptay 2-dik gyalogsági hadosztálya: 5
7 ágyú.

Weisl dandára: 2 zászlóalj, 4 ágyú.

Bersenyi lovassági osztálya, 21 század,
20 ágyú.

2 század utász.

összes erő: 11,050 gyalog, 3256 lovas,
44 ágyú.

f) Kmetty önállásu hadosztálya:
5 zászlóalj, 8 lovas sfcázad, 17 ágyú, 5000
gyalog, 1000 lovas.

g) Görgei Ármin portyázó csapatai:
3% zászlóalj, 2% lovas század, 10 ágyú,
2700 gyalog, 300 lovas.

b) Horváth portyázó csapatai:
2 zászlóalj, 4 lovas század, 4 ágyú, 2250
gyalog, 500 lovas.

Benitzky portyázó csapatai:

5 század gyalog, $\frac{1}{2}$ század lovas, 2 ágyú,
850 gyalog, 70 lovas.

A dunai hadsereg létszámápak ismétlése:
1-ső hadtest: 8600 gyalog, 1940 lovas, 31
ágyú.

2-ik hadtest: 9500 gyalog, 1950 lovas, 46
ágyú.

3-ik hadtest: 9179 gyalog, 1850 lovas, 40
ágyú.

7-ik hadtest: 11,050 gyalog, 3256 lovas,
44 ágyú.

8-ik hadtest: 8950 gyalog 1000 lovas, 17
ágyú.

Kmetty-hadosztály: 5000 gyalog, 1000
lovas, 17 ágyú.

Portyázó csapatok: 5800 gyalog, 870
lovas, 16 ágyú.

A dunai hadsereg összes ereje: 58,079
gyalog, 12,756 lovas, 230 ágyú.

Összesen 70,835 ember, 230 ágyú.

II. Éjszaki hadsereg.

Főparancsnok .-Dembinszky alatt

9-ikhadtest, Wysocki:

2 vadász zászlóalj,

9 honvéd zászlóalj, nem teljes számú,

A lengyel legio 4 százada,

10 század mozgó nemzetőrség,

Benitzky 1 zászlóalja,

1 utász zászlóalj,

6 lovas század,

2 század lengyel lándzsás,

1 század lovas nemzetőrség,

34 ágyú.

összesen: 12,200 gyalog, 1570 lovas, 34 ágyú.

Kazinczy hadosztálya:

6 zászlóalj, 4 lovas század 7020 gyalog, 534 lovas, 23 ágyú.

Az éjszaki hadsereg összes ereje: 17,220 gyalog, 2104 lovas, 57 ágyú.

3. Déli hadsereg.

4-ik hadtest: Perczel,

Bánffy vegyes osztálya; 4 zászlóalj, 5 lovas század, 8 ágyú.

Kollmann vegyes osztálya: 7 zászlóalj, 6½ lovas század, 18 ágyú.

6aál Sándor vegyes osztálya: 7 zászlóalj, 4 lovas század, 25 ágyú.

Összesen: 16,283 gyalog, 2530 lovas, 51 ágyú.

Simonyi ezredes védserege Orsován és Pancsován: 3183 gyalog, 450 lovas, 17 ágyú.

5-ik hadtest. Vécsey.

Przsimeski dandára: 2 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyú.

Rákóczy dandára: 2 zászlóalj, 1_a lovas század, 8 ágyú.

Nagy dandára: 2 zászlóalj, 1¹/₈ lovas század, 13 ágyú.

Bergmann dandára: 2 zászlóalj, 2 lovas század, 7 ágyú.

Boros dandára: 2 zászlóalj, 2 lovas század, 8 ágyú.

Ostromágyúk: 24. darab.

összesen: 10,541 gyalog, 2490 lovas, 66 ágyú.

Ezért hadtest képezé az ostromló hadat Temesvár ellen.

A déli hadsereg összes ereje: 30,007 gyalog, 6180 lovas, 134 ágyú.

4. Véd sereg Péterváradon.

Parancsnok: Kiss Pál.

Sorgyalogság — 3 zászlóalj.

Honvédgyalogság — 2 zászlóalj.

Lovasság $\frac{1}{2}$ század.

Összesen: 6000 gyalog, 73 lovas, s 392 ostromágyú.

5. Erdélyországi hadsereg.

Főparancsnok: Bem alatt:

2) 6-ik hadtest, Bem személyes vezérlete alatt.

Honvédgyalogság 22 zászlóalj.

Vadászok 1 zászlóalj.

Német légió 1 század.

Lengyel lándzsások 1 század.

Huszárok 12 század.

Ágyú 45 darab.

Összesen 23,000 gyalog, 2300 lovas, 45 ágyú.

b) Portyázó és szétszórt csapatok az ut szorosoknál.

Gyalogság 8 zászlóalj.

Lovasság 4 század.

Ágyú 27 darab.

összesen: 8000 gyalog, 600 lovas, 27 ágyú.

c) Ostromlóereg Károlyfehérvárnál.

Főparancsnok: S t e i n alatt

Gyalogság 6 zászlóalj.

Lovasság 3 század.

Ágyú 19 darab.

Összesen 4447 gyalog, 380 lovas, 19 ágyú.

Az erdélyországi hadsereg összes ereje:

a) 6-ik hadtest: 23,000 gyalog, 2300 lovas, 45 ágyú.

b) Portyázó csapatok 8000 gyalog, 600 lovas, 27 ágyú.

c) Ostromló had 4447, 380 lovas, 19 ágyú.

Egészben: 35,447 gyalog, 3280 lovas, 91

ágyú.

6. Tartalékhad.

Főparancsnok: Guyon.

Hadik 1-ső osztálya: 4 zászlóalj 4 lovas század, 6 ágyú.

A 2-ik hadosztályban: 6 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyú.

Összesen: 8190 gyalog, 1000 lovas, 12 ágyú.

Recapitulatio:

1 Dunai hadsereg: 58,079 gyalog, 12,756 lovas, 230 ágyú.

2. Északi hadsereg: 17,220 gyalog, 2104 lovas, 50 ágyú.

3. Déli hadsereg: 30,007 gyalog, 6180 lovas, 134 ágyú.

4. Pétervárad: 6000 gyalog, 73 lovas.

5. Erdélyországi hadsereg: 35,447 gyalog, 3280 lovas, 12 ágyú.

6. Tartalékhad: 8190 gyalog, 1000 lovas, 12 ágyú.

Összesen: 154,943 gyalog, 25,393 lovas, 524 ágyú.

Egészben: 180,336 ember.

Péterváradon 392, Komáromban 465, — összesen, a temesvári és károlyfehérvári ágyúk kivételével, 857 ostromágyú.

Bem hadseregében nem volt osztályok s dandárok szerinti rendes beosztás, ő a csapatokat s parancsnokait körülmények és szükség szerint változtató.

Legkitűnőbb alvezérei voltak: Czecz, Kiss Sándor, Dobay, Gaál Sándor, Forró, Bethlen, Kemény, Mikes, Ritzko, Zsurmay, Károlyi, Inczédy, Stein, Bánfy, Tóth és Damaskin.

Az I-ső kötet tartalma.

	Lap
Előszó.....	7
Bevezetés.....	9
Első fejezet.	
Az elfogott futár és sürgönye 21	21
Második fejezet.	
Görgei Tokajban.....	28
Harmadik fejezet.	
Budavár megszállása.....	35
Budavár megrohanása.....	41
Függelék a 3-ik fejezethez.....	49
Függelék.....	59
Eredeti oklevelek.....	73
Az 1849-iki áprilisi hadjárat.	
Bevezetés.....	87
A magyar sereg zömének előrenyomulása	
Tiszafürednél.....	92
A magyarok további előrenyomulása Ti- szafüredről	95

	Lap
Az isaszeghi csata.....	105
Ennek eredményei.....	112
Ütközet Vácznál.....	117
A magyar hadsereg beosztása és létszáma 1849-iki márczius végén.....	142
Az osztrák sereg beosztása márczius végén	147
Rákosmezei csatározások.....	151
A 2-ik hadtest hadműveletei a Vágnál, különösen a zsigárdi ütközet	165
A peredi ütközet.....	187
Eredeti okiratok a vágdunai hadjáráshoz.....	200
Bánáti harcok.....	218
Fegyverlerakás Világosnál	243
Az orosz, osztrák császári s a magyar had- seregek létszámának részletes kimuta- tása	265